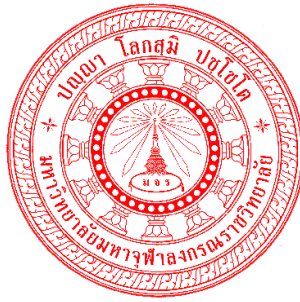

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อ
ในสังคมไทย

Ganesha: The Concepts, Developments and Evolution on Integrated
Faith in Thai Society.

โดย

ศิลปะ หินไชยศรี

ดร.ไวชาลี หินไชยศรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760213

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อ
ในสังคมไทย

Ganesha: The Concepts, Developments and Evolution on Integrated
Faith in Thai Society.

โดย

ศิลปะ หินไชยศรี

ดร.ไวชาลี หินไชยศรี

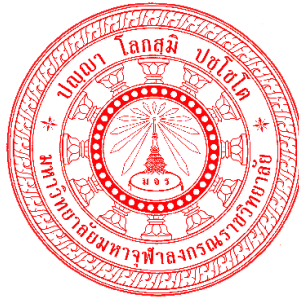
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760213

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Ganesha: The Concepts, Developments and Evolution on Integrated
Faith in Thai Society.

BY

Sillapa Hinchaisri

Dr. Vaishali Hinchaisri

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhasothorn Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760213

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ส่งเสริมสนับสนุนและอนุมัติงบประมาณเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ช่วยให้คำแนะนำในการจัดทำโครงการวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณพระราชาปริยัติสุนทร ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรที่เมตตาให้ได้ทำงานวิจัยและอนุมัติลงนามในหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์และแจกแบบสอบถามงานวิจัยกราบขอขอบคุณพระประชาธรรมนาถ เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม และขอบคุณท่านผู้ให้ความเมตตาให้เข้าสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถามอย่างเป็นกันเองทุกท่าน

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร ประกอบด้วย พระมหาภุชงค์ธนินต์ เสฏฐเมธี, ดร. พระมหาปิยะบุตร ปญญาวัฒน์, ดร. ผศ.ดร.จตุพล พรหมมี อาจารย์ภุชิต ศรือรัมย์ พระครูสังฆรักษ์วิจิตร ธีรจิตโต, ดร. ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย ขอขอบคุณคุณพรภิรมย์ ยอดบุญ เจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยของวิทยาลัยที่ให้คำปรึกษาในด้านรายละเอียดรูปแบบต่างๆ เกี่ยวกับงานวิจัยเล่มนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ขอขอบคุณพระมหาประสพสุข ปิยภาณี เจ้าหน้าที่ส่วนงานเทคโนโลยีสารสนเทศและคอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษา ที่เมตตาในเรื่องการดาวน์โหลดโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

คุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบให้วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคุณพ่อสน-คุณแม่หลอด หินไชยศรี คุณพ่อธรรม-คุณแม่ประวีณ เดฟ ตลอดจนท่านที่ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัยทุกท่าน

นายศิลปะ หินไชยศรี และคณะ

๒๓ มีนาคม ๒๕๖๓

ชื่อรายงานการวิจัย: พระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อ
ในสังคมไทย
ผู้วิจัย: นายศิลปะ หินไชยศรี, ดร.ไวชาลี หินไชยศรี
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องพระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย เป็นการวิจัยแบบประยุกต์ (Applied Research) คือผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการดังนี้ ประการแรก เพื่อศึกษาแนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการของพระพิฆเนศในสังคมไทย ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการ ๓ วิธี คือ ๑) การศึกษาเอกสารจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ๒) การแจกแบบสอบถามกลุ่มประชากรตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ รูป/คน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ๓) การสัมภาษณ์ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ พระภิกษุ และประชาชนทั่วไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่มีพระพิฆเนศตั้งอยู่ ๒ แห่ง คือวัดสมานรัตนาราม อำเภอคลองเขื่อน จำนวน ๑๐ รูป/คน และสมาคมชาวฉะเชิงเทรา (สมาคมชาวแปดริ้ว) จำนวน ๑๐ คน และผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๑ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปตามแบบสัมภาษณ์ ประการที่ ๒ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศในสังคมไทย และประการที่ ๓ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทย ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพที่ไม่ได้มาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจริง ๆ ซึ่งปรากฏให้เห็นทั่วไปในสังคมไทยปัจจุบัน โดยใช้วิธีเดียวกับวิธีที่ใช้ในวัตถุประสงค์ประการแรก

๑. ด้านแนวคิดเกี่ยวกับพระพินาศของสังคมไทยให้ความสำคัญว่าพระพินาศเป็นเทพแห่งการจัดอุปสรรค และเป็นเทพที่พึงทางใจของผู้ประสงค์จะพ้นจากทุกข์มากกว่าแนวคิดพระพินาศเป็นเทพแห่งโชคลาภ และเป็นเทพแห่งศิลปวิทยา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญค่อนข้างน้อย .

๒. ด้านการพัฒนาการและวิวัฒนาการการเคารพนับถือพระพินาศเพราะเห็นว่าผู้นำให้ความเคารพนับถือจึงเคารพนับถือหรือประพฤติปฏิบัติตาม และเห็นว่าการเคารพนับถือพระพินาศมีมาตั้งแต่สมัยเริ่มประวัติศาสตร์ชาติไทย ส่วนความเห็นเกี่ยวกับหน่วยงานภาครัฐของไทยบางหน่วยงานได้นำรูปพระพินาศมาทำเป็นตราสัญลักษณ์ เพื่อแสดงความเคารพยกย่องตามผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญค่อนข้างน้อย

๓. การผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสร้างรูปพระพินาศไว้เคารพบูชา ไว้ให้เข้าเพื่อการหาทุนสร้างสาธารณประโยชน์ ศาสนสถาน หรือเพื่อการท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยมีมากขึ้นทุกวันอย่างเห็นได้ชัดเป็นอันดับต้นๆ และเห็นว่าเหล่าศิลปินไทยแทบทุกแขนงต่างให้ความเคารพนับถือบูชาพระพินาศ ปัจจุบันความเชื่อเรื่องเทพหรือเทวดาทั้งแบบพราหมณ์หรือฮินดูและแบบพุทธของสังคมไทยยากที่จะแยกออกจากกันและในการบำเพ็ญกุศลพิธีหรือบุญพิธี มักมีเรื่องเทพ/เทวดาเข้าเกี่ยวข้องเสมอ เช่นการสวดอัญเชิญเทพหรือเทวดามาสถิตในมณฑลพิธี เป็นต้น เป็นเรื่องสำคัญตามลำดับ

๔. ด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทย ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพที่ไม่ได้มาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจริงๆ ซึ่งปรากฏให้เห็นทั่วไปในสังคมไทยปัจจุบัน ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญเกี่ยวกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงความตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทยในเรื่อง ไม่ว่าพระพุทธเจ้าหรือศาสดาของศาสนาอื่น ๆ ทุกท่านล้วนสอนคนให้เป็นคนดีเป็นอันดับต้นๆ ให้ความสำคัญเรื่อง สังคมไทยให้ความสำคัญเรื่องปากท้องของตน เศรษฐกิจต้องมาก่อน เช่น การอยู่ดีกินดี เชื่อเทพหรือเทวดาองค์ใดก็ได้ ขอให้ได้ประสบผลได้เร็วเช่นความร่ำรวย การไร้โรคพยาธิ เป็นต้น เป็นใช้ได้ เป็นเรื่องรองลงมา และตามด้วยความเห็นว่าสังคมไทยส่วนมากสับสนไม่สามารถจำแนกความเชื่อแบบใดเป็นพุทธหรือความเชื่อแบบใดเป็นพราหมณ์หรือฮินดู และผลกระทบทางความเชื่อของสังคมไทยไม่น่าจะมี ถึงมีก็ไม่มาก เพราะศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูต่างมีคำสอนที่แตกต่างกันอยู่แล้ว

คำสำคัญ : พระพินาศ, แนวคิด, วิวัฒนาการ, การผสมผสาน, ความเชื่อ, สังคมไทย

Research Title: Ganesh: Concepts, Development, Evolution on Integrated Faith in Thai Society.

Researchers: Mr.Sillapa Hinchaisri, Dr.Vaishali Hinchaisri

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Buddhasothorn Buddhist College

Fiscal Year: 2560/2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

Purpose of study: The proposed research aims to investigate the concepts, development and evolution of Ganesh on integrated faith in Thai society. It involved the study of documents from primary and secondary data. The research also examines changes in view of people both monks and lays, regarding the belief in Ganesh. This study will examine the impact of images/statute/temples of Ganesh on the faith of people in Thai Society.

Methodology: A mixed design was employed (quantitative and qualitative) 400 questionnaires were collected from the people visiting Lord Ganesh Temple. 20 people were interviewed for the expert advices and opinion. 10 people from Wat Samanrattanaram and 10 people from Ganesh park, Chachoengsao Province. The data was analyzed by Mean and Standard Deviation and presented in tabular form.

Result: A significant effect of new information about how the concepts develop and evolve about Lord Ganesh on the integrated faith of people in Thai Society. Several significant correlations were detected.

Discussion: The impact of new information was not as large as expected. The result suggested a mixed response, that the respect toward the images/statute/temple of Lord Ganesh comes from either following high rank people, leaders etc. or it comes from history itself. This may be related to methodological

issues but consideration is given to other explanations. Finding were discussed in relation to previous research along with the review of the strength and limitation of the study. Further directions for future research are also suggested

Keywords: Ganesh, Concept, Evolution, Integrated, Faith, Thai society.

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฅ
สารบัญ.....	ง
คำอธิบายการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๒
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๑๐
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๑๐
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๑๐
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๑
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๒
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๓
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ.....	๑๓
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและวิวัฒนาการทางความเชื่อ.....	๒๐
๒.๓. แนวคิดเกี่ยวกับพระพิฆเนศในเชิงประวัติศาสตร์.....	๒๖
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพระพิฆเนศในเชิงตำนาน.....	๓๓
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการบูชาพระพิฆเนศตามความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย.....	๔๘
๒.๖ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพิฆเนศในประเทศไทย.....	๕๒
๒.๗ การผสมผสานทางเชื่อในสังคมไทย.....	๕๔
๒.๘ ความเชื่อและการเคารพบูชาพระพิฆเนศในสังคมไทย.....	๕๙
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๒
๒.๑๐ ประวัติและสถานที่เกี่ยวกับงานวิจัย.....	๗๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๗
๓.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๗๘

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๒
๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๓

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....๘๕

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	๘๕
๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อเรื่องพระพินาศในสังคมไทย.....	๘๘
๔.๓ สัมภาษณ์แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อใน ในสังคมไทย.....	๙๒
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๙๑

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....๑๐๒

๕.๑ สรุปการวิจัย.....	๑๐๔
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๐๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๔

บรรณานุกรม.....๑๑๗

ภาคผนวก.....๑๒๓

ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๒๔
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๓๒
ภาคผนวก ค รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๔๑
ภาคผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๔
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๑๕๗

ประวัติผู้วิจัย และคณะ.....๑๖๑

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๔.๑. จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามเพศ.....	๘๕
ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามระดับการศึกษา.....	๘๕
ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามอาชีพ.....	๘๖
ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามรายได้ส่วนตัวต่อเดือน.....	๘๗
ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามภูมิสำเนา.....	๘๗
ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามจำนวนสมาชิก.....	๘๘
ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามศาสนาที่นับถือ.....	๘๘
ตารางที่ ๔.๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปลความและแปลความหมายระดับการให้ความ สำคัญในการพิจารณาในด้านแนวคิด.....	๘๘
ตารางที่ ๔.๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปลความและแปลความหมายระดับการให้ความ สำคัญในการพิจารณาในด้านพัฒนาการ และการวิวัฒนาการทางความเชื่อ.....	๘๙
ตารางที่ ๔.๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปลความและแปลความหมายระดับการให้ความ สำคัญในการพิจารณาในด้านการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย.....	๘๙
ตารางที่ ๔.๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปลความและแปลความหมายระดับการให้ความ สำคัญในการพิจารณาในด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ ในสังคมไทย.....	๙๐

คำอธิบายการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์

คำย่อภาษาไทย

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในรายงานการวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ดังตัวอย่าง เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๐๘ หน้า ๑๕๕

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คนไทยถึงแม้ว่าจะยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิด ความเชื่อ และเป็นคติแบบแผนในการดำรงชีวิตมาช้านาน แต่ก็ยังรับเอาแนวคิดความเชื่อทางศาสนาอื่นมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจโดยการผสมผสานได้อย่างลงตัวอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงเทพเจ้า ผี สาง เทวดา ไม่สามารถจะปฏิเสธได้ว่า คนไทยนับถือจำเพาะพระพุทธศาสนาหรือคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่เพียงอย่างเดียว คนไทยยังรู้จักเคารพนับถือกันเทพเจ้า เช่น พระพิฆเนศ พระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ เป็นต้น

ประวัติศาสตร์ไทยได้กล่าวถึงพัฒนาการความเชื่อและศาสนาของประชาชนคนไทยว่าด้วยการสร้างเทวสถานไว้ตอนหนึ่งว่า “...สำหรับเทวสถานในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้น ได้มีการสร้างเทวสถานเป็นองค์พระปรางค์สำหรับประดิษฐานพระผู้เป็นเจ้าของพราหมณ์ทั้งหลาย รวมเรียกว่า พระไสยศาสตร์ อันได้แก่เทวรูปของ พระพรเมศวร (พระอิศวร) พระพิฆเนศวร พระวิษณุจักร (พระนารายณ์) พระอุมา (ศักดิ์ของพระอิศวร) พระหริหระ (เทวรูปที่รวมพระศิวะกับพระวิษณุไว้ในองค์เดียวกัน) จึงทำให้การทำบุญบำเพ็ญกุศลที่เป็นมงคลนั้นมีทั้งพิธีพระสงฆ์และพิธีพราหมณ์ผสมผสานกันสืบมาจนทุกวันนี้”^๑

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชกุศลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของศาสนาพราหมณ์และคณะพราหมณ์ในประเทศไทยหรือสยามประเทศไว้เช่นกันว่า ศาสนาพราหมณ์และคณะพราหมณ์ได้เข้ามามีบทบาทในดินแดนของประเทศไทย ก่อนที่คนไทยจะสร้างอาณาจักรเป็นปึกแผ่น นักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นว่าคนไทยรับเอาศาสนาพราหมณ์มาหลายเส้นทาง

เส้นทางที่ ๑ ได้แก่ ภาคกลางตอนบน ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลผ่านทางเขมรซึ่งขณะนั้นคือ อาณาจักรฟูนัน ราวพุทธศตวรรษที่ ๖ โดยเขมรมีอิทธิพลและบทบาททั้งทางด้านการเมืองและทางด้านศิลปะอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน ดังปรากฏหลักฐานจากโบราณสถาน เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น

เส้นทางที่ ๒ ได้แก่ ภาคกลางตอนล่างและภาคตะวันตก ได้รับอิทธิพลผ่านอาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีเมืองนครปฐมเป็นศูนย์กลาง โดยรับเอาศาสนาพราหมณ์มาจากอินเดียโดยตรง เนื่องจากในราว พ.ศ. ๓๐๓ เมื่อครั้งที่พระโสณเถระกับพระอุตระเถระได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน

^๑พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ, ประวัติศาสตร์ไทย, (พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๐.

อาณาจักรทวารวดี พระเถระเหล่านี้เข้ามาในฐานะศาสนทูตของพระเจ้าอโศกมหาราช การเดินทางมาในครั้งนั้น มีคณะพราหมณ์จากอินเดียติดตามมาด้วย ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการ อาทิ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล และกาญจนา สุวรรณวงศ์ จึงสันนิษฐานว่า ศาสนาพราหมณ์น่าจะได้ประดิษฐานตั้งมั่นในผืนแผ่นดินไทยนับจากสมัยนั้นเป็นต้นมา ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีในสมัยทวารวดี ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ อาทิ เทวสถาน เทวรูป พระเป็นเจ้าต่างๆ ในบริเวณจังหวัดในภาคตะวันตก เช่น ที่จังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี และกาญจนบุรี

เส้นทางที่ ๓ ได้แก่ ภาคใต้ของไทย โดยรับผ่านพราหมณ์ที่มากับพ่อค้าอินเดียซึ่งเดินทางมาค้าขายที่เมืองท่าต่างๆทางภาคใต้ ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย โดยพบหลักฐานทางโบราณคดีอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ในที่ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เช่นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ปัตตานี พังงา พัทลุง

อนึ่ง หลักฐานทางโบราณคดีที่รับอิทธิพลผ่าน ๓ อาณาจักรข้างต้นแสดงว่า ในระยะแรกผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์นั้น ส่วนใหญ่เป็นพวกชนชั้นสูง เนื่องจากสถาบันกษัตริย์ยอมรับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ ก็ยังคงนับถือพระพุทธศาสนา และมีความเชื่อดั้งเดิม และบางส่วนมีความเชื่อผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี ต่อมา เมื่อกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี พระเจ้าแผ่นดินราชวงศ์พระร่วงได้ทรงเอาพระทัยใส่ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็ทรงเอาพระธุระในกิจการของศาสนาพราหมณ์ด้วย ในฐานะทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ดังปรากฏจากโบราณสถานในศาสนาพราหมณ์หลายแห่ง เช่น วัดศรีสว วัดพระพายหลวง ศาลตาผาแดง วัดเจ้าจันทร์ ที่ใช้เป็นเทวสถานในอาณาจักรสุโขทัย รวมถึงหลักฐานในศิลาจารึกหลักต่างๆ เช่น ศิลาจารึกวัดศรีชุม ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง โดยในจารึกวัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัย (หลักที่ ๔) สมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) เป็นอักษรขอม ภาษาเขมร มีการกล่าวถึงการสร้างเทวรูปไว้สำหรับบูชา และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงแปลได้ความดังนี้ "...แล้วทรงหล่อรูปพระศรีอารียะพระองค์หนึ่ง ประดิษฐานไว้ในพระวิหารคด ทิศใต้ในอาราม ครั้งหนึ่งตรัสสั่งนายศิลปินนายช่าง ให้หล่อรูปพระนเรศ พระมเหศวร พระวิษณุกรรม รูปพระสุเมธรวรดาบส พระศรีอารียะ ทั้ง ๕ รูปนี้ ประดิษฐานไว้ในหอเทวาลัยมหาเกษตรพิมาน ไว้เป็นที่นันทบูชา ณ ตำบลป่ามะม่วง..."

พระราชพิธีสำคัญที่เกี่ยวข้องกับลัทธิพราหมณ์ในสมัยสุโขทัยคือพระราชพิธีอภิเษก ได้กล่าวไว้ในจารึกวัดป่ามะม่วง พ.ศ. ๑๙๐๔ ว่า “พระยาหล่อไทย...รู้พระปิฎกไตรได้ขึ้นเสวยราชย์ในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย แทนปู่พ่อ ผู่เกล้าเป็นพระยาเบื่องตะวันตกหวนอนตั้นนอน ต่างคนต่างมีใจใคร่ใจรัก เอมองกฤษณชัยศรีเศวตฉัตรมายดัยญอภิเษกให้เป็นท้าวพระยาทั้งหลายจึงสมมติขึ้นชื่อ ศรีสุริยพงศ์รามมหาธรรมราชาธิราชเสวยราชย์ชอบด้วยทศพิธราชธรรม”^๒

ความสำคัญของศาสนาพราหมณ์ปรากฏเด่นชัดที่สุดในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ พระยาลิไท (พ.ศ. ๑๙๑๑ – ๑๙๑๗) กล่าวคือ มีการแต่งตั้งพราหมณ์ในราชสำนักในตำแหน่งพระศรีมโหสถพระมหาราชครูปุโรหิต เพื่อถวายความรู้ คำปรึกษาราชการต่าง ๆ และมีการพระราชพิธี

^๒ บำรุง คำเอก, อิทธิพลของศาสนา พราหมณ์-ฮินดูในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๕๖.

ตามคำภีร์พระเวทและพระราชพิธีสิบสองเดือน ในตำแหน่งออกพระศรีมโหสถยศมเลศครรไลหงส์ พงศ์มหาพญาจารย์ เป็นตำแหน่งพราหมณ์บุโรหิต^๓

อีกทั้งยังปรากฏตำแหน่งพราหมณ์และพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ เป็นแรงบันดาลใจในการแต่งวรรณกรรมตำรับนางพมาศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย ในหนังสือนางพมาศ ได้กล่าวถึงความสำคัญของพราหมณ์ไว้ดังนี้คือ

“ประการหนึ่ง พราหมณาจารย์อันทรงและวิตรฤณทลธูรา มีชาติและตระกูลมิได้เจือ ก็ย่อมวิเศษด้วยไตรเพทเวทมนต์ รู้ลักษณะผูกพรตกระทำการพระราชพิธีสิบสองเดือน เพื่อให้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงเจริญในราชสมบัติปราศจากภัยอันตราย อันว่าพระมหากษัตริย์ชาติตติยราชตระกูลที่ดี และนรชาติชายหญิงตระกูลทั้งหลายก็ดี และนรชาติประชาชาติชายหญิงตระกูลทั้งหลายก็ดี ย่อมเชื่อเชิญพราหมณ์หมื่นนี้ไปในการมงคลต่าง ๆ มีการทำอาวาหมงคลเป็นต้น...”^๔

สมัยนี้มีสร้างเทวรูปสัมฤทธิ์ขึ้นหลายองค์ เช่น พระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระพรหม และพระหริหระ (พระอิศวรรวมกับพระนารายณ์) ลักษณะพระพักตร์เหมือนกับเทวรูปหมวดใหญ่ของสุโขทัยต่างกันตรงที่เครื่องทรง การที่สมัยสุโขทัยซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์อย่างแน่นแฟ้น แต่หล่อเทวรูปทางศาสนาพราหมณ์หลายองค์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล บิดาแห่งประวัติศาสตร์ศิลปะ ทรงให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า “พระเจ้าแผ่นดิน...ทรงจำต้องอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์เพื่อประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ และเพื่อการปกครองประเทศเช่นเกี่ยวกับการตัดสินอรรถคดี เพราะพราหมณ์เป็นผู้รักษาคัมภีร์ธรรมศาสตร์ เป็นต้น...”^๕

ในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานร่องรอยอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์อย่างเด่นชัด ในสมัยนี้ศาสนาพราหมณ์ได้แพร่หลายมาก ในกลุ่มชนชั้นสูง คติความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ได้เข้ามาผสมผสานกับพิธีกรรมดั้งเดิมของคนไทยนับแต่นั้นมา ที่สำคัญคือการรับเอาคติเทวราชา ซึ่งเป็นหลักการที่ยอมรับสถานะของพระเจ้าแผ่นดินว่า ทรงเป็นเทวราช หรือผู้สืบเชื้อสายมาจากพระเป็นเจ้า (พระนารายณ์ หรือพระอิศวร) หลักการนี้ได้นำมาใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ นับแต่สมัยพระเจ้าอู่ทองเป็นต้นมา ตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นคติเทวราชาชัดเจน คือการเฉลิมพระนามของพระเจ้าแผ่นดิน ให้พ้องกับพระนามของพระเป็นเจ้า อาทิ สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระรามศวร สมเด็จพระยาราม สมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระนารายณ์ นอกจากนี้การออกพระนามพระเจ้าแผ่นดินในพระราชพงศาวดาร ก็มักเติมสร้อยพระนาม ให้มีพระนามของพระเป็นเจ้ารวมอยู่ด้วย ดังใน “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)” ที่ออกพระนามสมเด็จพระเอกาทศรถว่า พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอิศวร และด้วยเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นเทวราชนี้เอง พราหมณ์

^๓สุภาพรณ ไม้แก้ว, สถานะและบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๓๕๒), รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐.

^๔ศิลปากร, กรม, นางพมาศ หรือ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๙.

^๕สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗ – ๒๘.

จึงได้นำเอาพิธีต่างๆ เข้ามาใช้ในพระราชสำนักเพื่อเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน
ดังนั้น พราหมณ์ในสมัยนั้นจึงได้รับการยกย่องอย่างมาก

นอกจากพราหมณ์ราชสำนักในกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังมีพราหมณ์จากอินเดียใต้ หรือ ที่มี
ชื่อเรียกว่าปัญจทราวิท เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ภาคใต้ของไทย นอกเหนือไปจากชุมชนพราหมณ์ที่ได้อาศัย
อยู่มาก่อนหน้านี้แล้ว การเข้ามาครั้งนี้มีปรากฏอยู่ในตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ที่กล่าวว่า
พ.ศ. ๑๘๘๓ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง มีพ่อค้าจากเมืองรามนคร มาค้าขายที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อ
กลับบ้านเมืองได้ไปกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินของตนว่า ยังมีองค์พระนารายณ์อวตารอีกองค์หนึ่งที่กรุง
ศรีอยุธยา พระเจ้ารามนครได้ทรงสดับเช่นนั้นก็มีพระราชประสงค์จะเจริญพระราชไมตรีด้วย จึงได้
พระราชทานเทวรูปพระนารายณ์ เทวรูปศรีลักษมี เทวรูปพระอิศวร พระมหาวีรย์บรมหงษ์ และชิงช้า
ทองแดง มาถวายพระเจ้าแผ่นดินไทย โดยให้คณะพราหมณ์ ๕ เหล่า มีพราหมณ์ธรรมนารายณ์เป็น
หัวหน้า เดินทางมาสู่กรุงศรีอยุธยา ในระหว่างทางมีพายุพัดเรือมาเข้าฝั่งที่ปากแม่น้ำตรัง กรมการ
เมืองได้รายงานไปยังเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยานครศรีธรรมราชจึงรายงานต่อไปยัง
พระราชสำนัก จึงโปรดให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีไปรับเทวรูปมาประดิษฐานไว้ที่กรุงศรีอยุธยา แต่
ปรากฏว่าเดินทางไปได้ เนื่องจากเกิดพายุขึ้นอีก จึงมีพระบรมราชานุญาต ให้นำมาประดิษฐานไว้ที่
เมืองนครศรีธรรมราช โดยโปรดให้คณะพราหมณ์ ๕ เหล่าเป็นผู้รักษา อีกทั้งยังมอบหมายหน้าที่ใน
การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ ปรากฏหลักฐานเป็น
ข้อความในตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ดังนี้ "... อนึ่ง มีตราพระมหาราชครู แลตรา
เจ้าพระยาโกษาโปรดออกมาดูแลเจ้าเมืองผู้รั้ง กรมการผู้ได้เป็นพนักงานสำหรับแผ่นดินเมืองนครให้
ทำพิธีมงคลโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานไว้ สำหรับพิธีกรรมโรหิตนี้ พิธีจองตั้งเปรียงสาต
โคม ตรียาพวาย ตริยปาวย พิธียกประตูเมืองทั้งเก้า แลทำกลมนลงบา ค่ายปากน้ำ ตั้งพระหลักเมือง
พิธีแหกทำอุบาทว์เมือง พิธีสระสนาน ฝังหลักช้างโรงโหลนทวาร เบิกไพร ทอดเชือก ตามเลือก สระหัว
ช้าง พิธีสุดเมฆให้ฝนตก สุริน อุปราคา สนานลาไพร ทำหมตควาน กงคราวยะ มงคลพิธี ๒๐ ประการ
ทรงพระกรุณาโปรดให้ไว้เป็นพิธีพราหมณ์ ตั้งกณฑ์มงคลฝ่ายเดียว อนึ่ง เศกสมโภช ที่พระศรีรัตนมหา
ธาตุ สัพพันมงคลเดือนสิบ ขึ้นศัรมงคลเดือนศรีกัศิ แลบริสุทธอุบาทว์มงคลศรีรัตนมหาธาตุ แลอุษัน
ศริยะพิธี ๕ ประการนี้ โปรดไว้ให้พระสงฆ์แลพราหมณ์ตั้งกณฑ์พิธีเข้ากัน ..." คณะพราหมณ์กลุ่มนี้จึง
ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองใกล้เคียงนับแต่นั้นมา ภายหลังมีพราหมณ์ส่วนหนึ่ง ได้
อพยพย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเพชรบุรี จนกลายเป็นชุมชนพราหมณ์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของ
ประเทศไทย

เมื่อคราวที่สถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชดำริว่า เหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่
๒ นั้น ส่งผลให้ตำราต่าง ๆ ถูกทำลาย และสูญหายไปจำนวนมาก รวมทั้งพราหมณ์ราชสำนักก็พลัด
หายไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ไปสืบหาดำราต่าง ๆ ที่หัวเมืองปักษ์ใต้มาয়กรุงเทฯ และ
ให้นำพราหมณ์ภาคใต้ขึ้นมารับราชการเป็นพราหมณ์ประจำพระราชสำนัก เพื่อรื้อฟื้นและวางหลัก
ของพิธีการต่าง ๆ สำหรับพระนครให้เหมือนกับสมัยอยุธยา นอกจากนี้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเทวสถาน
โบสถ์พราหมณ์สำหรับพระนครขึ้น โดยอยู่เยื้องกับวัดสุทัศนเทพวราราม คณะพราหมณ์เหล่านี้ จึงตั้ง
ถิ่นฐานอยู่บริเวณเทวสถาน และเกิดเป็นชุมชนโบสถ์พราหมณ์ มาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า คนไทยมีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับนับถือศาสนาพราหมณ์มาตั้งแต่ในอดีตอย่างปฏิเสธไม่ได้ แม้แต่นักวิชาการของไทยหลายท่านก็ได้กล่าวถึงในลักษณะที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับการยอมรับการผสมผสานทางความเชื่อของสังคมไทยเรื่องเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ไว้ดังนี้

การบูชาสิ่งศักดิ์ เป็นวัฒนธรรมทางความคิดที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจ เนื่องจากความสุขที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้นเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์^๖

แม้โลกปัจจุบัน วิทยาศาสตร์จะมีอิทธิพลอย่างสูงในหลากหลายด้าน แต่มีอีกหลายเรื่องที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบสนองความต้องการ และอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างได้ ทำให้ความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามามีอิทธิพลในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจและรู้สึกอบอุ่นใจในหลายเรื่องราว^๗

ในสังคมไทย ความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตในสังคมมาอย่างยาวนาน แม้ปัจจุบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเข้าถึงทำให้อธิบายความเชื่อต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบ ส่งผลถึงความเชื่อเหล่านั้นให้สูญสลายไป อย่างไรก็ตามความเชื่อบางอย่างยังมีผลทางจิตใจและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต

คติการนับถือพระพิฆเนศเข้ามาถึงประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ โดยเข้ามาทางภาคใต้ก่อน เทวาลัยของพระพิฆเนศที่เก่าแก่ที่สุดในเมืองไทยปรากฏที่แหล่งโบราณคดีเขาคา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เชื่อว่าบรรพชนในภาคใต้ในยุคดังกล่าวนับถือพระพิฆเนศตามแบบอินเดียคือเป็นเทพผู้จัดอุปสรรค เทวรูปพระพิฆเนศวรเริ่มแพร่หลายมากขึ้นเมื่อถึงไทยอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากขอม เทวรูปเหล่านี้พบในปราสาทหินหลายแห่ง ทั้งที่เป็นเทวรูปลอยองค์สำหรับบูชาภายในปราสาท และอยู่บนทับหลังหรือหน้าบัน การนับถือพระพิฆเนศวรเป็นเทพแห่งศิลปวิทยา เป็นการริเริ่มโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแท้จริง เนื่องจากพระองค์ท่านโปรดการประพันธ์กวีนิพนธ์และศิลปศาสตร์จึงยกย่องพระพิฆเนศวรเป็นพิเศษ โดยทรงนำคุณสมบัติที่เป็นของพระสุริยวงศาแต่เดิมมารวมเข้ามาเป็นของพระพิฆเนศวรสำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ไว้สำหรับการนาฏศิลป์ โดยเฉพาะเมื่อทรงตั้งวรรณคดีสโมสรก็พระราชทานเทวรูปพระพิฆเนศวรเป็นตราประจำสถาบันนั้น เมื่อกรมศิลปากรเกิดขึ้นและรับตราดังกล่าวมาเป็นตราประจำกรม ต่อมาพระพิฆเนศจึงกลายมาเป็นเทพและศิลปวิทยาของไทยโดยสมบูรณ์^๘

นอกจากนี้ ตำราต่าง ๆ ได้กล่าวถึงที่มาของพระพิฆเนศไว้ในตำแหน่งที่สูง เป็นเทพที่มีความสำคัญและฤทธิ์มาก มีความเฉลียวฉลาด มีคุณธรรม คอยช่วยเหลือปกป้องปราบปรามสิ่งชั่วร้าย

^๖ประสพชัย พสุนนท์, ปัจจัยพฤติกรรมการบูชาพระพิฆเนศวรของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี, รายงานการวิจัย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔) หน้า ๒๘.

^๗ศิริชัย ทรวงแสง, ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์กับพฤติกรรมการดำเนินธุรกิจ: กรณีศึกษากลุ่มนักธุรกิจของหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๘), หน้า ๑.

^๘กิตติ วัฒนะมหาตม์, ตริเทวปกรณัม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙. หน้า ๒.

และเป็นยอดกตัญญู จึงกล่าวได้ว่า พระพิฆเนศเป็นมหาเทพที่ดีพร้อมครบถ้วนด้วยความดีงามสมควรแก่การยกย่องบูชาเป็นนิมิต แม้แต่พระศิวะมหาเทพผู้สร้างและพระบิดาแห่งองค์พระพิฆเนศยังกล่าวว่า ไม่ว่าจะกระทำการสิ่งใดหรือทำพิธีบูชาใด ให้ทำการบูชาพระพิฆเนศก่อนกระทำการทั้งปวง ผู้ใดต้องการความสำเร็จ ให้บูชาพระพิฆเนศ ผู้ใดต้องการพ้นจากความขัดข้องทั้งปวง ให้บูชาพระพิฆเนศ^๙

บางครั้ง คนไทยได้นำเอารูปพระพิฆเนศมาใช้เป็นเชิงสัญลักษณ์ของหน่วยงานของราชการ สถาบันการศึกษา หรือนำมาสร้างเป็นเครื่องรางของขลังไว้พกติดตัวเป็นอาทิ กล่าวได้ว่าพระพิฆเนศหรือพระพิฆเนศวรมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยมากที่สุดจนกล่าวได้ว่า คนไทยยอมรับพระพิฆเนศเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ พระพิฆเนศนับถือกันว่าเป็นเทพที่มีความรอบรู้ต่างๆ สามารถจัดอุปสรรคความขัดข้อง เป็นสัญลักษณ์แห่งความสำเร็จ ในอินเดีย มีแนวความเชื่อในเรื่องพระพิฆเนศในทุกลัทธิ ไม่ว่าลัทธิที่ถือองค์พระศิวะเป็นใหญ่ นับถือพระพรหมเป็นใหญ่ หรือพระนารายณ์เป็นใหญ่ ทุกลัทธิล้วนให้ความสำคัญต่อพระพิฆเนศทั้งสิ้น

จากบทโทรทัศน์ของธนาคารกรุงศรีอยุธยา รายการจดหมายเหตุกรุงศรี ได้อธิบายเกี่ยวกับพระพิฆเนศหรือพระพิฆเนศวรไว้ว่า การนำมาเป็นสัญลักษณ์ของสถาบัน จากคติความเชื่อที่ว่าพระพิฆเนศวรเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการ โดยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ด้วยความเลื่อมใสของพระองค์ที่มีต่อองค์พระพิฆเนศวร จนถึงขนาดที่ว่าได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเทวาลัยเพื่อเป็นที่ประดิษฐานของเทวรูปพระพิฆเนศวรขึ้น ณ พระราชวังสนามจันทร์ จ.นครปฐม และทรงมีพระราชนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับ พระพิฆเนศวรไว้สำหรับการนาฏศิลป์ โดยเฉพาะ เมื่อทรงตั้งวรรณคดีสโมสรก็พระราชทานเทวรูป พระพิฆเนศวรเป็นตราประจำสถาบันนั้น เมื่อกรมศิลปากรเกิดขึ้นและรับตราดังกล่าวมาเป็นตราประจำกรม โดยตรากรมศิลปากร ใช้เป็นรูปพระพิฆเนศวรประทับลวดลายกระหนก ลักษณะคล้ายเมฆ ทรงถือปาศะครอบน้ำวชิระ และหันตะอยู่ ในวงกลมที่ล้อมรอบด้วยดวงแก้ว ๗ ดวง หมายถึงศิลปวิทยา ๗ อย่าง ที่อยู่ในขอบเขตหน้าที่ของกรมศิลปากร และต่อมายังได้ใช้เป็นตราประจำมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยช่างศิลป์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์^{๑๐}

เนื่องจากพระพิฆเนศเป็นเทพที่มีสถานภาพแห่งความเป็นสากล ศาสนิกชนและผู้คนทั่วไปต่างเคารพนับถือว่าเป็นเทพที่สำคัญ อันจะอำนวยพรประสิทธิประสาทผลในด้านต่างๆ แทบจะทุกด้าน และผู้เลื่อมใสมีตั้งแต่ชนชั้นล่างสุดจนถึงชนชั้นปกครอง ทุกสาขาอาชีพ ไม่มีขีดจำกัดหรือ

^๙ จีรวัสส์ คชาชีวะ, คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยศิลปากร, , ๒๕๒๗), หน้า ๒๐.

^{๑๐} กรมศิลปากร, ตราสัญลักษณ์กรมศิลปากร, บทโทรทัศน์รายการจดหมายเหตุกรุงศรี ตอนที่ ๙๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร, กรมศิลปากร ๑๐๑ ปี, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

กฎเกณฑ์ห้ามปรามเหมือนอย่างมหาเทพและเทวีบางองค์ พอจะสรุปถึงฐานะของพระพิฆเนศในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. ในฐานะเทพจัดอุปสรรค ในสมัยก่อน พ่อค้าต่างๆ เวลามาเพื่อติดต่อค้าขายในแถบคาบสมุทรอินโดจีน มักจะพกพาพระพิฆเนศติดตัวมาบูชาเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยและช่วยอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จึงมีการนิยมสร้างรูปเคารพพระพิฆเนศขึ้นมาเพื่อประทานความสำเร็จและขจัดอุปสรรคโดยเฉพาะในด้านการค้าและการประกอบธุรกิจต่างๆ ในบริษัทใหญ่ๆ โรงแรมใหญ่ๆ ในปัจจุบัน

๒. ในฐานะเทพบริวาร ในฐานะที่พระพิฆเนศเป็นโอรสของพระศิวะมหาเทพและพระอุมamahatevi ได้รับฐานะเป็นเทพบริวารให้กับมหาเทพทั้ง ๒ ด้วยฐานะดังกล่าวจึงมีการนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่กองพลทหารบกที่ ๑ รักษาพระองค์

๓. ในฐานะเทพผู้ปกป้องคุ้มครองเด็ก เราจะพบเห็นได้จากภาพวาดหรือปฏิมากรรมของพระพิฆเนศในวัยที่ยังเป็นเด็ก ขณะเป็นโอรสของพระนางอุมamahatevi ผู้คนจึงมอบฐานะแห่งเทพผู้คุ้มครองเด็กให้กับท่าน

๔. ในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยาการ เป็นเทพแห่งความฉลาดรอบรู้และเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งภาพวาดหรือรูปเคารพจะมี ๒ กร ถือคัมภีร์และงาหัก ตามหลักฐานที่ปรากฏ จะพบว่า คติการเคารพบูชาพระพิฆเนศในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยาการของไทยเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจวบจนถึงปัจจุบัน และปรากฏฐานะนี้ที่เด่นชัด ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ที่ทรงกำหนดให้ใช้รูปพระพิฆเนศเป็นตราเครื่องหมายสัญลักษณ์ของวรรณคดีสโมสร ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๘๐ ก็ได้กำหนดให้ใช้รูปของพระพิฆเนศเป็นตราสัญลักษณ์ของกรมศิลปากร

๕. ในฐานะบรมครูช่าง ในสมัยก่อนนั้น การทำศึกสงคราม ช่างเป็นสัตว์ที่สำคัญและจำเป็นอย่างมากในการทำศึก การทำกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับช่างจึงเป็นเรื่องสำคัญถึงขนาดกลายเป็นศาสตร์ที่สำคัญแขนงหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า "คหศาสตร์" ด้วยรูปแบบดังกล่าวของพระพิฆเนศ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับคหศาสตร์ ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับคหศาสตร์เกิดขึ้น ก็ย่อมจะต้องมีการบูชาพระพิฆเนศด้วย

๖. ในฐานะที่เป็นทวารบาล เป็นคติที่พบได้ทางภาคเหนือของไทยเรา เรามักพบเห็นพระพิฆเนศอยู่บริเวณหน้าประตูทางเข้าวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งคล้ายกับคตินิยมในทิเบตและพม่า ดังตัวอย่างที่ปรากฏที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ และวัดท่าสตอย ที่มีรูปพระพิฆเนศอยู่บริเวณทางเข้าในฐานะทวารบาล และคติการสร้างรูปพระพิฆเนศไว้ที่บริเวณทางเข้าวัดทางภาคเหนือนั้น จะเน้นหนักไปในเรื่องที่ยกพระพิฆเนศให้เป็นทวารบาลคอยคุ้มครองสัตว์บุรุษผู้ไปทำบุญหรือปฏิบัติศาสนกิจ

๗. พระพิฆเนศในฐานะบรมครูหรือเทพทางศิลปะการแสดง ปัจจุบันนี้ศิลปะการแสดงต่างๆ โดยเฉพาะในแวดวงดาราภาพยนตร์และดาราทีวีจะนับถือพระพิฆเนศว่าเป็นบรมครูทางการแสดงของพวกเขา ซึ่งจะไปเหมือนกับคตินิยมในการบูชาพระพิฆเนศในฐานะบรมครูทางนาฏกรรมของบรรดานักนาฏศิลป์ทั้งหลาย

๘. ในฐานะเป็นเครื่องรางของขลัง ในราวพุทธศตวรรษที่ ๘ ซึ่งเป็นช่วงที่พ่อค้าวานิชและนักบวชในศาสนาฮินดูเดินทางออกจากประเทศอินเดียมาสู่แหลมอินโดจีน และมักจะพกพาเครื่องรางที่เป็นรูปพระพิฆเนศองค์เล็ก ติดตัวมาติดต่อค้าขายและเผยแพร่ศาสนาในแหลมอินโดจีน ดังหลักฐาน

ที่ปรากฏจากการขุดค้นพบเครื่องรางรูปพระพิฆเนศองค์เล็กๆ ในบริเวณอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศ เทพแห่งศาสนาฮินดู มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนคนไทยมาตั้งแต่อดีต มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจและสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะบทบาทที่ชาวฮินดูยกย่องให้เป็นเทพที่จะต้องทำการเคารพบูชาก่อนเทพองค์อื่น เพราะมีความเชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพที่วางตัวเป็นกลาง บทบาทต่อความเชื่อความเคารพและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคมไทยมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือวัดในพระพุทธศาสนาในสังคมไทย นับวันมีการก่อสร้างอย่างอลังการและทำให้ยิ่งใหญ่อันดับมีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก หรือเป็นงานที่แสดงประติมากรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมในสังคมไทย เช่น กลุ่มศิลปิน นักแสดงและผู้มีฝีมือที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตในการทำงานด้านการบันเทิง ยิ่งให้การเคารพนับถือบูชากันมาก ในปัจจุบันเริ่มมีบทบาทในด้านการแข่งขันมากขึ้น แม้แต่ในด้านการบริหารจัดการวัดวาอาราม เช่นในวัดพระพุทธศาสนา มักมีการสร้างรูปพระพิฆเนศเพื่อให้ประชาชนทำการเคารพบูชา ยังสามารถทำกำไรเป็นกอบเป็นกำหรือผลประโยชน์อย่างงามเพื่อใช้ในการพัฒนา ยกตัวอย่าง เช่น การบูชาพระพิฆเนศที่วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา หรือพระพิฆเนศปางยืนที่สมาคมชาวฉะเชิงเทรา เป็นต้น จึงมีประเด็นของปัญหาที่น่าสนใจมากตามมามากมาย อาทิ เพราะเหตุใดจึงมีการสร้างพระพิฆเนศผู้สร้างมีวัตถุประสงค์อย่างไร อะไรคือมูลเหตุในการสร้างสิ่งเคารพไว้ให้ผู้คนมาสักการบูชาในสถานที่เช่นนั้น ชาวพุทธคิดอย่างไรจึงพากันไปเคารพนับถือหรือบูชาสักการะ อะไรคือสาเหตุที่แท้จริงในการเปลี่ยนแปลงด้านการผสมผสานของความเชื่อในความเชื่อเหล่านั้น ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อมีอะไรบ้าง เป็นการสร้างสรรค์ผลงานหรือเป็นเพียงเรื่องผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจแอบแฝง หรือมีผลกระทบต่อนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการทางความเชื่อของสังคมไทย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ ความเป็นมาของความเชื่อและเคารพบูชาพระพิฆเนศเริ่มแรกเข้ามาสู่สังคมไทยตั้งแต่เมื่อใด
- ๑.๓.๒ พัฒนาการและวิวัฒนาการของความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศในยุคสมัยต่าง ๆ ของสังคมไทยเป็นไปในรูปแบบใดบ้าง
- ๑.๓.๓ การผสมผสานทางความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระพิฆเนศในสังคมไทยทางด้านใดบ้าง

๑.๓.๔ อะไรคือผลกระทบในด้านการเปลี่ยนแปลงความเชื่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาพระพุทธรูป: แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ กำหนดหัวข้อแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informant) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป: แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

๑.๔.๒ ขอบเขตประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่พระภิกษุ ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดและบริเวณใกล้เคียงวัดสมานรัตนาราม และอุทยานพระพุทธรูปของสมาคมชาวฉะเชิงเทรา (แปดริ้ว) จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน ๔๐๐ คน โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกประชากรด้วยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกเฉพาะพระภิกษุ ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดและบริเวณใกล้เคียงวัดสมานรัตนาราม และอุทยานพระพุทธรูปของสมาคมชาวฉะเชิงเทรา (แปดริ้ว) จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระภิกษุ ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดและบริเวณใกล้เคียงวัดสมานรัตนาราม และอุทยานพระพุทธรูปของสมาคมชาวฉะเชิงเทรา (แปดริ้ว) จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาสังเคราะห์แล้วเลือกสัมภาษณ์เชิงลึก (dept interview) จำนวน ๒๐ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัย คือ ๑) วัดสมานรัตนาราม และสมาคมชาวฉะเชิงเทรา ๒) สมาคมชาวฉะเชิงเทรา (แปดริ้ว) จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑ รวมเป็นระยะเวลา ๑ ปี

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พระพุทธรูป หมายถึง พระคณาจารย์ พระคณาจารย์ พระคณาจารย์ หรือพระวิฆเนศวร์ เป็นเทพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีเศียรเป็นช้าง มีกรรณกว้างใหญ่ มีงวงยาว แต่มีร่างกายเป็นมนุษย์ มี ๔ กร บ้าง, ๖ กร บ้าง หรือ ๘ กร บ้าง หรือแล้วแต่ภาคที่ท่านจะลงมาจุติ รูปร่างของพระพุทธรูปแสดงถึงสิ่งเป็นมงคลดีเยี่ยม สอนถึงความดีและความสำเร็จ เป็นสัญลักษณ์แห่งความรู้และปัญญายิ่งใหญ่ แต่ละส่วนของให้ความหมายในเชิงปรัชญา เช่น เศียร - ใช้เศียรอันใหญ่ที่เต็มไปด้วยปัญญาความรู้ เป็นที่รวมแห่งปัญญาทั้งหมด กรรณ - ใช้รับฟังคำสั่งจากพระคัมภีร์และความรู้ในรูปอย่างอื่น ๆ อันเป็นสิ่ง

แรกแห่งการศึกษา วง - เราได้นำเอาความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับการเลือกเฟ้นระหว่างทวิลักษณะ ความผิด-ถูก ความดี-ความชั่ว อันมีวงช้างที่ยาวและใหญ่ใช้ซึ่งน้ำหนักต่อการกระทำหรือการค้นหา สิ่งที่ดีงามต่าง ๆ อันปัญญานั้นเกิดขึ้นเพื่อช่วยในการแก้ปัญหาของชีวิตให้หลุดพ้นจากอุปสรรค และพบกับความสำเร็จสมดังความมุ่งหมาย เป็นต้น

แนวคิด หมายถึง (Concept) ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมายถึง ความคิดที่มีแนวทางปฏิบัติ หรือ แนวคิดหมายถึงความคิดสำคัญซึ่งเป็นแนวในการผูกเรื่องหรือความคิดอื่น ๆ ที่สอดแทรกอยู่ในเรื่องก็ได้ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องบุญกรรม แนวคิดเกี่ยวกับความรัก ความยุติธรรม ความตาย แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ หรือแนวคิดที่เป็นความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ในกระบวนการทัศน์ใหม่

วิวัฒนาการ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือคลี่คลายไปสู่ภาวะที่ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น เช่น วิวัฒนาการแห่งมนุษยชาติ วิวัฒนาการแห่งศิลปวัฒนธรรม กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือคลี่คลายไปสู่ภาวะที่ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น เช่น วิวัฒนาการแห่งมนุษยชาติ วิวัฒนาการแห่งศิลปวัฒนธรรม หรือเช่นการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรมในประชากรของสิ่งมีชีวิต จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง วิวัฒนาการเกิดจากกระบวนการหลัก ๓ กระบวนการ ได้แก่ ความแปรผัน การสืบพันธุ์ และการคัดเลือก โดยอาศัยยีนเป็นตัวกลางในการส่งผ่านลักษณะทางพันธุกรรม ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปเกิดขึ้นในประชากรสิ่งมีชีวิต

การผสมผสาน หมายถึง การเก็บไว้ทีละเล็กทีละน้อย เก็บเล็กผสมน้อย หรือผสมผสานรวม,ผสม,ปนเป เช่น รัฐบาลมีการส่งเสริมให้ชาวสวนมะพร้าวในภาคใต้เลี้ยงโคผสมผสานกับการทำสวนมะพร้าว

ความเชื่อ หมายถึง สภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจมีความเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งและนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบเพื่อต้องการให้บุคคลนั้นเกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงถึงว่าความเชื่อนั้นจะมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้

สังคมไทย หมายถึง กลุ่มชนชาติที่อาศัยอยู่ร่วมกันในประเทศไทย มีขนบธรรมเนียม ประเพณีแบบไทย มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นต่างจากสังคมอื่น ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ความเชื่อ มารยาท อาหาร และการดำเนินชีวิตโดยเคารพนับถือพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ เพื่อให้ทราบถึงแนวคิด พัฒนาการ การผสมผสานเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศของสังคมไทย แต่อาจมีความเชื่อที่แตกต่างกัน

๑.๖.๒ เพื่อการสืบค้น สืบค้น จัดเก็บ จัดการข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เป็นฐานข้อมูลที่สามารถสืบค้นและอ้างอิงได้โดยถูกต้อง ทำเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อให้มีการเผยแพร่ในวารสาร จดสิทธิบัตร ฯลฯ หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑.๖.๓ เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการทำแผนแม่บทหรือนโยบายในการแก้ปัญหาต่อผู้บริหาร ในองค์กรคณะสงฆ์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา

มหาเถรสมาคม องค์การปกครองคณะสงฆ์ไทย เป็นต้นทำให้ได้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพชีวิตของ
พนักงานในนิคมอุตสาหกรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อของมนุษย์และเรื่องความเชื่อพระพิฆเนศในสังคมไทยแนวคิดความเชื่อเชิงประวัติศาสตร์ ตำนาน จนกระทั่งการผสมผสานทางความเชื่อทั้งของไทยและต่างประเทศ เพื่อให้เห็นแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงขอเสนอเนื้อหาตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและวิวัฒนาการของความเชื่อ
- ๒.๓ แนวคิดความเชื่อพระพิฆเนศในเชิงประวัติศาสตร์
- ๒.๔ แนวคิดความเชื่อพระพิฆเนศในด้านตำนาน
- ๒.๕ สถานที่เกี่ยวข้องกับพระพิฆเนศในสังคมไทย
- ๒.๖ การผสมผสานทางความเชื่อ
- ๒.๗ การผสมผสานทางความเชื่อของสังคมไทย
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๙ ประวัติและสถานที่เกี่ยวกับการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

ก่อนที่จะทำการศึกษาเรื่องประวัติความเป็นมาของแนวคิดวิวัฒนาการและการผสมผสานทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศในสังคมไทย จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อเสียก่อนว่ามีความหมายหรือขอบเขตกว้างขวางแค่ไหนอย่างไร ดังนั้น ความเชื่อจึงมีผู้ให้ความหมายไว้โดยมีนัยหรือรายละเอียดที่หลากหลายดังต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า เชื่อ หมายถึงการเห็นตามด้วย มั่นใจ เชื่อถือ^๑

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร:พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๙๐.

จินดารัตน์ โพธิ์นอก ได้ให้ความหมายความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ (belief) หมายถึงการยอมรับว่าประพจน์ใดประพจน์หนึ่งเป็นจริง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่จริง ตามปรกติ ความว่าประพจน์เป็นจริง ขึ้นอยู่กับการไตร่ตรองและการอนุมาน (inference) ส่วนความเชื่อสิ่งต่าง ๆ มีอยู่จริงมักเกิดจากประสบการณ์ตรง ไม่ต้องอนุมาน^๒

สถาพร ศรีสัจจัง ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธาโดยไม่ต้องมีเหตุผลใด ๆ รองรับก็ได้^๓

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อ คือความเห็นตามด้วยความมั่นใจ ความไว้วางใจ ความเชื่อของแต่ละคนเกิดมาจากการคิดคำนึง ความปรารถนาจะรู้ได้เห็นแต่ไม่อาจได้รู้ได้เห็น ความปรารถนาจะประสบหรือไม่ประสงค์จะประสบ แม้ไม่มั่นใจว่าจะเป็นตามที่ต้องการ ถ้ามีความเสี่ยงสูงก็จะเกิดความหวาดกลัว เกิดความวิตกกังวลมากก็จะพยายามหาสิ่งยึดเหนี่ยว เพื่อเพิ่มความมั่นใจและความไว้วางใจให้แก่ตนเอง^๔

จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อเกิดจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่นที่ปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ประสบภัยพิบัติเกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกินความสามารถที่มนุษย์ธรรมดาจะแก้ไขได้จึงเกิดความคิดขึ้นมาว่าน่าจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นเช่นนั้น^๕

อุดม เขยกิจวงศ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อเป็นรู้สึกเชื่อมั่น ศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่จะบังเกิดให้เกิดทุกข์หรือสุขได้ หากการกระทำหรือปฏิบัติต่อความเชื่อในทางที่ถูกที่ควรความสุขก็จะเกิดตามทางตรงกันข้าม หากกระทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือละเลยความทุกข์ร้อนอาจจะเกิดขึ้นได้^๖

^๒จินดารัตน์ โพธิ์นอก, **องค์ความรู้ภาษา-วัฒนธรรม**, กรมศิลปากร, เติลินิวส์, วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๑), หน้า ๒๓.

^๓สถาพร ศรีสัจจัง, **ความรู้ ความเชื่อและพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย**, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๓) หน้า ๑๖.

^๔สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร. สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๕-๕๖.

^๕จารุวรรณ ธรรมวัตร, **คติชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา. ๒๕๒๒), หน้า ๑๐๖.

^๖อุดม เขยกิจวงศ์, **ประวัติศาสตร์ชาติไทย**, (กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๕), หน้า

ยุทธนา คนแรง และสุชาดา บุญเปรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อ คือความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตต่อ ๆ กันมา และมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงของบุคคลหรือกลุ่มชนโดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น^๗

ธนดล ตับสันเทียะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อ คือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ^๘

พรศักดิ์ พรหมแก้ว ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึงสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจมีความเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งและนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบเพื่อต้องการให้บุคคลนั้นเกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงถึงว่าความเชื่อนั้นจะมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้^๙

ผู้วิจัยจึงพอจะสรุปความได้ว่า ความเชื่อ หมายถึงความรู้สึกเห็นด้วย คล้อยตามของบุคคลอันอยู่ภายใต้จิตสำนึกของมนุษย์ที่มีความศรัทธาต่อสิ่งต่าง ๆ นำไปสู่ความเชื่อมั่นและไว้วางใจ แล้วแสดงออกมาจากการกระทำหรือการปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง หรือแม้แต่แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธรูปว่ามีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ เชื่อถือความศักดิ์สิทธิ์ของคาถา อันเป็นภาษาบาลีว่ามีอำนาจเรียกว่าเวทมนต์ คาถา คำสวดต่าง ๆ ถือว่าเป็นมงคลและสามารถขับไล่ภูตผีปีศาจได้ เป็นต้น ความเชื่อเป็นเรื่องของความศรัทธาที่คนในชุมชนมีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อว่าสิ่งนั้น ๆ จะสามารถบันดาลให้ตนมีความสุขหรือความทุกข์ได้ในชีวิต อันเป็นความเชื่อที่คนในชุมชนมีต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องผี วิญญาณที่อยู่คู่กับชุมชนมาอย่างยาวนาน จนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนในชุมชนสู่การกำหนดเป็นสิ่งสูงสุดที่ต้องเคารพนับถือและการมีความเชื่อดังกล่าวได้นำมาสู่การปฏิบัติในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรม เพื่อการอ้อนวอน ตอรอง หรือขอความช่วยเหลือจากสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือธรรมชาติ โดยถูกแสดงออกมาในความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนทั้งด้านการทำมาหากิน ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านความเป็นอยู่

๒.๑.๒ ประเภทของความเชื่อ

สังคมไทยมีความเชื่อที่หลากหลาย หากจะแบ่งประเภท อาจแบ่งออกได้เป็น ๗ ประเภทใหญ่ ดังนี้

^๗ยุทธนา คนแรง และสุชาดา บุญเปรม, การปรับตัวของผู้หญิงภายหลังการหย่าร้างในอำเภอเมือง, รายงานวิจัย, (นครปฐม, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๕๑.

^๘ธนดล ตับสันเทียะ, ความเชื่อที่ถูกครอบงำด้วยมิชฌาภินิหาร, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

^๙พรศักดิ์ พรหมแก้ว, ทิพรศน์วัฒนธรรม: รวมบทความทางวิชาการวัฒนธรรมศึกษา, สถาบันทักษิณคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔, หน้า ๒๑.

๒.๑.๒.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิและศาสนา เช่น เชื่อในเรื่องการทำสมาธิเพื่อรักษาโรค เชื่อในพลังอำนาจของพระเจ้า เชื่อในเรื่องนรก-สวรรค์ เชื่อในเรื่องบาป-บุญ ต่อาพ่แม่ชาติหน้าปากจะเท่ารู้เข็ม เป็นต้น

๒.๑.๒.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ผีสาางเทวดา และลิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เชื่อในเรื่องคาถาอาคม การทำเสน่ห์ การเสกตะปูเข้าท้อง การเสกตะคราห้ เชื่อในเรื่องผีบ้านผีเรือน ผีปอบ ผีแม่หม้าย หรือ เชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลัง บันไฟพญานาค หรือลิ่งที่มีปาฏิหาริย์ต่าง ๆ

๒.๑.๒.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ โหงวเฮ้ง และฮวงจุ้ย เช่น เชื่อในเรื่องของการดูดวงชะตา ดูลายมือ เชื่อในเรื่องบุคลิกลักษณะสัมพันธ์กับชีวิต หรือลิ่งแวดลอมที่ทำงานและที่อยู่อาศัยสัมพันธ์การดำเนินชีวิต

๒.๑.๒.๔ ความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลางและฤกษ์ยาม เช่น เชื่อในเรื่องของการไม่ตัดผมในวันพุธ การไม่เดินทางไกลถ้าจั้งจกหัก หรือ การหาฤกษ์ยามสำหรับการทำงานมงคลต่าง ๆ

๒.๑.๒.๕ ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันและคำทำนายฝัน เช่น เชื่อว่าถ้าฝันว่าเห็นงู จะได้เนื้อคู่ ถ้าฝันว่าฟันหัก ญาติผู้ใหญ่จะเสียชีวิต ฝันเห็นคนตาย จะเป็นการต่ออายุ

๒.๑.๒.๖ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การแห่นางแมวขอฝน การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบุญต่าง ๆ

๒.๑.๒.๗ ความเชื่อเกี่ยวกับลิ่งที่ควรทำและลิ่งที่ไม่ควรทำ เช่น ห้ามนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก เอาไม้กวาดตีกันชีวิตจะไม่เจริญ กินข้าวเกลี้ยงจานจะได้แฟนสวยหรือหล่อ ห้ามปลูกต้นลันทม ระกำ ไว้ในบ้าน ให้ปลูกต้นมะยม มีคนนิยมชมชอบ ปลูกขนุน จะทำให้มีผู้สนับสนุนค้าจุน^{๑๐}

อีกประการหนึ่ง หากสรุปความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มของความเชื่อ ดังนี้

๒.๑.๒.๑ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อจึงมุ่งเน้นพระรัตนตรัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ

ก) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่า ทำดียอมได้ดี ทำชั่วยอมได้ชั่ว ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้

ข) ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ สัตว์โลกทั้งหลายยอมเวียนว่ายตายเกิดวิฏสงสาร ตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ค) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ

ง) ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

^{๑๐} เบญจมาศ พลอินทร์, **วรรณคดีชนบประเพณี พระราชพิธีสิบสองเดือน**, พิมพ์ลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร, โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔-๑๕.

๒.๑.๒.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาคม

เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แยกออกได้เป็น 2 เรื่อง คือ ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา เป็นจำพวกตัวอักษรหรืออักขระที่ผูกเป็นข้อความ ถือว่ามีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ตามที่กำหนด เช่น คาถาอาคม นำไปบริกรรม เสกเป่าหรือสวด เชื่อว่าจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์หรือเกิดความขลัง ปัจจุบันความเชื่อประเภทนี้ได้ลดน้อยลง ด้วยเหตุความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เชื่อว่า สามารถป้องกันอันตราย ยิ่ง แหง ฟันไม้เข้ ตัวอย่างเช่น เหล็กไหล เขี้ยวเสือ ฯลฯ

๒.๑.๒.๓ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อประเภทนี้น่าจะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมาแต่อดีต ส่วนมากจะพบเห็นได้จาก พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง พระเครื่อง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพเลื่อมใส เป็นพระเกจิอาจารย์ อาจกล่าวรวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ความเชื่อประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

๒.๑.๒.๔ ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา

สิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน ถือว่ามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณให้โทษก็ได้ สิ่งเหล่านี้ ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถหาบทสรุปได้แน่ชัดว่ามีจริงหรือไม่ บางครั้งในสิ่งที่เกิดขึ้นก็มีเหตุอันน่าเชื่อถือ

๒.๑.๒.๕ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

หมายถึง วิชาว่าด้วยการพยากรณ์ โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏแพร่หลายในทุกชนชั้นของสังคมไทย จนกระทั่งมีการเรียนการสอน สืบทอดอย่างเป็นทางการ และยึดถือเป็นอาชีพ

๒.๒.๓ การเกิดความเชื่อ

ชัยพร วิชชาวุธ ได้กล่าวถึงสิ่งที่ใช้กำหนดความเชื่อของบุคคลว่ายึดหลักดังต่อไปนี้

- ๑) หลักความสงสัย
- ๒) หลักความรู้สึกรู้สึก เป็นการใช้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตนเป็นหลักในการตัดสินใจ
- ๓) หลักเหตุผล

๔) หลักประจักษ์ ซึ่งได้แก่การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสของเราเอง การรับรู้เช่นนี้ได้จากการรวบรวมข้อมูลในเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การสังเกต การทดลอง การวิจัย นอกจากหลักทั้ง ๔ ประการที่กล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ นั้น ยังพิจารณาได้จากการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว การถ่ายทอด ทางศาสนา จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี อิทธิพลของ

เพื่อนสนิท อิทธิพลของกลุ่ม การได้รับประสบการณ์ตรง การได้รับประสบการณ์ตรง การได้รับ
การศึกษา การให้ความรู้ที่ถูกต้อง การโฆษณาชวนเชื่อจากสื่อมวลชน^{๑๑}

การเกิดของความเชื่อ ความเชื่ออาจจะเกิดได้จากหลายปัจจัย ดังนี้

๑) เกิดจากประสบการณ์ตรง เป็นความเชื่อที่บุคคลได้ประสบมาด้วยตนเอง อาจจะ
ด้วยความบังเอิญ เป็นเรื่องของธรรมชาติ หรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้นก็ตาม เจ้านี้อาจจะเป็นจริงหรือไม่เป็น
จริงก็ได้

๒) เกิดจากการได้รับข่าวสารต่อ ๆ กันมา หรืออ้างถึงคำโบราณที่ยึดถือกันมา หรือ
การโฆษณาชวนเชื่อ เป็นความเชื่อที่เกิดจากการคัดลอกอ้างต่อ ๆ กันมา หรืออ้างถึงคำกล่าวโบราณ
ที่เชื่อถือและยอมรับกันมา หรือใช้สื่อต่าง ๆ ในการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังเชื่อถือได้
เกิดจากการที่ได้ปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมาของคนรุ่นก่อน เป็นความเชื่อที่เกิดจาก พิธีกรรม หรือการ
ปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมา อาจถือเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและประเพณีทางสังคม ซึ่งสร้างให้เกิดความ
เชื่อในกลุ่มคนได้ง่ายเกิดจากการนึกคิดเอาเองตามความรู้สึกของตน เป็นความเชื่อที่คาดเดา หรือคิด
เอาเอง หรือรู้สึกไปเอง อาจจะไม่มีข้อมูลใด ๆ มาสนับสนุน

๒.๑.๔ การเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ

ความเชื่อของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงได้อย่างไรขึ้นอยู่กับว่า ความเชื่อนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร
และบุคคลได้ใช้ความเชื่อนั้น ไปเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตมากน้อยเพียงใด สิ่งสำคัญที่จะ
ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ก็คือเมื่อความรู้สึกไปทำให้ความเชื่อเปลี่ยนไป นอกจากนั้นยังมี
องค์ประกอบอื่นที่เปลี่ยนไป ได้แก่ เวลา กลุ่มบุคคล วัฒนธรรมและความต้องการของบุคคลเมื่อความ
เชื่อเปลี่ยนแปลงไปทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนไปด้วย และการเปลี่ยนความเชื่อ มีหลายปัจจัยที่
ทำให้คนเปลี่ยนความเชื่อได้ ดังนี้

- ๑) ประสบการณ์ตรง โดยที่ตนเองได้ประสบกับเหตุการณ์ หรือสิ่งใหม่อื่น ๆ ที่คัดค้านกับ
ความเชื่อเดิม
- ๒) ความเชื่อบางอย่างได้รับการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์แล้วพบว่าไม่เป็นจริงตามที่เชื่อถือ
- ๓) การล้มเลิกพิธีกรรมหรือประเพณีการปฏิบัติบางอย่างที่ทำสืบต่อกันมา
- ๔) การรู้จักใช้เหตุและผลในการวิเคราะห์ความเชื่อของตนเอง หรือปฏิบัติด้วยตนเองจนรู้
ความเป็นจริง

๒.๑.๕ มूलเหตุของความเชื่อ

^{๑๑}ชัยพร วิชาวุธ, ความเชื่อ (Beliefs) ความหมายความเชื่อ การเกิดความเชื่อ การเปลี่ยนแปลง
ความเชื่อ. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๐), หน้า ๒-๕.

หากเราจะกล่าวถึงสาเหตุของความเชื่อ ในตอนแรกๆ นั้น ความเชื่อนั้นเกิดจากความกลัวหรือความไม่รู้ของมนุษย์ที่ไม่สามารถหาเหตุผลหรือคำอธิบายใด ๆ มาอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ เช่นทำไมฝนจึงตก ทำไมฟ้าจึงผ่าเป็นต้น จึงทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและเชื่อว่าเป็นสิ่งลึกลับที่จะต้องมีการทำขึ้น มนุษย์จึงได้สมมติให้มีเทพประจำสิ่งต่าง ๆ เช่นพระพิรุณ พระพาย พระเพลิง ฯลฯ แล้วได้ทำพิธีเช่นสรวงเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล แต่เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาการขึ้น มนุษย์สามารถหาเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้ ความเชื่อในสิ่งเหล่านี้จึงเสื่อมคลายลงเกิดจากมนุษย์มีพัฒนาการขึ้นแล้วต้องการให้สังคมเกิดความสงบสุขมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มนุษย์จึงตั้งความเชื่อมั่นขึ้นมา โดยแฝงเหตุผลต่างๆไว้ในความเชื่อ นั่นคือความเชื่อที่ต้องการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ฉีรดต้นไม้ใหญ่รุกขเทวดาจะโกรธ เจ้านี้เพื่อต้องการให้ขับถ่ายเป็นที่เป็นทางได้อย่างถูกต้อง ถ้าหิวผมตอนกลางคืนผีจะมา เจ้านี้เพื่อไม่ให้ไปเที่ยวกลางคืน เป็นต้น ความเชื่อที่ต้องการให้คนมีมารยาท มีความละเอียดรอบคอบ เช่น ตำครกแตกจะไม่ได้แต่งงาน ถอดผ้าถุงเป็นวง ทิ้งไว้เป็นเสนียด เป็นต้น ความเชื่อที่ต้องการให้มีสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย เช่น ไม่ให้พาเด็กที่ฟันยังไม่ออกเข้าใต้ถุน เดี่ยวฟันไม่ออก ห้ามปลุกมะพร้าวใกล้บ้านเชื่อว่าอัปปริยัญไร เป็นต้น ความเชื่อที่ต้องการผลทางจิตใจ เช่น นุ่งผ้าไหมวันจันทร์มีเสน่ห์ จะทำการมงคลใด ให้ดูฤกษ์ยามให้นุ่งผ้าสีตามวันจะเป็นมงคล เป็นต้น ความเชื่อที่ต้องการผลอื่นๆ เช่น ไม่ให้เคาะหัวแม่มือ เพราะเมื่อแก่หัวจะสั้นเหมือนแม่มือ ต้นไม้ออกผลห้ามขึ้นเพราะผลจะเน่า เป็นต้น

อีกประการหนึ่ง สาเหตุของความเชื่อ น่าจะเกิดจากความไม่รู้สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และไม่สามารถจัดปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นให้หมดไปได้และคิดว่าปัญหาดังกล่าวน่าจะเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติบันดาลให้เกิดขึ้น^{๑๒}

๒.๒.๖ ลักษณะของความเชื่อ

หากจะรวมลักษณะของความเชื่อมีลักษณะ ๒ อย่าง คือ ๑) ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยเหตุผล เช่น ห้ามตากผ้าไว้นอกบ้านเวลากลางคืน เชื่อว่าผีกระสือจะมาเช็ดปาก (เพราะการตากผ้ากลางคืนผ้าย้อมไม่แห้ง เปื่อยเร็ว เหม็นหืนและอาจถูกขโมยไปได้) ห้ามหญิงมีครรภ์ผ่าไม้รวก เชื่อว่าลูกจะมีอันเป็นไป (เพราะเกรงไม้รวกซึ่งคงจะบาดท้องที่บาง เกิดอันตรายได้) ห้ามตัดเล็บตอนกลางคืน เชื่อว่าเป็นการแข่งพ่อแข่งแม่ (เพราะเกรงจะตัดถูกเนื้อตัวเองเข้า กลางคืนสมัยก่อนมีแต่ตะเกียง) ห้ามหญิงมีครรภ์อาบน้ำเวลากลางคืน เชื่อว่าเด็กจะมีไขมันมาก (เพราะเกรงจะลื่นหกล้มหรือถูกสัตว์มีพิษขบกัดเอา) ห้ามปลุกมะพร้าวใกล้บ้าน เชื่อว่าอัปปริยัญไร (เพราะเกรงลูกมะพร้าวจะหล่นใส่หลังคาบ้านและรากมะพร้าวจะทำให้บ้านพัง) ห้ามกวาดบ้านตอนกลางคืน เชื่อว่ากวาดเงินกวาดทองออกจาก

^{๑๒}แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, วัฒนธรรมในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บ้าน (เพราะเกรงว่าจะกวาดไม่สะอาด และอาจโดนข้าวของล้มแตกเสียหาย) ห้ามนอนกินข้าว เชื่อว่าตายไปจะเกิดเป็นงูหรือจระเข้ (เพราะเกรงจะสลักเกิดอันตรายเสียเวลาและไม่สุภาพ) เป็นต้น

๒) ความเชื่อที่ไร้เหตุผล เช่นคนกินกล้วยแปด จะออกลูกเป็นแปด ไก่ชกให้เดินข้ามไปมา ๓ ครั้งมันจะหาย ได้ยินเสียงจิ้งจกร้อง ต้องจุปากตามแก้เคล็ด หญิงครรภ์แก่ให้กินจุลอกคราบจะได้คลอดง่าย คนมีเล็บเป็นดอกเป็นคนมีบุญ คนตาเอะกบไม่ได้ ถ้านกแสกร้องบ้านใคร บ้านนั้นจะมีคนตาย เด็กทารกปากหนักให้อาบกบมาตีปากเด็ก จะทำให้เด็กพูดเร็ว เป็นต้น^{๑๓}

๒.๒.๗ คุณค่าของความเชื่อ

มณี พะยอมยงค์ ได้กล่าวถึงคุณค่าของความเชื่อดังนี้

๑. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
๒. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
๓. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
๔. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
๕. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม
๖. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
๗. ความเชื่อทำให้เกิดการนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
๘. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงมีคุณค่าก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในภาระหน้าที่ การงาน อาชีพและความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนพลังความสามัคคีในหมู่คณะ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและวิวัฒนาการของความเชื่อ

๒.๒.๑ ความหมายและคุณลักษณะของการพัฒนา

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนา หมายถึงความเจริญเติบโตหรือก้าวหน้า^{๑๔}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การกระทำให้ดีขึ้น คือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๑๕}

^{๑๓}จำรูญ วงศ์กระจ่าง, วัฒนธรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน, (สงขลา. ๒๕๓๙), หน้า ๑๔.

^{๑๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๔๕.

^{๑๕}ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยรวม ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^{๑๖}

จิตยา สุวรรณขุ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ^{๑๗}

พระราชวรมนี (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่าเจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือการพัฒนาคน เรียกว่าภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่นวัตถุและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เรียกว่า พัฒนาหรือวัฒนา เช่นการสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^{๑๘}

สนธยา พลศรี กล่าวไว้ว่า เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่ง และหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอน และอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓) มีลักษณะเป็นพลวัต คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔) เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕) เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

^{๑๖}สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

^{๑๗}จิตยา สุวรรณขุ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕๔.

^{๑๘}พระราชวรมนี (ป.อ. ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖-๑๘.

๖) เป็นปฏิบัติการ คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช้การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนามาก็ตาม

๘) ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^{๑๙}

สนธยา พลศรี ยังได้สรุปแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑) แนวคิดแบบวิวัฒนาการ เป็นการนำการพัฒนาไปใช้เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความก้าวหน้ามาก

๒) แนวคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่าการพัฒนา ไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคต อันรุ่งโรจน์ แต่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูป คือ เฉพาะในโครงสร้างใด โครงสร้างหนึ่ง และเป็นการปฏิวัติ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

๓) แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่าง ๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ประชาชาติ การรู้หนังสือ การมีงานทำ เป็นต้น ออกเป็น

^{๑๙}สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕),

ประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดนี้ จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความเป็นอุตสาหกรรม ความทันสมัย และการเจริญเติบโตมาก

๔) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่า การพัฒนา

๕) แนวความคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม เป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยม ที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิมเป็นการพัฒนา^{๒๐}

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ

๑) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควรหมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒) การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่ และในการพัฒนาก็ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

๓) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนายังควร หมายถึง ความเป็นธรรม อีกด้วย โดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนในการพัฒนาตามควร ดังนั้น การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วย จากความหมายทั้งหมดนี้สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไป

^{๒๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

ในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น และต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม^{๒๑}

๒.๒.๒ แนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคม และตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับการพัฒนาประการหนึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาทำให้เจริญทำให้เป็นให้มีขึ้น ฝึกอบรม คือ ภาวนา มี ๔ ประการ คือ

๑) กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สติภาวนา หมายถึง การเจริญสติ พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมสติ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคล หมายความว่า บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางด้านกาย ทางด้านหลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาทางสังคม คือ อปปริหานิยธรรม หรือวัชชอปปริหานิยธรรม ได้แก่ ธรรมไม่ทำให้เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ ประการ คือ

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ

^{๒๑} โฉมิต ปัน เปี่ยมรัชฎ์, การพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีกรรมตามที่วางไว้เดิม

๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ๕) บรรดาภิกษุสงฆ์ภิกษุณีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยไม่ถูกข่มเหงหรือฉุดคร่าขึ้นใจ

๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗) จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลายตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่ได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นผาสุก^{๒๒}

อภิธานียธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะการใช้การเกลี้ยกล่อมหรือทำให้เกิดความแตกสามัคคีกันภายในกลุ่มของวัชชีจึงจะมีสิทธิชนะ จะเห็นได้ว่า อภิธานียธรรม ๗ ประการนี้ มีสามัคคีธรรม เป็นคุณธรรมที่คอยเกื้อหนุนให้การปฏิบัติตามนั้นเกิดเป็นผลจริง ฉะนั้น หลักสามัคคีธรรม ก็เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยให้การพัฒนาสังคมเป็นไปตามแนวทางที่ชุมชนหรือสังคมตั้งเป้าหมายเอาไว้ ได้แก่ ความมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ป่วย อังการณ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทางใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้าย อาจจะพัฒนาไปทางที่เห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือ ความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ ดังนั้น ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนาและการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริง ๆ ก็คือ อาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่นั้นมัวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำให้มนุษยโลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรจะพัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์

๒) ความเชื่อในพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชาไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมโนายอย่างเดียว หรืออวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าพึงเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือ เพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อมา ฯลฯ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็นได้ฟังได้ตรัสกรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ”

^{๒๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑-๘๒.

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง วิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔) การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่บ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ เปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคน ถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข พระพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายหมวด เช่น ภาวนา ๔ อปริหานิยธรรม ๗ เป็นต้น ที่กล่าวถึงการพัฒนาสังคม เน้นที่การพัฒนาที่ตัวมนุษย์ทั้งทางกายและจิตใจ เมื่อกายและจิตใจได้รับการพัฒนาแล้ว ชุมชน สังคมประเทศชาติย่อมนำไปสู่การพัฒนาที่ได้ผลยอดเยี่ยมไม่ว่าโลกจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม

๒.๓ แนวความคิดเกี่ยวกับพระพิฆเนศในเชิงประวัติศาสตร์

๒.๓.๑ พระพิฆเนศมีกำเนิดมาจากการบูชาเทพพื้นเมือง

ความเชื่อนี้มาจากชาวพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดียซึ่งเป็นพวกบูชาพระอาทิตย์และเชื่อว่าหนูเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง โดยพบรูปเคารพพระพิฆเนศประทับบนหลังหนู หมายถึง ชัยชนะของแสงอาทิตย์ที่ขจัดความมืดให้สิ้นสุดลงได้^{๒๓} ไมเคิล ไรท์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ ว่าอาจหมายถึงชาวอารยันซึ่งอพยพมาจากทวีปเอเชียตอนกลางและเข้ามาในอินเดียประมาณ ๑,๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล โดยชนกลุ่มนี้ไม่รู้จักช้าง เพราะช้างโบราณของเอเชียเหนือได้สูญพันธุ์ไปแล้วเป็นหมื่นปี^{๒๔}

๒.๓.๒ พระพิฆเนศมีกำเนิดมาจากลัทธิการบูชาสัตว์

ความเชื่อที่ว่าพระพิฆเนศมีกำเนิดมาจากลัทธิการบูชาสัตว์ (Totemism) มาจากหลักมานุษยวิทยาเกี่ยวกับความเชื่อของมนุษย์สมัยก่อน เป็นความเชื่อที่คิดว่าพวกตนมีความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตหรือสิ่งไม่มีชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง และส่วนใหญ่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ พืชหรือสัตว์ ซึ่ง

^{๒๓}จิรัสสา คชาชีวะ, พระพิฆเนศวร: คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย, รายงานวิจัย (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐.

^{๒๔}ไมเคิล ไรท์, พระพิฆเนศ: มหาเทพอินเดียชมพูทวีปและอุษาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของตนในขณะนั้น^{๒๕} สอดคล้องกับไมเคิล ไรท์ ที่แสดงทัศนะว่า อาจหมายถึงโดยทั่วไปในอินเดียและอุษาคเนย์ โดยชาวมุณฑะเป็นชนกลุ่มน้อยที่นับถือช้างป่าและจับช้างป่ามาเลี้ยงก่อนใคร^{๒๖}

๒.๓.๓ พระคณศมีกำเนิดจากเทพแห่งการเก็บเกี่ยว

พระคณศมีกำเนิดมาจากเทพแห่งการเก็บเกี่ยว เป็นความเชื่อที่มาจาก คุปเต (Gupte) นักชาติวงศ์วรรณาและนักภาษาศาสตร์ ซึ่งกล่าวว่าเหตุที่พระคณศเป็นเทพที่มีเศียรและงวงเป็นช้าง อาจเนื่องมาจากภาพที่ชาวนาแบกมัดข้าวโพดอยู่บนศีรษะ ทำให้ส่วนปลายของมัดข้าวโพดแกว่งไปมาอยู่เบื้องหน้า จึงมีลักษณะเป็นหัวและงวงช้าง ส่วนหนูนั่นเป็นศัตรูที่ของไร่นา จึงแสดงภาพออกมาเป็นเทพที่มีเศียรเป็นช้างขึ้นบนหลังหนู มีพุงพลุ้ย แทนสัญลักษณ์ของยุงข้าว และประกอบด้วยงูเห่าแผ่พังพาน นอกจากนี้ความหมายของชื่อเอกทันตะ ที่แปลว่า งาเดียว ยังอาจมีที่มาที่หมายถึง พานไถของชาวนาก็ได้น่าสนใจยังมีคำอธิบายอีกอย่างหนึ่งคือหนู (มุสิกะ) ซึ่งเป็นสัตว์ที่ขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว อาจเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และอำนาจในการสร้าง ด้วยเหตุนี้จึงมีความสัมพันธ์กับการเก็บเกี่ยวในเทศกาลอนะตะ จตุรถี (Anata Chaturthi) ที่มีการนำรูปปั้นพระคณศที่ทำจากดินเหนียวจากแม่น้ำมาทำพิธีที่บ้าน แล้วเก็บไว้ในยุ้งฉาง เพราะมีความเชื่อว่ารูปเคารพจะป้องกันไม่ให้หนูมากินเมล็ดพืช จากนั้นจะนำรูปเคารพไปลอยแม่น้ำ โดยบางชุมชนจะปล่อยน้ำให้เข้ามาในไร่นา เชื่อกันว่าทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์^{๒๗}

๒.๓.๔ พระคณศมีคติมาจากภูติผีปีศาจ

เชื่อกันว่าพระคณศมีกำเนิดจากการเป็นภูติผีชนิดหนึ่งหรือผีป่า ซึ่งเป็นบริวารของ “ผู้เป็นใหญ่สูงสุด” กล่าวกันว่าภูตเหล่านี้มีจำนวนมากมาเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองป่าเขา โดยวิญญาณเหล่านั้น ได้รวมตัวกันเป็นเทพช้างเพียงองค์เดียวคือ “คณปติ” หรือพระคณศ ซึ่งต่อมากลายเป็นเทพผู้จัดอุปสรรค นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นว่าพระคณศเป็นเทพพื้นบ้าน ที่มีความสัมพันธ์กับยักษ์และนาค หรือเป็นเทพที่ได้รับอิทธิพลมาจากอียิปต์ ในสมัยเฮเลนีสติก (๓๒๓-๑๔๖ ก่อน ค.ศ.) ทาง

^{๒๕}อ้างแล้ว, พระพิฆเนศวร: คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย

หน้า ๑๐.

^{๒๖} ไมเคิล ไรท์, พระพิฆเนศ: มหาเทพฮินดูชมพูทวีปและอุษาคเนย์, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

^{๒๗}อ้างแล้ว, พระพิฆเนศวร คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย, หน้า ๑๐.

ตะวันออกกลางและอินโดกรีก ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย เนื่องจากในอียิปต์โบราณนั้น ปรากฏเทพเจ้าจำนวนมากมีเศียรเป็นสัตว์ต่าง ๆ^{๒๘}

พระพิฆเนศ มีชื่อเรียกหลายชื่อด้วยกันเช่น พระคณศร์ พระวินายกะ พระคณปติ หรือ วิฆเนศร์ เป็นต้น เป็นโอรสของพระอิศวรและพระอุมา (ปารวตี) พราหมณ์นับถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่ง วิทยาการต่าง ๆ เรื่องราวที่กล่าวถึงกำเนิดของพระคณศร์มีต่าง ๆ หลายอย่างและเรื่องที่เล่าว่าเหตุไร เศียรจึงเป็นเศียรช้างก็มีต่าง ๆ เหมือนกัน นอกจากคณศร์ เรียกว่า คณปติ (คณปติ) ซึ่งแปลความ อย่างเดียวกันก็ได้ วินัยกะ (พินายของไถยเรา) ก็เรียก เอกทันตะ ก็เรียก เพราะมีงาเดียว เดิมมี ๒ งา บริบูรณ์ แต่ครั้งหนึ่งปรศุราม (รามสูตร) ขึ้นไปเฝ้าพระอิศวรที่เขากไกรลาส พระอิศวรบรรทมหลับอยู่ พระคณศร์จึงห้ามมิให้เข้าไป ปรศุรามถือว่าเป็นคนโปรดจะเข้าไปให้ได้ เกิดวิวาทกันถึงรบกัน พระ คณศร์จับปรศุรามด้วยวงขว้างไปจนปรศุรามสลบ ครั้นฟื้นขึ้น ปรศุรามจึงจับขวานขว้างไป พระ คณศร์เห็นขวานจำได้ว่าเป็นของพระอิศวรประทานจึงไม่ต่อสู้แต่ก้มลงรับไว้ด้วยงาข้างหนึ่ง งานนั้นก็ สะบั้นไปทันที ฝ่ายพระปารวตีกริ้วปรศุราม กำลังจะทรงแข่งก็พอพระนารายณ์ ซึ่งเป็นที่เคารพแห่ง ปรศุรามแปลงเป็นกุมารมาวิงวอนขอโทษ พระปารวตีจึงประทานโทษให้) รูปพระคณศร์ที่สร้าง ส่วนมากมักสร้างมีเศียรเป็นศีรษะช้าง โดยมากมี ๔ กร แต่ ๖ กร ๘ กร หรือ ๒ กร ก็ใช้ กายอ้วนใหญ่ มีหูเป็นพาดหน้า^{๒๙}

คติการนับถือพระพิฆเนศ น่าจะเข้ามาถึงประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ โดยเข้า มาทางภาคใต้ก่อน แต่เทวาลัยของพระพิฆเนศที่เก่าที่สุดในเมืองไทยปรากฏที่ แหล่งโบราณคดีเขาคา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เทวรูปพระพิฆเนศที่เก่าที่สุดก็พบทางภาคใต้ ของไทย และกำหนดอายุได้ในช่วงเวลานั้น เชื่อว่าบรรพชนในภาคใต้ของเราในยุคดังกล่าว คงจะ นับถือพระพิฆเนศตามแบบอินเดีย คือเป็นเทพผู้จัดอุปสรรค

เทวรูปพระพิฆเนศ เริ่มแพร่หลายมากขึ้นเมื่อถึงสมัยที่เมืองไทยเรา ได้รับอิทธิพลทาง วัฒนธรรมจากขอม เทวรูปเหล่านี้พบในปราสาทหินหลายแห่ง เจ้าที่เป็นเทวรูปลอยองค์สำหรับบูชา ภายในปราสาท และอยู่บนทับหลังหรือหน้าบันในลักษณะภาพแกะสลักนูนสูง คติการนับถือพระ พิฆเนศในเมืองไทยเราช่วงนี้ น่าจะเป็นแบบเขมร คือ เป็นเทพองค์สำคัญในไศวะนิกาย คือจะต้องมี ประจำในเทวสถานของลัทธินี้ รวมทั้งการบูชาในฐานะเทพแห่งอุปสรรค และเทพแห่งการประพันธ์ ด้วย เพราะเท่าที่พบเทวลักษณะก็เป็นแบบเขมร คือประทับนั่งชันพระขาข้างหนึ่งแบบมหาราชลีลา สนะ หรือประทับนั่งขัดสมาธิราบ ถ้าประทับยืนก็ประทับยืนตรง ๆ ไม่ใช่ยืนเอียงพระโสณหรือตรีกัค แบบอินเดีย

^{๒๘}อ้างแล้ว, พระพิฆเนศ: มหาเทพอินดูมพหูวิปและอุษาคเนย์, หน้า ๑๕.

^{๒๙}Sataguru Sivaya Subramuniyaswasmi, *Loving Ganesh: Hinduism's Endearing Elephant-Faced God*. (Third Edition, Himalaya Academy USA, 2000). Page 11.

อย่างไรก็ตาม เทวรูปเหล่านี้ล้วนแต่สร้างอย่างงดงามมาก และอาจจะมีทั้งที่สร้างด้วยหินและสำริด หรือแม้แต่ทองคำ แต่ที่ตกทอดมาถึงยุคของเราส่วนมากมีแต่เป็นหินเท่านั้น ในจำนวนนี้ องค์ที่เด่น ๆ ได้แก่พระคเณศทรงเครื่องจากปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนพระพิฆเนศจากปราสาทที่งามที่สุด อย่างเช่นปราสาทหินพนมรุ้งนั้น ปัจจุบันเราได้พบแต่ที่เป็นขนาดเล็ก

เทวลักษณะที่ประทับยืนตรงของพระพิฆเนศแบบขอม ได้ต่อเนื่องมาถึงพระพิฆเนศแบบเชียงแสน และสุโขทัยด้วย ปัจจุบันเรามีตัวอย่างของเทวรูปพระพิฆเนศแบบเชียงแสน ที่ทำอย่างงดงามหลายองค์ แต่ที่งามกว่าคือแบบสุโขทัย ซึ่งเท่าที่รู้จักกันเป็นสมบัติของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล และมีการถ่ายแบบทำเป็นเทวรูปสำหรับบูชาทั่วไปเมื่อ พ.ศ. ๒๖๕๙ ซึ่งปัจจุบันก็หายากแล้ว

ในสมัยสุโขทัย การนับถือพระพิฆเนศ ก็คงเป็นไปตามแบบที่ได้อิทธิพลจากขอม แต่ก็น่าจะเสื่อมคลายลงมาก เพราะได้มีการให้ความสำคัญต่อศาสนาพุทธยิ่งกว่าศาสนาฮินดูที่นับถือกันมาแต่เดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัย พระมหาธรรมราชาลิไท ที่ศาสนาพุทธเฟื่องฟูมาก แต่ถึงอย่างนั้นก็ตามในหนังสือประวัติศาสตร์ไทย โดยพลาดิสัย สิทธิธัญกิจ ได้กล่าวไว้ดังนี้

สำหรับเทวสถานในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้น ได้มีการสร้างเทวสถานเป็นองค์พระปรารค์สำหรับประดิษฐานเทพเจ้าของพราหมณ์ทั้งหลาย รวมเรียกว่า พระไสยศาสตร์ อันได้แก่เทวรูปของ พระพรเมศวร (พระอิศวร) พระพิฆเนศวร พระวิฆณุจักร (พระนารายณ์) พระอุมา (ศักดิ์ของพระอิศวร) พระหริหระ (เทวรูปที่รวมพระศิวะกับพระวิษณุไว้ในองค์เดียวกัน) จึงทำให้การทำบุญบำเพ็ญกุศลที่เป็นมงคลนั้นมีทั้งพิธีพระสงฆ์และพิธีพราหมณ์ผสมผสานกันสืบมาจนทุกวันนี้

ล่วงถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ศาสนาฮินดูได้กลับมามีความสำคัญในราชสำนักอีกครั้ง มีหลักฐานว่าได้มีการหล่อพระพิฆเนศ และพระเทวกรรม คือพระพิฆเนศในฐานะที่เป็นครูช่างขึ้นมาหลายองค์ แต่หลักฐานที่ตกมาถึงเรามีแต่เทวรูปสำริดขนาดเล็กเพียงไม่กี่องค์ และเทวรูปสำริดขนาดใหญ่ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า รวมทั้งเทวรูปศิลาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชวังจันทร์เกษม เป็นต้น พระพิฆเนศได้กลับมามีบทบาทสำคัญในราชสำนักกรุงศรีอยุธยาเพราะเกี่ยวเนื่องด้วยการคชกรรมนี้เอง และยังคงมีความสำคัญตามคติที่ได้รับจากขอม คือเป็นเทพผู้จัดอุปสรรค เป็นเทพที่จะต้องบูชาก่อนอื่นในพิธีกรรมสำคัญ และเป็นเทพแห่งการประพันธ์คัมภีร์ต่าง ๆ

ส่วนคติที่นับถือพระพิฆเนศเป็นเทพแห่งศิลปวิทยา อันเป็นการแทนที่คติเดิมของพระสรัสวดีที่มีมาแต่อินเดียนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีในเมืองไทย จนกระทั่งผ่านพ้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะใน ๔ รัชกาลแรกภาพเขียนพระพิฆเนศในพระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวราราม และวัดบวรสถานสุทธาวาส หรือแม้แต่ภาพแกะสลักบนประตูไม้ที่วัดเพลงวิปัสสนา บางกอกน้อย ยังเป็นเรื่องราวจากนารายณ์สิบปางอยู่ ภาพเหล่านี้คงมีที่มาจากตัวอย่างพระเทวรูปในตำราภาพเทวรูปและเทวดานพ

เคราะห์ ซึ่งเป็นแบบอย่างภาพลายเส้นรูปเทพเจ้าแทบทุกพระองค์ สำหรับช่างเขียนใช้เป็นต้นแบบ ตำราภาพดังกล่าวสร้างในรัชกาลที่ ๓-๔ และคงมีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

จากการค้นพบเมืองโบราณก่อนสยามประเทศ เมืองพะเนียดตามหลักฐานศิลาจารึกที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย จากการสันนิษฐานของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ จารึกพะเนียด หลักที่ ๕๒ ซึ่งจารึกอักษรคฤนทร์ เป็นภาษาอินเดียโบราณ มีอายุก่อน ๘๐๐ ปีขึ้นไป ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของอินเดีย ราวพุทธศตวรรษที่ ๗ ชาวอริยจากอินเดียนำโดยโกณฑัญญะ เดินทางเข้ามาและตั้งหลักแหล่งในเมืองพะเนียด ริมฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย และเป็นผู้ปกครองดินแดนแถบนี้มาก่อน หลักศิลาดังกล่าวได้จากพะเนียด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ซึ่งในเขตโบราณสถานมีการสำรวจและค้นพบทับหลังสมัยก่อนเมืองพระนครแบบ “ถาลาบริวัต” “แบบไพรกเมง” และแผ่นศิลาสลักเป็นรูปพระคณบดีหรือพระพิฆเนศวร ในท่าประทับนั่ง ซึ่งปัจจุบันตั้งแสดงภายในพระอุโบสถ (หลังเก่า) วัดทองทั่ว ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี รวมทั้งชิ้นส่วนของเสากรอบประตูกลมแบบก่อนเมืองพระนคร โบราณวัตถุเหล่านี้ มีอายุอยู่สมัยแรก ๆ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ได้แสดงถึงความเกี่ยวข้องทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับพวกจาม พวกอินเดียโบราณที่เดินทางเข้ามาค้าขายและตั้งรกรากในพื้นที่ต่าง ๆ

จากหลักฐานทางเอกสารในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังเป็นคติเก่าที่มีอยู่ในเรื่องนารายณ์ ๑๐ ปาง และสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงนั้น โดยส่วนพระองค์ทรงนับถือพระพิฆเนศอยู่มาก เพราะเมื่อเสด็จประพาสชวาก็ทรงนำพระพิฆเนศขนาดใหญ่ของที่นั่นมาด้วย

การนับถือพระคณศนั้นมิได้อยู่ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ตั้งแต่ภายหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เป็นต้นมา แต่ที่ยังคงสืบทอดมาจนปัจจุบันก็อยู่รอบ ๆ บ้านเรานั้นเอง ดังเช่น พม่า แม้จะมีการนับถือศาสนาพุทธเป็นหลักมาแต่โบราณ แต่ก็มีคติการนับถือพระคณศสอดแทรกอยู่ ชาวพม่าโบราณมักเรียกพระองค์ว่า มหาพินายปุรหา (Maha Pinay Purha) ได้มีการค้นพบเทวรูปขนาดเล็กของพระองค์เป็นจำนวนมากที่พุกาม ปนอยู่กับพระพุทธรูปในพระธาตุต่าง ๆ ก็มี มีทั้งทำด้วยหิน หินปูน สำริด ไม้กา ดินเผาและปูนปลาสเตอร์ การสร้างเทวรูปพระพิฆเนศไว้ตามศาสนสถานต่าง ๆ ก็พอมิให้เห็นบ้าง เช่นที่เจดีย์ชเวซันดอว์ (Shwehsandaw) ซึ่งพระเจ้าอนันทมหาราชทรงสร้างในพุกามตอนเหนือเมื่อราว ๆ พุทธศตวรรษที่ ๑๖ มีเทวรูปพระคณศปรากฏอยู่ตามมุมเจดีย์ร่วมกับเทพอื่นๆ ในฐานะเทพอารักษ์พุทธสถาน นอกจากนี้ก็ทรงปรากฏร่วมกับพระควัมปติ เช่นที่ เจดีย์กูณลอน (Kuthonlon) ที่เมืองกโยกโสก ใกล้กับพุกามนั่นเอง และที่น่าสังเกตคือเมื่อพระควัมปตินั้นเป็นพระปิดตา พระคณศซึ่งอยู่ร่วมกับพระองค์นี้ในลักษณะประทับนั่งหันหลังชนกันก็ปิดตาด้วย พระคณศปิดตาของพม่านี้นเอง ที่เป็นต้นแบบสำหรับเครื่องรางชุด พระเครื่องปิดตา ที่มีผู้สร้างกันอย่าง

แพร่หลายในเมืองไทย เทวรูปของพระองค์ซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดในพม่านั้นประดิษฐานอยู่บนยอดเขาโปปา (Popa) เป็นเทวรูปที่สร้างขึ้นตามศิลปะแบบอินเดีย

ในประเทศกัมพูชา ก็มีการนับถือพระพิฆเนศมาตั้งแต่สมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร มีจารึกกล่าวสรรเสริญพระพิฆเนศเช่นที่ปราสาทไพรกุก และมีเทวาลัยสำหรับพระองค์โดยเฉพาะตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ เทวฐานะของพระพิฆเนศในอารยธรรมขอมโบราณนั้นสูงส่งมาก เพราะเป็นเทพองค์สำคัญของฝ่ายไศวนิกาย (นับถือพระศิวะเป็นใหญ่) ซึ่งเป็นศาสนาที่นิยมนับถือกันอยู่ ดังนั้น เทวรูปของพระพิฆเนศจึงปรากฏอยู่ในเทวสถาน หรือปราสาทหินทุกแห่งที่สร้างขึ้นสำหรับศาสนาฮินดู นิกายไศวนิกาย ซึ่งเจริญสูงสุดในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ กล่าวได้ว่า นอกจากในอินเดียแล้ว เทวรูปพระพิฆเนศที่งามที่สุดในโลกก็มีอยู่ในกัมพูชา พระพิฆเนศในคติของกัมพูชายังปรากฏร่วมกับเทพฝ่ายอื่น ๆ อีก เช่น เทพนพเคราะห์ และคณะเทวีสัปตมาตฤกาด้วย พอหลังจากพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ก็มีปรากฏพระองค์ในลักษณะของเทพแห่งการรณาคัมภีร์ต่าง ๆ ทั้งคัมภีร์มหาภารตะและคยาะตริตันตระ เทวรูปพระพิฆเนศในศิลปะขอมมีขนาดและรูปแบบที่หลากหลาย แต่ที่รู้จักกันมากมักจะมี ๒ กรวางอยู่บนพระชานุ ประทับนั่งขัดสมาธิราบหรือขัดสมาธิเพชร ถ้าประทับยืนก็จะมี ๔ พระกร เทวรูปพระพิฆเนศองค์สำคัญ ๆ ในศิลปะขอมในปัจจุบันมีอยู่ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงเทพมหานคร, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของไทย พิพิธภัณฑ์สถานใหญ่ ๆ ของโลกเช่นที่ กีเมต์ (Guimet) ของฝรั่งเศส เป็นต้น ล้วนแต่มีเป็นจำนวนมากจนไม่อาจจะกล่าวได้ครอบคลุมทั้งหมด

ในสิงคโปร์ ซึ่งมีชุมชนอินเดียขนาดใหญ่อยู่ มีเทวปรภรณ์เกี่ยวกับพระพิฆเนศไม่เหมือนกับในปุราณะต่าง ๆ ของทางอินเดีย แต่กลับคล้ายคลึงกับคติไทยเรามาก... ดังที่เล่ากันว่าสมัยหนึ่ง มีพญายักษ์ตนหนึ่ง เกิดขึ้นมามีพลังกำลังและอิทธิฤทธิ์จนสิ้นสะเทือนไปทั้ง ๓ โลก และผู้เดียวที่จะสังหารยักษ์ตนนี้ได้ คือโอรสของพระศิวะและพระอุมาเท่านั้น พญายักษ์ก็รู้ความจริงข้อนั้นเช่นกัน จึงแอบเข้าไปตัดเศียรกุมารที่อยู่ในครรภ์ของพระอุมาเสียก่อน เมื่อมีพระประสูติกาลพระกุมารจึงไม่มีพระเศียร พระศิวะจึงสังหารอสูรที่มีหัวเป็นช้างตนหนึ่ง โดยสัญญาว่าจะรักษานามของอสูรนั้นให้ปรากฏต่อไปในภายหน้า แล้วจึงนำศีรษะของอสูรนั้นมาแทนพระเศียรเดิมของพระกุมาร พระกุมารจึงมีเศียรเป็นช้าง และสามารถปราบยักษ์ตนนั้นลงได้ในที่สุด

ในประเทศอินโดนีเซีย พระพิฆเนศเคยเป็นที่นับถือกันมากในอดีต โดยเฉพาะในชวาภาคตะวันออกตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๒๑ ซึ่งเป็นยุคของราชวงศ์สิงหสำหรับ และ ราชวงศ์มัชปาหิต และรวมถึงบางสมัยในชวาภาคกลางด้วย พระพิฆเนศของชวามักจะทรงมีเทวลักษณะที่สงบเสถียมอย่างเห็นได้ชัด ไม่เคลื่อนไหวหรือทรงพลังอำนาจอย่างรุนแรงแบบอินเดีย องค์ที่สำคัญก็เช่นพระพิฆเนศจากบารา เมืองบลิตาร์ (Blitar) สร้างใน พ.ศ ๑๗๘๒ สมัยราชวงศ์สิงหสำหรับ เป็นองค์ที่มีขนาดใหญ่และสวยงามมากที่สุดในโลกองค์หนึ่ง พระพิฆเนศองค์นี้ประทับนั่งแยกพระขงฆ์แต่หันฝ่าพระบาทเข้าหากัน ทรงถือกपालะไว้ในพระหัตถ์หนึ่ง ที่ฐานด้านหน้าก็มีกะโหลกศีรษะมนุษย์ประดับอยู่ ลักษณะ

การนั่งและการประดับหัวกะโหลกตามเครื่องพัสดราภรณ์ และที่ฐานนี้จะเป็นลักษณะเด่นของเทวรูป พระพิฆเนศแบบชาว ซึ่งได้มีอิทธิพลต่อมาในเมืองไทยของเรา ดังเทวรูปจากจังหวัดสิงห์บุรีที่สร้างเมื่อ พุทธศตวรรษที่ ๑๙ นั้น มีหัวกะโหลกประดับรอบฐานเลยทีเดียว หากจะมีคำถามว่า เหตุใดพระพิฆเนศของชาวจึงต้องมีการประดับหัวกะโหลกอย่างน่าสะพรึงกลัวเช่นนั้น คำตอบก็คือ เพราะเขานิยมนับถือพระองค์ในฐานะคนปติ คือทรงเป็นหัวหน้าบริวารแห่งพระศิวะ หรือเรียกอีกอย่างได้ว่า ทรงเป็นผู้อยู่เหนือภูตผีปิศาจต่าง ๆ ดังนั้น การสร้างเทวรูปดังกล่าวจึงแสดงถึงเทวานุภาพในการจัดสิ่งชั่วร้าย มนต์ดำ รวมทั้งอัปมงคลและโรคภัยต่าง ๆ นั่นเอง

ส่วนที่บาหลี ในปัจจุบันนี้ สถานที่สำคัญสำหรับพระพิฆเนศมีอยู่ที่ เคาคาห์ (Goa Gajah) ใกล้กับ เปเซง (pejeng) ราชธานีในอดีตของบาหลี เป็นถ้ำขนาดใหญ่ที่มีการแกะสลักอย่างเลื่องชื่อ ภายในนั้นมีเทวรูปพระพิฆเนศ สันนิษฐานว่าคงสร้างราว ๆ พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เทวรูปพระพิฆเนศที่มีชื่อเสียงยังมีอีกแห่งหนึ่งที่ เยห์ปุลูห์ (Yeh puluh) ซึ่งอยู่ไม่ห่างไปจากเคาคาห์มากนัก ที่นั่น มีการแกะสลักหินรูปนูนสูงเป็นภาพปริศนาขนาดยาวถึง ๒๕ เมตร ปลายสุดของภาพเป็นเทวรูปพระพิฆเนศวรซึ่งสร้างตามแบบศิลปะชาวโบราณ สันนิษฐานว่าภาพทั้งหมดทำขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙

ในญี่ปุ่น ก็มีคติการนับถือพระพิฆเนศอยู่บ้างเหมือนกัน โดยทรงมีพระนามว่า โชเทน (Joten) หรือ ไคโซ คังคิเทน (Daljo-Kangkiten) เข้าใจว่าชาวญี่ปุ่นคงได้รับไปจากจีนในราว ๆ พุทธศตวรรษที่ ๑๔ แต่คงจะรับไปในรูปแบบของพระสิทธิธาดามากกว่ามาร เพราะยังนับถือว่าพระองค์จะทรงบันดาลให้เกิดอุปสรรค หรือนำข้ามพ้นอุปสรรคก็ได้ ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่าพระองค์เป็นผู้นำทางไปสู่ความสว่าง

ในศาสนาเซน พระพิฆเนศทรงปรากฏในวรรณคดียุคหลัง ๆ โดยวรรณคดีเซนที่เก่าที่สุดซึ่งกล่าวถึงพระพิฆเนศ คือ อภิทาน-จินตามณี ของเหมจันท์ มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ และทรงได้รับความนิยมในฐานะยักษ์ มีพระนามว่า ปารศวักษ์ (Parsvayaksa) หรือ ธรรมเมนทร์ (Dharmendra) โดยเทวรูปจะประทับบนหลังเต่า และนาคปรก ถือเป็นเทพองค์หนึ่งในศาสนาเซน

ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ทางหนึ่งยอมรับนับถือพระพิฆเนศในฐานะของสิทธิธาดา หรือผู้ประทานความสำเร็จ ดังมีบทสวดบูชาพระพิฆเนศในมนตราลึกลับบทหนึ่ง เรียกว่า คนปติหฤทัย (Ganapati Harudya) ชาวพุทธกลุ่มหนึ่งนับถือพระพิฆเนศทั้งในการทำลายและคุณวิเศษ ประติมากรรมทางพุทธศาสนาสมัยคุปตะตอนปลายที่สารนาถมีรูปพระพิฆเนศปรากฏอยู่ร่วมกับเทพอื่นๆ ในภาพตอนพระพุทธรูปเจ้าเสด็จบริณีพพาน แต่พระพิฆเนศในลักษณะนี้มีได้มีฐานะเป็นเทพเจ้า

ในคติมหายานฝ่ายจีนและทิเบต มีการกำหนดเทพเจ้าใหม่ๆ ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก และเหยียดหยามทวยเทพในศาสนาฮินดูว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความชั่วร้าย พระพิฆเนศก็พลอยถูกเหยียดหยามไปด้วย โดยมีคัมภีร์กล่าวว่า พระองค์ทรงเป็นตัวแทน ของอุปสรรคและทรงพ่ายแพ้แก่เทพ

ในทางมหายาน เช่น เทพีพรรณศวรี (Parnasabari) เทพีอัปราชิตา (Aprajita) และเทพวิฆนานตกะ (Vighnantaka) นอกจากนี้ ก็มีเทพมหากาล (Maha Gala) และพระโพธิสัตว์มัญชุศรี (Manjusri Bhodisatva) โดยปรากฏพระองค์ในลักษณะที่ถูกเทพทางมหายานเหล่านี้เหยียบ หรือถ่าอธิบายถึงพระองค์เดียว ๆ ก็ระบายสีไปในทางชั่วร้าย เช่น ทรงถืออกปาละ (Kapala) ที่เปื้อนเลือด หรือไม่มีเศษเนื่อนมนุษย์แห่งกรุงติดอยู่^{๓๐}

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับพระพิฆเนศในเชิงตำนาน

คัมภีร์ปุราณะได้บันทึกไว้ช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑ กล่าวถึงการกำเนิดพระพิฆเนศในฐานะเทพ และโอรสของพระแม่อุมาเทวีกับพระศิวะเทพ โดยแต่ละตำนานได้กล่าวไว้แตกต่างกัน ดังนี้

๒.๔.๑ พระพิฆเนศปราบอสูรและรากษส

เมื่ออสูรและรากษส ทำการบวงสรวงพระศิวะเพื่อขอพรต่อพระองค์จนได้รับพร สมประสงค์ ต่อเมื่อได้ใจกลับรุกรานเหล่าเทวดา ให้ได้รับความเดือดร้อนไปทั่ว จนความถึงพรอินทร์ จึงจำต้องพาเหล่าเทวดาทั้งหลาย ไปขอเข้าเฝ้าพระศิวะเจ้า เพื่อขอให้ทรงหาหนทาง หรือผู้ที่ปราบเหล่าอสูร และรากษสใจพาลเหล่านั้น เมื่อได้ฟังคำร้องทุกข์จากเหล่าเทวดาแล้ว พระศิวะจึงทรงแบ่งกายเป็นบุรุษรูปงาม ซึ่งจะไปถือกำเนิดในครรภ์ของพระอุมมาเทวี เมื่อถึงเวลากำเนิดแล้ว พระองค์จึงทรงให้พระนามว่าพระวิฆเนศวร เพื่อทำหน้าที่ปราบอสูรและรากษสเจ้าหลาย เมื่อเสร็จสิ้นการปราบแล้ว พระองค์จึงทรงมอบหมายให้พระวิฆเนศทรงเป็นผู้ขัดขวาง และป้องกันเหล่าผู้มีจิตใจพาลต่าง ๆ ที่จะมาขอพรจากพระศิวะเพื่อนำไปใช้ในทางที่ผิด รวมทั้งเป็นผู้คัดสรรเหล่าเทวดา และมนุษย์ผู้ทำกรรมดี และช่วยเหลือให้ค้นพบกับความสำเร็จ จากการขอพรต่อพระศิวะต่อไป

๒.๔.๒ พระพิฆเนศเกิดจากการปั้นเหนื่อโคลของพระปารวตี

เมื่อคราวที่พระปารวตีทรงน้ำอยู่ในอุทยาน พระองค์ทรงนำเหนื่อโคลของพระองค์ มาปั้นเป็นหุ่นเทวบุตรรูปงาม และทรงใช้เวทย์มนต์เพื่อให้หุ่นนั้นมีชีวิตขึ้นมา จากนั้นจึงทรงรับสั่งให้เทวบุตรออกไปเฝ้ายังด้านหน้าประตูทางเข้าอุทยาน โดยได้รับสั่งว่า ห้ามมิให้ผู้ใดเข้ามาโดยเด็ดขาด เหตุการณ์เป็นเช่นนี้มาโดยตลอดทุกครั้ง ที่พระแม่ปารวตีทรงสงรงน้ำ ณ อุทยานแห่งนี้ จนกระทั่งเมื่อถึงวันกำหนดเสด็จกลับของพระศิวะ และเมื่อเจ้าสองพระองค์พบกัน ในคราแรก พระศิวะก็จะเข้าไปในอุทยาน อีกฝ่ายก็ปกป้องมิให้ผู้ใดย่างกายเข้าในอุทยาน ได้ด้วยเทวบุตรทรงได้รับคำสั่งของพระปารวตี ห้ามมิให้ผู้ใด ล่วงละเมิดเข้าไปยังสถานที่สงรงน้ำแห่งนี้ เมื่อเป็นดั่งนั้น พระศิวะจึงทรงสั่งให้บริวาร

^{๓๐} พลาตศิย สิริธัญกิจ, ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับเสริมการเรียนรู้ (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๗), หน้า ๒๕๓-๒๕๔.

เข้าต่อสู้และได้สังหารเทวบุตร (แต่ในบางคัมภีร์ก็ว่าพระศิวะทรงใช้ตรีศูลตัดเศียรเทวบุตรนั้นบ้างก็ว่า พระวิษณุทรงใช้จักรตัดเศียร) เมื่อพระปารวตีทรงพบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พระองค์ทรงโกรธและโมโห พระสวามียิ่ง จนถึงกับทำศึกใหญ่ระหว่างเจ้าสองพระองค์ ร้อนถึงพระฤๅษีนาบอด (นารท) ต้องออก รับหน้าเจรจาศึกในคราวนี้ โดยพระปารวตีได้กล่าวให้พระศิวะ ผู้สวามีต้องหาหนทางให้เทวบุตรฟื้นชีวิต จึงจะยอมสงบศึกให้ พระศิวะจึงทรงมีคำสั่งให้เทวดาผู้เป็นบริวารเดินทางไปที่ศเหเนือ และให้ตัดศรีษะ ของสิ่งมีชีวิตแรกที่พบ เพื่อนำมาต่อให้กับเทวบุตรผู้เป็นโอรส ไม่นานนักเทวดาก็เดินทางกลับมาพร้อม กับนำเศียรช้าง (มีงาเดียว) เพื่อมาต่อให้พระโอรส ซึ่งต่อมาจึงทรงตั้งพระนามใหม่ คือ คชานนะ (มี หน้าเป็นช้าง) และเอกทันต (ผู้มีงาเดียว) เมื่อได้ชุบชีวิตฟื้นแล้ว พระปารวตีจึงทรงเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้เจ้าสองพระองค์ได้ฟังว่า เจ้าสองพระองค์ทรงเป็นพระบิดาและพระโอรส ซึ่งฝ่ายโอรสได้ฟังดังนั้น ถึงกลับหมอบกราบขออภัยโทษ เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของตน พระศิวะทรงพอพระทัยยิ่งนัก ถึงกับประทานพรให้พระโอรส ให้เป็นผู้มีอำนาจเหนือเหล่าภูตผีเจ้าปวง และทรงแต่งตั้งให้เป็น คณปติ ผู้เป็นใหญ่ในที่สุด

๒.๔.๓ พระพิฆเนศเกิดมาเพื่อขวางคนชั่วที่ต้องการล้างบาป

ตำนานกล่าวถึงว่า พระปารวตีได้ทรงนำน้ำที่ใช้ในการสรงน้ำมาผสมเหงื่อโคล บันเป็น เทวบุตรรูปเป็นมนุษย์ แต่มีเศียรเป็นช้าง จากนั้นจึงนำน้ำจากพระคงคามาประพรมเพื่อให้มีชีวิตขึ้นมา โดยมีพระประสงศ์ให้ไปขัดขวางคนชั่ว ที่จะไปบูชาศิวลึงค์ เพราะหวังที่จะล้างบาปตนเอง ณ เทวาลัย โสมนาถ และเทวาลัยโสมิศวร เพื่อไม่ให้ตนตกขมนรก จากเรื่องเล่านี้ ทำให้ชาวฮินดูทั้งหลายนิยมนำ รูปปั้นพระพิฆเนศมาจุ่มน้ำ ณ วัดคณศจาศูรณี หรือบางครั้งก็นำเทวรูปเล็กๆ นำไปทิ้งตามแม่น้ำคง คาด้วยความเชื่อที่ว่า น้ำจากแม่น้ำคงคา จะทำให้พระคณศมีชีวิตขึ้นมานั่นเอง

๒.๔.๓ พระพิฆเนศคือพระกฤษณะอวตาร

เล่าไว้ว่าเมื่อครั้งพระปารวตียังไม่มีโอรส พระศิวะเทพผู้สวามีจึงให้คำแนะนำว่า ให้จัดทำ พิธีปณียากพรต คือการบูชาพระวิษณุเทพในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือนมาฆะ โดยใช้เวลาในการทำพิธีตลอด ๑ ปี ซึ่งหากทำโดยตลอดจนครบ ก็จะประสบความสำเร็จในการขอบุตร ซึ่งพระกฤษณะจะอวตารมา จูติ ต่อเมื่อทุกอย่าง เป็นไปตามคำของพระศิวะเทพแล้ว เหล่าเทพเทวดาเจ้าหลาย ก็ได้มาร่วมอวยพร กับการถือกำเนิดของพระโอรสพระองค์นี้ รวมถึงเทพศนิ (พระเสาร์) ก็เข้าร่วมพิธีอวยพรด้วย ซึ่ง พระศนิพระองค์นี้มีเรื่องกล่าวไว้ว่า เมื่อพระองค์ทรงเพ่งมองสิ่งใดมักจะเกิดไฟเผาผลาญสิ่งนั้น ๆ จน หมดสิ้นไป ในคราวเข้าร่วมพิธีอวยพร พระศนิก็ทรงได้ชื่นชมพระโอรส จนเผลอตนเพ่งมองพระโอรส จนเศียรของพระกุมารหลุดกระเด็นไปยังโคโลก (ที่ประทับพระกฤษณะ) พระศิวะจึงมีบัญชาให้พระ

วิชณุออกตามหาเศียรพระโอรส แต่ก็ไม่ทรงพบต่อมาเมื่อผ่านแม่น้ำบุษปภัทร พระวิชณุทรงแลเห็น ช้างนอนหันหัวไปทางทิศเหนือ จึงตัดเศียรช้างนั้นนำกลับมาต่อให้พระโอรส

๒.๔.๔ พระพิฆเนศเกิดจากพระคิเว-พระปารวตีแปลงตนเองเป็นช้าง

คราหนึ่งพระคิเวและพระปารวตีได้เสด็จไปยังภูเขาคิมาลัย ได้แลเห็นช้างกำลังสมสู่กัน จึงบังเกิดความใคร่ จากนั้นจึงทรงแปลงกายเป็นช้าง และสมสู่กันจนเกิดพระโอรส นามพระพิฆเนศ

๒.๔.๕ พระวิชณุเทพ แปลงมาจากสิทธิ์ในพิธีโสกันต์

พระคิเวและพระปารวตีทรงจัดพิธีโสกันต์ ให้กับพระโอรสในพิธีฤกษ์คือวันอังคารจึงได้ แจ้งเชิญเทพทั้งหลายมาเป็นสักขีพยาน แต่คงยังขาดเพียงองค์วิชณุเทพ ที่ทรงอยู่ระหว่างบรรทม จนเมื่อใกล้เวลาอันเป็นมงคล พระคิเวเทพจึงทรงให้พระอินทร์นำสิ่งไปเป่า เพื่อปลุกให้พระวิชณุเทพ ตื่นจากบรรทม เมื่อพระวิชณุเทพทรงตื่นจากบรรทม ด้วยเสียงดังของสังข์ จึงทำให้พระวิชณุเทพล่ง โธษฐ์ออกไปว่า "ไอ้ลูกหัวขาดจะนอนให้สบายก็ไม่ได้" เพียงวาจานี้ถึงกลับทำให้เศียรของพระโอรส หายไปในทันที เหล่าเทพทั้งหลายเมื่อเห็นดังนี้แล้วจึงปรึกษากันว่าวันอังคารถือเป็นฤกษ์ไม่ดีขอห้าม ทำพิธีการมงคลใด ๆ ทั้งมวล อ้างถึงเรื่องพระเศียรของโอรสพระคิเวเทพ พระคิเวเทพ จึงมีบัญชาให้ พระวิชณุกรรม ไปตัดหัวมนุษย์ที่เพิ่งสิ้นชีวิต ณ ทิศตะวันตก แล้วนำกลับมาโดยเร็ว แต่ในวันนั้นหาได้ มีมนุษย์ผู้ใดสิ้นอายุขัยลง พระวิชณุกรรม แลเห็นเพียงช้างพลายงาเดียวเท่านั้นที่สิ้นชีวิตลง จึงตัดหัว ช้างพลายตัวนั้นกลับมาถวายพระคิเวเทพ

๒.๔.๖ ฐานะและสถานภาพของพระพิฆเนศ

เนื่องจากพระพิฆเนศเป็นเทพที่มีสถานภาพแห่งความเป็นสากล ศาสนิกชนทั่ว ๆ ไปต่าง เคารพนับถือพระองค์ว่าเป็นเทพที่สำคัญ อันจะอำนวยพรประสิทธิประสาทผลในด้านต่าง ๆ แทบจะ ทุกด้าน และผู้เลื่อมใสพระองค์ก็มีตั้งแต่ชนชั้นล่างสุดจนถึงชนชั้นปกครอง ทุกสาขาอาชีพ ไม่มี ขีดจำกัดหรือกฎเกณฑ์ ห้ามเหมือนอย่างมหาเทพหรือพระมหาเทวีบางพระองค์ จึงพอจะสรุปถึงฐานะ ของพระพิฆเนศในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑) ในฐานะเทพขจัดอุปสรรค ในสมัยก่อนพ่อค้าต่าง ๆ เวลาพาเพื่อติดต่อค้าขายในแถบ คาบสมุทรมินโดจีน มักจะพกพาพระพิฆเนศติดตัวมาบูชาเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยและช่วยอำนวยความสะดวก ในการเดินทาง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จึงมีการนิยมสร้างรูปเคารพพระพิฆเนศขึ้นมาเพื่อ ประทานความสำเร็จและขจัดอุปสรรคโดยเฉพาะในด้านการค้าและการประกอบธุรกิจต่าง ๆ ใน บริษัทใหญ่ ๆ หรือโรงแรมใหญ่ ๆ ในปัจจุบัน

๒) ในฐานเทพบิราร ในฐานที่พระพิฆเนศเป็นพระโอรสของพระศิวะมหาเทพและพระอุมามหาเทวี ท่านจึงได้ฐานะเป็นเทพบิรารให้กับมหาเทพเจ้าสอง ด้วยฐานะดังกล่าวจึงมีการนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่กองพลทหารบกที่ ๑ รักษาพระองค์

๓) ในฐานเทพผู้ปกป้องคุ้มครองเด็ก พระพิฆเนศในฐานนี้เราจะพบเห็นได้จากภาพวาดหรือปฏิมากรรมของพระพิฆเนศในวัยที่ยังเป็นเด็ก ขณะเป็นพระโอรสของพระนางอุมามหาเทวี ผู้คนจึงมอบฐานะแห่งเทพผู้คุ้มครองเด็กให้กับพระองค์

๔) ในฐานเทพแห่งศิลปวิทยาการ ทรงเป็นเทพแห่งฉลาดรอบรู้และเป็นเทพแห่งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งภาพวาดหรือรูปเคารพของพระองค์จะมี ๒ พระกร ถือ คัมภีร์และงาหัก ตามหลักฐานที่ปรากฏจะพบวาดติการเคารพบูชาพระคเณศในฐานเทพแห่งศิลปวิทยาการของไทยเรานั้นเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจวบจนถึงปัจจุบัน และปรากฏฐานนี้ที่เด่นชัดในสมัยรัชการที่ ๖ ที่ทรงกำหนดให้ใช้รูปพระพิฆเนศเป็นตราเครื่องหมายสัญลักษณ์ของวรรณคดีสโมสร ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ก็ได้กำหนดให้ใช้รูปของพระคเณศเป็นตราสัญลักษณ์ของกรมศิลปากร

๕) ในฐานบรมครูช่าง ในสมัยก่อนนั้นการศึกษาสงคราม ช่างเป็นสัตว์ที่สำคัญ และจำเป็นอย่างมากในการศึกษา การทำกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับช่างจึงเป็นเรื่องสำคัญถึงขนาดกลายเป็นศาสตร์ที่สำคัญแขนงหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า “คชศาสตร์” ด้วยรูปแบบดังกล่าวของพระคเณศ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางคชศาสตร์ ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับทางคชศาสตร์เกิดขึ้น ก็ย่อมจะต้องมีการบูชาพระคเณศด้วย

๖. ในฐานที่เป็นทวารบาล เป็นคติที่พบได้ทางภาคเหนือของไทยเรา เรามักพบเห็นพระพิฆเนศประดิษฐานอยู่บริเวณหน้าประตูทางเข้าวัดในพุทธศาสนา ซึ่งคล้ายกับคตินิยมในทิเบตและพม่า ดังตัวอย่างเช่นที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ และวัดท่าสะต๋อย ที่มีรูปพระพิฆเนศอยู่บริเวณทางเข้าในฐานพระทวารบาล และคติการสร้างรูปพระคเณศไว้ที่บริเวณทางเข้าวัดทางภาคเหนือนั้น จะเน้นหนักไปในเรื่องที่ยกองค์พระคเณศให้เป็นทวารบาลคอยคุ้มครองสัตว์บุรุษผู้ไปทำบุญหรือปฏิบัติศาสนกิจ

๗. ในฐานบรมครูหรือเทพทางศิลปะการแสดง ปัจจุบันนี้ศิลปะการแสดงต่าง ๆ โดยเฉพาะในแวดวงดารา ดาราภาพยนตร์และดาราทีวีจะนับถือพระพิฆเนศว่าเป็นบรมครูทางการแสดงของพวกเขา ซึ่งจะไปเหมือนกับคตินิยม ในการบูชาพระพิฆเนศในฐานบรมครูทางนาฏกรรมของบรรดานาฏศิลป์เจ้าหลาย

๘. ในเครื่องรางของขลัง ในราวพุทธศตวรรษที่ ๘ ซึ่งเป็นช่วงที่พ่อค้าวานิชและนักบวชในศาสนาฮินดู ผู้เดินทางออกจากประเทศอินเดียมาสู่แหลมอินโดจีน และมักจะพกพาเครื่องรางที่เป็นรูปพระคเณศองค์เล็ก ๆ ติดตัวมาติดต่อดำขายและเผยแผ่ศาสนาในแหลมอินโดจีน ดังหลักฐานที่ปรากฏ จากการขุดค้นพบเครื่องรางรูปพระคเณศองค์เล็ก ๆ ในบริเวณอำเภอบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

อนึ่ง ความหมายของส่วนต่าง ๆ ของพระพิฆเนศ พระคเณศ ทรงมีรูปร่างเดียว มีพระเศียรเป็นช้าง มีพระกรรณกว้างใหญ่ มีงวงยาว แต่ทรงมีร่างกายเป็นมนุษย์ มี ๔, ๖ หรือ ๘ กรแล้วแต่พระภาคที่จะเสด็จมา รูปร่างของพระองค์แสดงถึงสิ่งเป็นมงคลดีเยี่ยม ซึ่งทรงสั่งสอนถึงความดีและความสำเร็จ พระคเณศทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งความรู้และปัญญายิ่งใหญ่ แต่ส่วนของท่านให้ความหมายในเชิงปรัชญาได้ดังนี้

- ๑) พระเศียร – ทรงใช้เศียรอันใหญ่ที่เต็มไปด้วยปัญญาความรู้ เป็นที่รวมแห่งปัญญาทั้งหมด
- ๒) พระกรรณ – ทรงใช้รับฟังคำสวดจากพระคัมภีร์และความรู้ในรู้อย่างอื่น ๆ อันเป็นสิ่งแรกแห่งการศึกษา
- ๓) งวง – เราได้นำเอาความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการเลือกเฟ้นระหว่างทวิลักษณ์ ความผิด-ถูก ความดี-ความชั่ว อันมีงวงช้างที่ยาวและใหญ่ใช้ชั่งน้ำหนักต่อการกระทำหรือการค้นหาสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ อันปัญญานั้นเกิดขึ้นเพื่อช่วยในการแก้ปัญหา ของชีวิตให้หลุดพ้นจากอุปสรรค และพบกับความสำเร็จสมดังความมุ่งหมาย
- ๔) งา – งาข้างเดียวโดยอีกข้างหักนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าจะต้องอยู่ในเหตุระหว่างความดี-ความชั่ว ซึ่งต้องทำความเข้าใจให้ถึงความแตกต่างกัน ดังเช่น ความเย็น-ความร้อน การเคารพ-การดูหมิ่นเหยียดหยาม ความซื่อสัตย์-ความคดโกง
- ๕) หนู – แสดงถึงความปรารถนาของมนุษย์ บ่วงบาศก์ – ทรงถือโดยทรงลากจูงคนเจ้าหลายให้เดินตามรอยพระบาทของพระองค์
- ๖) ขวาน – เป็นอาวุธทรงใช้ปกป้องความชั่วร้าย และคอยขับไล่อุปสรรคเจ้าหลายที่มาก่อวุ่นต่อบริวารของพระองค์
- ๗) ขนโมทกะ – ข้าวสุกผสมน้ำตาลปั้นเป็นลูก เพื่อประทานให้เราเป็นรางวัลต่อการที่เราปฏิบัติตามรอยพระบาทของพระองค์
- ๘) ท่าประทานพร – หมายถึงความยิ่งใหญ่แห่งความผาสุกและความสำเร็จให้กับสาวกของพระองค์

๒.๔.๗ ฤทธิ์แห่งปัญญาของพระพิฆเนศ

มีตำนานที่กล่าวถึงความมีสติปัญญาและไหวพริบของพระพิฆเนศไว้หลายตอน อย่างเช่นกรณี ที่ท่านเป็นผู้ลิขิตมหากาพย์ภารตะ ครั้งหนึ่ง มหาฤๅษีวายสละมีความต้องการที่จะเขียนมหากาพย์ภารตะ แต่เกรงว่าตนจะทำเองไม่สำเร็จ จึงไหว้วานให้ผู้อื่นช่วย แต่ไม่มีใครกล้าอาสาที่จะรับงานชิ้นนี้ ฤๅษีนาโอดเห็นว่าพระคเณศองค์เดียวเท่านั้นที่จะเขียนมหากาพย์ชิ้นนี้ได้ ในที่สุดฤๅษีวายสละจึงต้องทูลขอความช่วยเหลือจากพระคเณศ พระคเณศบอกว่า จะเขียนตามที่ฤๅษีบอก แต่ทันทีที่ฤๅษีหยุดบอก

จะหยุดเขียนทันที ฝ่ายฤๅษีบอกว่า สิ่งที่ถูกออกไปจากปากของเราต้องตีความให้ถ่องแท้ก่อนที่จะลงมือเขียน ฉะนั้น เมื่อฤๅษีต้องใช้การคิดสำหรับโคลกต่อไปก็จะบอกศัพท์ยาก ๆ เพื่อให้พระคณศตีความเสียก่อนเพื่อเป็นการประวิงเวลา พระพิฆเนศจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดอัจฉริยะในฐานะที่เป็นผู้ลิขิตมหาภารตะ ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์มหากาพย์สุดยอดของฮินดู อย่างไรก็ตาม เรื่องมหากาพย์ภารตยุทธ์นี้ แน่นนอน คงไม่มีใครเชื่อว่ามาจากฝีมือพระคณศแน่ แต่นั่นเป็นภูมิปัญญาของปราชญ์โบราณที่ต้องการจะบอกกับคนในยุคสมัยต่อไปว่า การบูชาครูเพื่อขอดวงปัญญาในการทำงานให้ลุล่วงนั้น เป็นสิ่งสำคัญในลำดับแรก โดยเฉพาะการรณงานในเชิงพระคัมภีร์ เหมือนเช่นพระมหาธีรราชเจ้า มักจะประพันธ์อักษรเพื่อถวายบูชาต่อพระพิฆเนศก่อนที่จะเริ่มงานประพันธ์ทุกครั้ง มีอยู่หลายกรณี หลายเหตุการณ์ที่ผ่านทรงแสดงความเป็นเทพแห่งปัญญาที่แท้จริง แต่กรณีที่น่าสนใจ ๆ ก็อย่างเช่นกรณีเดินทางรอบโลกเพื่อผลมะม่วง ในคราวหนึ่ง พระนางอุมานำเอาผลมะม่วงมาถวายกับพระศิวะ ผลหนึ่ง ปรากฏว่าลูกทั้งสองคนคือ พระพิฆเนศและพระขันทุกุมาร ต่างก็อยากจะเสวยมะม่วงผลนี้ด้วยกันเจ้าคุณ ด้วยเหตุนี้พระศิวะจึงอยากรู้ว่า ลูกทั้งสองคนนี้จะแย่งกันได้อย่างไร ใครก็ตาม หากเดินทางรอบโลกถึงเจ็ดรอบและกลับสู่วิมานปาวตา (วิมานของพระศิวะและพระนางอุมาน) ก่อนผู้นั้นจะได้ผลมะม่วงลูกนี้ ว่าแล้วฝ่ายพระขันทุกุมารก็ไม่รอช้า รีบขึ้นกองตระเวนท่องโลกทันที ฝ่ายพระพิฆเนศวรแทนที่จะเอาอย่าง กลับเดินประทักษิณรอบพระบิดาเจ็ดรอบ และกล่าวว่า “ข้าแต่พระบิดา พระองค์คือจักรวาล และจักรวาลคือพระองค์ พระองค์ผู้สร้างโลก และทรงเป็นบิดาแห่งข้าพระองค์ ข้าพระองค์ได้ทำประทักษิณพระบิดาเจ็ดรอบ ถือว่าได้กุศลเท่ากับเดินทางรอบโลกเจ็ดรอบ” พระศิวะเทพยดิในคำตอบและชื่นชมในสติปัญญาจึงมอบผลมะม่วงให้กับพระพิฆเนศทันที

๒.๔.๘ วิธีการพิชิตศัตรู

พระพิฆเนศนั้นเป็นเทพที่มีลักษณะโดดเด่นกว่าเทพพระองค์อื่น นอกเหนือจากเรื่องมีพระเศียรเป็นช้างแล้ว นั่นคือ การนิยมการนำศัตรูเอามาเป็นพวก พระพิฆเนศนั้นไม่นิยมที่จะล้างผลาญศัตรูให้ตายไปเหมือนเทพองค์อื่น ๆ แต่มักจะใช้ปัญญาที่มีอยู่เป็นทุนเดิมในการดำเนินกลยุทธ์บายเพื่อให้ศัตรูมีโอกาสกลับใจมาเป็นคนดี หรือเรียกง่าย ๆ ก็คือเมื่อยอมสวามิภักดิ์แล้วก็จะให้เป็นเทพบริวารไล่เรียงกันไป บรรดาเหล่ารายชื่อนอสูรที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อพระพิฆเนศประกอบด้วย มัตสระ (ที่มาของคณศปางวักระตุณตะ) มะทะ เกิดจากฤๅษีโฆระนะสร้างขึ้น (ที่มาของปางเอกทันตะ) ยานาริ ลูกของอสูรทุระพุท (ที่มาของปาง ประณานันมโหระซึ่งอวตารมาเป็นลูกพระลักษมี) โลภาสูร กำเนิดจากความโลภของท้าวทุเบธ (ที่มาของปางคชนันท์) โกรธาสูร เกิดจากความลุ่มหลงของพระศิวะที่เห็นพระวิษณุแปลงรูปเป็นสาววัย ๑๖ (ที่มาของปางลัมโพพระ) กามาสูร เกิดจากความลุ่มหลงของวิษณุเทพต่อชายาอีกพระองค์หนึ่ง ชื่อ พระแม่วฤณทา (ที่มาของปางวิกฤษ) มมตาสูร เกิดจาก

เสียงหัวเราะของพระนางอุมา (ที่มาของวิฆเนศวร) อหัมสูร เกิดจากเสียงจามของสุริยเทพ (ที่มาของปางธุมรบรรณ)

๒.๔.๙ การอภิเษกสมรส

แท้จริงเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่เสริมแต่งให้ความเป็นพระพิฆเนศมีความสมบูรณ์ขึ้นเท่านั้นเอง เพราะพระชายาเจ้าสองพระองค์ ซึ่งเป็นธิดาของพระขนาบตีศวรรูปนั้นแทบจะไม่มีบทบาทอะไรเลยนอกจากคอยอยู่ปรนนิบัติพิทักษ์ นวดแขน เกาขาไปตามเรื่อง พระชายาทั้งสองมีโอรสกับพระคเณศด้วย นางพุทธิให้กำเนิดลาภะ ส่วนนางสิทธิให้กำเนิด เกษม ซึ่งคุณสมบัติเจ้าหมดไม่ว่าจะเป็นพุทธิ สิทธิ ลาภะ เกษม แต่ตำนานที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือ พระคเณศเป็นเทพที่ถือพรหมจรรย์ เรื่องการอภิเษกนั้น เรื่องราวดำเนินละม้ายคล้ายกับการชิงผลมะม่วง เพราะเมื่อถึงวัยที่โอรสเจ้าสองพระองค์ของ พระศิวะเทพและนางปารวตีเจริญเติบโตพอที่จะมีเหย้ามีเรือน แต่มีเงื่อนไขว่า พระศิวะจะจัดพิธีวิวาห์ให้ต่อเมื่อลูกคนใดคนหนึ่ง สามารถผ่านการเดินรอบโลกได้เจ็ดรอบด้วยเวลาอันรวดเร็ว พระพิฆเนศก็ทรงใช้การประทักษิณรอบพระศิวะเจ็ดรอบ แล้วให้คำอธิบายเหมือนกับเหตุการณ์ในตอนที่ย่างชิงผลมะม่วงกับพระขันธุกุมาร พระศิวะพอใจในคำอธิบายของพระพิฆเนศมาก และตรัสสรรเสริญในภูมิปัญญาของโอรสในพระองค์ว่า “โอ...ลูกรักเจ้าเป็นบุคคลที่ยอดเยี่ยมยอดและ มีปัญญาเป็นที่สุดสิ่งทีเจ้าได้กล่าวมาเป็นจริงทั้งสิ้น ถ้าบุคคลหนึ่งได้มีปัญญาเป็นคุณสมบัติติดตัว แม้เมื่อโชคร้ายมาถึงเขาความอับโชค นั้นย่อมถูกกำจัดด้วยปัญญา” ว่าแล้วในคราวนั้นพระพิฆเนศจึงได้พระชายาคราวเดียวกันถึง ๒ คนคือนางพุทธิและสิทธิอย่างทีกล่าวไว้ในข้างต้น

๒.๔.๑๐ สาเหตุแห่งการเสียดาของพระพิฆเนศ

เกี่ยวกับสาเหตุมีหลายตำนานมาก พอจะแบ่งได้ดังนี้ ตำนานแรก ปรศุรามใช้ขวานจาม ปรศุรามนั้นเป็นอวตารของวิษณุเทพ กล่าวว่า ปรศุรามได้ยืมขวานจากพระศิวะไปทำลายเหล่ากษัตริย์ เมื่อเสร็จภารกิจจะเข้าเฝ้าที่เขากไกรลาส ระหว่างนั้นบริเวณพระตำหนักชั้นใน พระศิวะเทพกำลังสนทนากับนางปารวตี พระคเณศไม่ยอมให้ปรศุรามเข้าพบ ปรศุรามโมโหเลยใช้ขวานของพระศิวะขว้างไปยังพระคเณศ พระองค์จำใจต้องใช้ช้างข้างซ้ายรับขวานนั้น ด้วยเหตุที่ท่านทรงมีความกตัญญูเป็นอย่างยิ่งในตัวพระบิดา ครั้นจะต่อสู้กันไปก็อาจทำได้ แต่จะมีประโยชน์อะไรกับการทำลายฤทธิ์เดชของอาวุธซึ่งเป็นของบิดาตนเอง ตำนานสอง ได้เศียรช้างงาเดียว เมื่อคราวที่พระศิวะได้ทำพิธีโสกันต์และพระวิษณุเทพพลั้งเผลอเปล่งวาจา ยังผลให้เศียรของกุมารหายไปนั้น ได้มีเทวะโองการให้หาเศียรของมนุษย์ที่เสียชีวิตมาต่อให้ แต่ปรากฏว่าในวันอังคารนั้นไม่มีมนุษย์ผู้ใดถึงฆาต มีเพียงช้างงาเดียวที่นอนตายอยู่ทางทิศเหนือ จึงตัดเศียรมาต่อให้ ตำนานสามโดนพระศิวะใช้ขวานจาม เมื่อคราวที่กุมารน้อยถือกำเนิดใหม่ ๆ และเฝ้าปากทวารห้องสรงน้ำของพระแม่ปารวตีนั้นพระศิวะไม่ทราบว่าเป็นลูก เลยเกิดการต่อสู้กันพระศิวะโมโหจึงใช้ขวานขว้าง ไปโดนงาของพระคเณศหัก ตำนานสี่ งา

ถอดได้เองตามธรรมชาติ เมื่อคราวที่พระคเณศต่อสู้กับอสูรสูรศักดิ์ พระคเณศแสดงเดชโดยการถอด
งาของตัวเองขว้างไปที่อสูร

นอกจากตำนานดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเสีงาของพระพิฆเนศเพิ่มเติม
บางแห่งไว้ดังนี้ว่า

ในคราวที่พระศิวะเทพ ไปบำเพ็ญสมาธิเป็นระยะเวลานานอยู่นั้น พระแม่ปารวตี
เนื่องจากอยู่องค์เดียวเลยเกิดความเหงา และประสงค์ที่จะมีผู้มากอดดูแลพระองค์และป้องกันคน
ภายนอก ที่จะเข้ามาก่อความ รุนวายเป็นพระตำหนักใน จึงทรงเสกเด็กขึ้นมาเพื่อเป็นพระโอรส ที่จะ
เป็นเพื่อนในยามที่องค์ศิวะเทพ เสด็จออกไปตามพระกิจต่าง ๆ มีอยู่คราวหนึ่ง เมื่อพระนางทรงเข้าไป
สร่งในพระตำหนักด้านในนั้น องค์ศิวะเทพได้ กลับมาและเมื่อจะเข้าไปด้านใน ก็ถูกเด็กหนุ่มห้ามไม่ให้
เข้า เนื่องจากไม่รู้ว่าเป็นใคร และในลักษณะเดียวกัน ศิวะเทพก็ไม่ทราบว่าเป็นเด็กหนุ่ม นั้นเป็นพระโอรสที่
พระแม่ปารวตีได้เสกขึ้นมา เมื่อพระองค์ถูกขัดใจก็ทรงพิโรธ และตวาดให้เด็กหนุ่มนั้นหลีกทางให้
พลางถามว่ารู้ไหมว่ากำลังห้ามใครอยู่ ฝ่ายเด็กนั้นก็ตอบกลับว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องรู้ว่าเป็นใคร เพราะ
ตนกำลังทำตาม บัญชาของพระแม่ปารวตี และเจ้าสองก็ได้ทำการต่อสู้กันอย่างรุนแรง จนเทพทั่วเจ้า
สวรรค์เกิดความวิตก ในความหายนะที่จะตามมา และในที่สุดเด็กหนุ่มนั้น ก็ถูกตรีศูลของมหาเทพจน
สิ้นใจ และศิระษาก็ถูกตัดหายไป ในขณะนั้นเอง พระแม่ปารวตีเมื่อได้ยินเสียงดังก็ยกออกไปทั่วจักรวาลก็
เสด็จออกมาด้านนอก และถึงกับสิ้นสติเมื่อเห็นร่างพระโอรสที่ปราศจากศิระษะ และเมื่อได้สติก็ทรงมี
ความโศกาอาดูร และตัดพ้อพระสวามีที่มีใจโหดเหี้ยมทำร้ายเด็กได้ลงคอ โดยเฉพาะเมื่อเด็กนั้นเป็น
พระโอรสของพระนางเอง เมื่อได้ยินพระนางตัดพ้อต่อว่าเช่นนั้น องค์มหาเทพก็ทรงตรัสว่าจะทำให้
เด็กนั้นกลับฟื้นขึ้นมาใหม่แต่ก็เกิดปัญหา เนื่องจากหาศิระษะที่หายไป และยังใกล้เวลาเช้าแล้วต่างก็ยิ่ง
กระวนกระวายใจ เนื่องจากหากดวงอาทิตย์ขึ้น แล้วก็จะไม่สามารถชุบชีวิตให้เด็กหนุ่มฟื้นขึ้นมาได้
เมื่อเห็นเช่นนั้น พระศิวะเลยโยนตรีศูลอาวุธของพระองค์ออกไป หาศิระษะสิ่งมีชีวิตแรก ที่พบมา และ
ปรากฏว่าเหล่าเทพได้นำเอาศิระษะข้างมา ซึ่งพระศิวะทรงนำศิระษะมาต่อ ให้และชุบชีวิตให้ใหม่
พร้อมยกย่อง ให้เป็นเทพที่สูงที่สุด และขนานนามว่า พระพิฆเนศวร ซึ่งแปลว่าเทพผู้ขจัดปัดเป่า
อุปสรรค และยังทรงให้พรว่าในการประกอบพิธีการต่าง ๆ เจ้าหมदनนั้น จะต้องทำพิธีบูชาพระ
พิฆเนศวรก่อน เพื่อความสำเร็จของพิธีนั้น พระพิฆเนศมีพระวรกายที่ไม่เหมือนเทพอื่น ๆ นั้น ได้มีการ
อธิบายถึงพระวรกายของพระองค์ท่านดังนี้

๑. พระเศียรของท่านหมายถึงวิญญาณซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการมีชีวิต
๒. พระวรกายแสดงถึงการที่เป็นมนุษย์ที่อยู่บนพื้นปฐพี
๓. ศิระษะข้างแสดงถึงความเฉลียวฉลาด
๔. เสียงดังที่เปล่งออกมาจากงวงหมายถึงคำว่า โอม ซึ่งเป็นเสียงแสดงถึงความเป็นสัจจะ
ของสุริยจักรวาล

๕. พระหัตถ์บนด้านขวาทรงเชือกบ่วงบาสน์ ที่ทรงใช้ในการนำพามนุษย์ไปสู่เส้นทางแห่งธรรมะ และหลุดพ้นพร้อมทรงจัดอุปสรรคในระหว่างทาง

๖. พระหัตถ์บนซ้ายทรงเชือกข้อสับ ที่ใช้ในการป้องกันและพ้นฝ่าความยากลำบาก

๗. มือขวาล่างทรงงาที่หักครึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงใช้เป็นปากกาในการเขียนมหากาพย์ มหาภารตะ ให้มหาฤๅษีเวทวยาสมุณี และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเสียสละ

๘. อีกมือทรงลูกประคำที่แสดงว่า การแสวงหาความรู้จะต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

๙. ขนโมณทกะ หรือขนมหวานลัดดูในวง เป็นการชี้ว่ามนุษย์จะต้องแสวงหาความหวานชื่นในจิตวิญญาณของตนเอง เพื่อที่จะได้มีจิตเอื้อเพื่อแผ่ให้กับคนอื่น ๆ

๑๐. หูที่กว้างใหญ่เหมือนใบพัด หมายความว่าท่านพร้อมที่รับฟังสิ่งที่เราร้องเรียน และเรียกหา

๑๑. จูที่พันอยู่รอบท้องท่าน แสดงถึงพลังที่มีอยู่โดยรอบ

๑๒. หนูที่ทรงใช้เป็นพาหนะ แสดงถึงความไม่ถือองค์ และพร้อมที่จะเกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตที่เล็ก และเป็นที่รังเกียจของมนุษย์ส่วนมาก

๒.๔.๑๑ พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพิฆเนศ

การทวียามาแพร่หลายอย่างจริงจังในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ (รัชกาลที่ ๖) ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ได้ศึกษาที่ประเทศอังกฤษ และทรงสนใจการทวียาอยู่มาก ดังนั้นพระองค์จึงทรงมีความเข้าใจองค์ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของฝ่ายพราหมณ์หรือฮินดูเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้นำรูปเคารพของพระพิฆเนศมาใช้ในรัชสมัยของพระองค์ ตามอย่างปฏิบัติกันมาแต่โบราณ พระองค์ท่านได้กำหนดให้พระคเณศเป็นดวงตราเครื่องหมายวรรณคดีสโมสร โดยดวงพระราชลัญจกรรูปกลมองค์นี้ตามตำแหน่งคือ ดวงพระราชลัญจกรรูปกลม ศูนย์กลางกว้าง ๓ นิ้ว ๓ อนุกระเปียด (๗ เซนติเมตร) ลายเป็นรูปพระคเณศนั่งแท่น แวดล้อมด้วยลายกนกสวมสังวาลนาครหัตถ์ ขวามือถือวชิระ เบื้องล่างถืองาหัตถ์ซ้ายมือถือบ่วงบาสน์ เบื้องล่างถือครอบน้ำ (ขันนํ้ามนต์ หรือ หม้อน้ำ) เมื่อปี ๒๔๘๐ พระพิฆเนศได้กลายเป็นดวงตราประจำกรมศิลปากรโดยลายกลางเป็นพระพิฆเนศรอบวงกลมมีลวดลายเป็นดวงแก้ว ๗ ดวง อันมีความหมายถึง ศิลปวิทยาเจ้า ๗ แขนงคือ ช่างปั้น, จิตรกรรม, ดุริยางค์ศิลป์, นาฏศิลป์, วาทยศิลป์, สถาปัตยกรรม, อักษรศาสตร์ ฉะนั้นคนเจ้าหลายจึงนับถือพระพิฆเนศเป็นบรมครูทางศิลปะ ในสมัยอยุธยา นั้น ลัทธิพราหมณ์ฮินดูยังชัดเจนขึ้น เพราะไม่ว่าจะเป็นชื่อราชธานี (อยุธยา) หรือพระนามของกษัตริย์ที่ขึ้นต้นด้วย “สมเด็จพระรามาธิบดี” ก็คืออิทธิพลที่ได้มาจากมหากาพย์รามเกียรติ์นั่นเอง สมัยพระเจ้าปราสาททอง ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขา มีเรื่องเกี่ยวกับการรื้อย้าย เทวสถานพระอิศวรและ

พิธีปลงศพราช ซึ่งเป็นพิธีของพราหมณ์ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการจัดพิธีตรียัมปวายและมีบันทึกว่า เคยจัดข้าวของจากอยุธยาไปทำพิธีที่เทวสถานเมืองนครศรีธรรมราช และทรงโปรดให้มีการหล่อรูปพระพิฆเนศวร และทรงนับถือเป็นบรมครูช่าง นอกจากนี้ยังได้เกิดวิทยาการแขนงต่าง ๆ อันมีพื้นฐานจากแขนงวิชาอุปเวทและอาถรรพ์เวท การอวตารและพระนามของพระพิฆเนศ แต่ละองค์ที่อวตารก็มักมีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านรูปลักษณ์ พระนาม พระกร อาวุธ และพลังอำนาจในแต่ละช่วงเวลา พอจะรวบรวมได้ดังนี้

๑. พระบัล คณปติ (ภาคเด็ก) สีโลหิต ๔ กร
๒. พระตรุน คณปติ (ภาคเป็นหนุ่ม) สีแดงส้ม ๘ กร
๓. พระภักตะ คณปติ (แห่งความรัก) สีบริสุทธิ์ ๔ กร
๔. พระวีระ คณปติ (แห่งนักรบกล้า) สีโลหิต ๑๐ กร
๕. พระศักติ คณปติ (แห่งพระพลังอำนาจ) สีแบ่งจันทร์ ๔ กร
๖. พระทวิษ คณปติ (แห่งผู้เกิดสองหน) สีขาว ๔ กร
๗. พระสิทธ คณปติ (แห่งความสมบูรณ์) สีน้ำตาล ๔ กร
๘. พระอุจฉิต คณปติ (แห่งอาหาร บวงสรวง) สีฟ้า ๔ กร
๙. พระวิฆณะ คณปติ (ผู้ทรงขจัดความยุ่งเหยิง) สีทองคำ ๑๐ กร
๑๐. พระกษิประ คณปติ (พระผู้รวดเร็วในการแบ่งภาค) สีแดงโลหิต ๔ กร
๑๑. พระเฮอร์ัมพะ คณปติ (พระผู้เป็นปฐมแห่งการกราบไหว้บูชา ทรงมี ๕ พักตร์ (มีสิงโตเป็นพาหนะ) สีขาวสว่าง ๘ กร
๑๒. พระลักษมี คณปติ (แห่งทรัพย์สมบัติ) สีขาว ๑๐ กร ๑๓. พระ มหา คณปติ (แห่งความยิ่งใหญ่) สีแดงโลหิต ๑๐ กรและ๓ เนตร
๑๔. พระวิชัย คณปติ (แห่งความชนะ) สีแดง ๔ กร
๑๕. พระนฤตะ คณปติ (แห่งการร้ายรำ) สีเหลือง ๔ กร
๑๖. พระอุรทวะ คณปติ (แห่งผู้ให้การช่วยเหลือ) สีทองคำ ๖ กร
๑๗. พระเอกสร คณปติ (แห่งอักษรพยางค์เดียว) สีโลหิต ๔ กร
๑๘. พระวรัท คณปติ (แห่งผู้ประทานพรเจ้าหมด) สีแดง ๔ กร
๑๙. พระตระยักร คณปติ (แห่งตัวอักษร) สีทองคำ ๔ กร
๒๐. พระกคิปร ปรสัท คณปติ (ผู้ทรงให้พรที่รวดเร็ว) สีแดงผงจันทร์ ๖ กร
๒๑. พระฮริทรา คณปติ (แห่งสีสรรพ) สีเนื้อ ๔ กร
๒๒. พระเอกพันตะ คณปติ (แห่งผู้มีงาข้างเดียว) สีฟ้า ๔ กร
๒๓. พระสริสติ คณปติ (แห่งส่วนโค้งงอ) สีแดงส้ม ๔ กร
๒๔. พระอุททานทะ คณปติ (แห่งพลังที่ยิ่งใหญ่ที่สุด) สีแดง ๑๒ กร

๒๕. พระรีนา โมจัน คณปติ (พระผู้จัดหนี้สิน) สีแดง ๑๒-๑๖ กร

๒๖. พระทุนทิ คณปติ (พระผู้มีรูปร่างเตี้ย) สีแดงส้ม ๔ กร

๒๗. พระทวิรมุข คณปติ (พระผู้มี ๒ พักตร์) สีเนื้อ ๔ กร

๒๘. พระตรีมุข คณปติ (พระผู้มี ๓ พักตร์) สีแดงส้ม ๖ กร

๒๙. พระสิงห คณปติ (พระผู้มีเศียรเป็นสิงห์) สีขาว ๘ กร

๓๐. พระโยคะ คณปติ (แห่งกรรมฐานสมาธิ) สีทองคำ ๘ กร

๓๑. พระทุรคา คณปติ (แห่งอำนาจความคิด) สีทองคำ ๘ กร

๓๒. พระสันกัสดทร คณปติ (พระผู้ทำลายอุปสรรค) สีแดงส้ม ๔ กร แต่ลักษณะเด่นสำคัญของพระคณคในทก ๆ ภาคอวตารทรงมีรูปร่างเป็นมนุษย์ที่มีเศียรเป็นช้าง แต่มีเพียงภาคเดียวที่ทรงมีเศียรเป็นสิงห์ที่เรียกว่า ภาค สิงหะคณปติ

๒.๔.๑๒ ลักษณะทางประติมากรรมของพระพิฆเนศ

พระพิฆเนศนั้นมีหลายปาง และมีให้เลือกสรรการบูชาตามความเหมาะสม แต่ภาพโดยสรุป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศียรกิติ พาหนะตลอดจนถึงเครื่องประดับและอิริยาบถต่าง ๆ กิติ พอจะแยกได้ดังนี้ พระเศียร พระพิฆเนศมีตั้งแต่ ๑ เศียรหรือพระพักตร์เดียว ไปจนถึง ๒-๕ เศียร ซึ่งปาง ๕ เศียรนี้นิยมใช้ในปางเหรัมภะซึ่งแพร่หลายในอินเดียและเนปาล ส่วนพระพิฆเนศในแบบของคนไทยนั้นจะมีเพียงเศียรเดียวเท่านั้นส่วนใหญ่แล้วพระพิฆเนศจะมีเพียง ๒ ตาเท่านั้น ส่วนตาที่ ๓ บริเวณหน้าผาก (บ้างใช้เปลวไฟเป็นสัญลักษณ์แทน) นิยมใช้ในลัทธิตันตระที่ชัดเจนมากเห็นจะเป็นพระพิฆเนศในศิลปะแบบทิเบต นอกจากนี้บริเวณหน้าผากทั่วไป อาจจะเป็นรูปจันทร์เสี้ยว หรือเส้น ๓ เส้นตามลักษณะของไศวะนิกาย หรือพระเศียรอาจจะสวมมงกุฎชนิดแบบราบ (กรัณทมุกุฏ) หรือสวมชฎาทรงสูงก็ได้ ส่วนงานนั้น จะมีเพียงงาเดียวข้างขวาเท่านั้นส่วนงาข้างซ้ายนิยมทำหักไว้ งวง มีลักษณะที่ห้อยตรงแต่ส่วนปลายไปทางซ้ายหรือขวาแต่ที่นิยมคือหันงวงไปทางซ้าย และหีบขมมะตะสะ (โมทกะ) จากถ้วยขมมะที่ถืออยู่ในซ้ายมือหรือบางทีก็เป็นพวงผลไม้ป่า กร มีจำนวนกรตั้งแต่ ๒-๔ เรื่อยขึ้นไปถึง ๑๐ กว่ากรหรือมากกว่านั้น สัญลักษณ์ที่ถือตามพระกรต่าง ๆ เช่น งาหัก, ผลมะนาว, ผลไม้ป่า, มะขวิด, ลูกหว้า, หัวผักกาด, ขนโมทกะ, ผลทับทิม, ส่วนอาวุธนั้นมีมากมายอาทิ ขวาน, บ่วงบาศก์, ดาบ, ตรีศูล ฯลฯ สิ่งอันเป็นมงคล เช่น สังข์, แก้วจินตามณี, ครอบน้ำ ฯลฯ ลักษณะท่าทาง พระพิฆเนศในยุคแรกนั้นจะเป็นพระคณคในรูปแบบของการยืนเสียเป็นส่วนใหญ่ จากนั้นจึงได้พัฒนาเป็นการนั่ง ซึ่งมีการนั่งถึง ๔ ลักษณะด้วยกันคือ

๑. มหาราชลีลาหรือเข้าข้างหนึ่งยกขึ้น อีกข้างหนึ่งงอพับบนอาสนะ (ซึ่งมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒)

๒. นั่งไขว่ห้าง

๓. นั่งห้อยพระบาทข้างใดข้างหนึ่งส่วนอีกข้างวางพับอยู่บนอาสนะ

๔. นั่งโดยขาทั้งสองพับอยู่ทางด้านหน้า ผ่าเท้าทั้งสองอยู่ชิดกัน (คิลปชา, บาหลิ) เครื่องประดับ ในยุคแรกไม่นิยมการทรงเครื่องประดับต่อมาจึงเริ่มมีเครื่องทรงมากขึ้น เริ่มจากสาย ยัชโญปวีต (สายศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาพราหมณ์ บางทีก็เป็นงูธรรมดา ส่วนผ้าที่นุ่งนั้น จะแตกต่างกันไป ตามแต่ละท้องถิ่นที่สร้างรูปเคารพส่วนเครื่องทรงนั้นมีการเพิ่มเติมมากขึ้นเช่นมงกุฏ, สร้อยคอ, สร้อย ข้อมือ, สร้อยข้อเท้า, สร้อยกระดิ่ง พาหนะ เท้าที่พบในปัจจุบันมีเพียง หนู นกยูงและสิงโตเท่านั้น

๒.๔.๑๓ ปางของพระพิฆเนศ

แม้ว่าพระพิฆเนศจะมีพระนามมากมายถึง ๑๐๘ พระนามไปจนถึง ๑๐๐๘ พระนาม แต่ในแง่พระประติมานนั้นมีอยู่เพียง ๘ ถึง ๙ ปางเท่านั้นที่คนนิยมบูชา โดยการบูชาในแต่ละปางก็ให้คุณ ที่แตกต่างกันออกไป เชิญเลือกบูชาได้ตามอัธยาศัยเลยครับ ปางพาลคเณศ เป็นพระคเณศในวัยเด็ก รูปลักษณะที่เห็น มักจะเป็นพระพิฆเนศยังคลานอยู่กับพื้น หรือยังอยู่ในอิริยาบถไถ่เตี้ยสาอย่างเด็ก ๆ ถ้าโตขึ้นมาหน่อย จะนั่งขัดสมาธิเพชรบนดอกบัวมี ๔ กร ถือขมโมมทกะ กล้วย รวงข้าว ซึ่งหมายถึง ความเป็นสุภาพดีของเด็ก ๆ ในครอบครัวรวมความหมายถึงให้เด็ก ๆ ได้ระลึกถึงการเคารพรักในบิดา มารดา ปางนี้นิยมบูชากันในบ้านที่มีเด็กเล็กและเด็กในวัยเรียน ปางนารทคเณศ ปางนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นพระพิฆเนศมักจะอยู่ในอิริยาบถยืน มี ๔ กร ในคัมภีร์และหมอน้ำกมัลล ไม้เท้า และร่ม ซึ่งถ้าเป็นศาสนาพุทธแล้ว คงเปรียบได้กับพระสิวลี ซึ่งเป็นพระอรหันต์ ผู้ได้ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ผู้มีลาภมาก แต่สัญลักษณ์ของพระพิฆเนศนั้น หมายถึงการเดินทางไกล แต่มักจะเป็นการเดินทางไปเพื่อการศึกษา ต่อ หรือเป็นปางที่เหมาะสมกับวิชาชีพของคนที่เป็นครูบาอาจารย์เท่านั้น ปางลักษมีคเณศ ปางนี้พระพิฆเนศจะประทับนั่งห้อยพระบาทบนแท่นมี ๖ กร และพระหัตถ์หนึ่งโอบพระลักษมีเทวีไว้ การบูชา ปางนี้เสมือนหนึ่งได้บูชาเทพที่เดียวกันถึง ๒ พระองค์ในลักษณะของทวิภาคี (คเณศ - ลักษมี) กล่าวคือ ลักษมีคเณศ ย่อมมีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ พูนสุข ความมั่งคั่ง มั่งมีอย่างหาที่สิ้นสุดมิได้ ปางวัลลยภาคคเณศ ปางนี้พระคเณศจะอุ้มพระชายาเจ้า ๒ ไวบนตักเจ้าชายและขวา ซึ่งชายาเจ้าคู่คือ คือนางพุทธิและสิทธะ ดังที่ตำนานได้กล่าวไว้ ปางนี้ให้ความหมายในลักษณะของความสมบูรณ์ของการ เป็นครอบครัวมีทรัพย์สินและบริวารมากมาย ปางมหาวิระคเณศ เป็นพระคเณศที่มีจำนวนของพระกร มากเป็นพิเศษ อาจจะมี ๑๒, ๑๔, ๑๖ กรแต่ละพระหัตถ์นั้นถือศาสตราวุธหลากหลายชนิดแตกต่างกัน ไปอาทิลูกศร คันธนู ดาบยาว ตะบอง ขวาน จักร บ่วงบาศก์ ฆูใหญ่ หอก ตรีสูล ปางนี้ถือกันว่าเป็น ปางออกศึกเพื่อปราบศัตรูหมู่มิตรเจ้าหลาย ดังนั้นจึงเป็นความเหมาะสมพิเศษกับบรรดานักรบ แม้ ทพนายกอง ทหาร ตำรวจและข้าราชการ ปางหริภคคเณศ เป็นปางพระคเณศที่ห้อยพระบาทอยู่ บนพญาราชสีห์ พระพิฆเนศปางนี้จะมียักษ์ห้ำเคี้ยว หรืออาจจะเป็นเศียรตามปกติก็ได้ เพราะสัญลักษณ์ ที่แท้จริงของปางนี้ก็คือ สิงโตเท่านั้น เพราะสิงโตเป็นเจ้าป่า ดังนั้นจึงเหมาะสมที่ผู้ใหญ่ที่ต้องมีบริวาร

ในการปกครองมาก นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ที่บรรดากษัตริย์เจ้าหลายแต่โบราณนิยมบูชากัน เรียกว่าเป็นสุดยอดปางของพระพิฆเนศก็ว่าได้ ปางสัมปทายะคณศ เป็นพระพิฆเนศที่เราพบเห็นกันบ่อยคือ มีอาวุธอยู่ในสองพระหัตถ์บน ส่วนพระหัตถ์ล่างด้านซ้ายนั้นถือขนม และด้านขวาอยู่ในท่าประทานพร ซึ่งความหมายของปางนี้คือ การอำนวยพรให้ประสบความสำเร็จนั่นเอง ปางตรีมุขคณศ เป็นพระพิฆเนศที่มี ๓ พระพักตร์ ๔ กร บ้างก็ว่ามีความหมายถึง ๓ โลก บ้างก็ว่าหมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา ปางปัญจคณศ บางคนเรียกปางนี้ว่า พระพิฆเนศเปิดโลก ปางวิชัยคณศ เป็นปางที่พระคณศทางขึ้นเป็นพาหนะมี ๔ กร พระหัตถ์ขวาด้านล่างอยู่ในท่าประทานพร ซึ่งมีความหมายถึงการอยู่เหนือบริวารนั่นเอง

๒.๔.๑๔ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพิฆเนศ

พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งการเริ่มต้น ความสำเร็จ อุปสรรค ความรู้ ความอุดมสมบูรณ์ ความสุข ผู้เป็นใหญ่ของบรรดาภูติผีปีศาจ เป็นผู้ปัดเป่าอาถรรพ์ ต่าง ๆ ที่เกิดจากคุณไสย มนต์ดำ สิ่งลี้ลับ รวมถึงยังเป็นเทพองค์แรกที่จะต้องทำการบูชาในพิธีกรรมเจ้าปาง มีคำกล่าวว่า ก่อนจะทำสิ่งใดต้องบูชาพระพิฆเนศ ก่อนบูชาเทพองค์ใดต้องบูชาพระพิฆเนศก่อน

๒.๔.๑๕ คุณสมบัติของพระพิฆเนศ

พระพิฆเนศ เป็นผู้ช่วยให้ผู้บูชาข้ามพ้นแล้วซึ่งอุปสรรค ความขัดข้อง ความยากลำบากไปสู่ความสำเร็จ และให้ผู้บูชาพ้นจาก ความทุกข์และความอดอยากไปสู่ความสุขและอุดมสมบูรณ์ ทรงป้องกันผู้ศรัทธาจากอำนาจลี้ลับและปีศาจ ขจัดสิ่งอัปมงคล ทุกชนิดของผู้ศรัทธาและยังทรงขจัดอันตรายทุกชนิดรวมถึงประทานความคิดแก่ผู้ที่ทำงานใหญ่ให้ลุล่วง ทรงประทานและนำมาซึ่งโอกาส ที่จะพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น การประกอบพิธีกรรมใด ถ้าไม่ได้ทำการอัญเชิญและบูชาพระพิฆเนศก่อน พิธีนั้นจะไม่สำเร็จ

๒.๔.๑๖ ลักษณะของพระพิฆเนศ

พระพิฆเนศ มีพระเศียรเป็นช้าง งาหักหนึ่งข้าง พระกายอ้วนกลม ฉลองพระองค์ด้วยสีเหลือง มักประดับเครื่องแต่งกายอย่างอลังการ แต่จะฉลอง พระองค์อย่างนักบวชเมื่อปรากฏพระองค์ในพิธีกรรมทางศาสนาหรือต่อหน้าฤๅษีและโยคี

๒.๔.๑๗ บุคลิกของพระพิฆเนศ

ทรงโปรดศิลปะและดนตรีอันประณีต โปรดงานสร้างสรรค์ที่จัดเตรียมด้วยความประณีต โปรดผู้บูชาที่ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ทรงมักไม่ถือโกรธ แต่เมื่อโกรธแล้วก็จะทรงประทานภัยให้โดยง่าย

ทรงโปรดผู้บูชาที่คาดหวังความสำเร็จที่พึงได้โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น และ ผู้บูชาที่เสียสละตนทำงานเพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มมาก ไม่โปรดเสียงอึกทึก มักเสด็จโดยลำพัง ทรงโปรดสีเหลือง ร่ำเร้ง ชี้อุ่น

๒.๔.๑๘ ศาสดาหรืออาวูธ

อังกฤษหรือขอสับข้าง หมายถึงการควบคุมและการทำลายสิ่งชั่วร้าย, ปาสะ หรือ บ่วงบาศ หมายถึงการผูกมัดกิเลสตัณหาต่าง ๆ, ทันตะ หรืองาที่หัก หมายถึงการจารึกชะตากรรมแห่งสรรพสิ่ง และ โมทกะ หรือ ขนม คือความอุดมสมบูรณ์

๒.๔.๑๙ เทวสุมาคม

มีคำกล่าวว่าพระพิฆเนศ ซึ่งเป็นโอรสของพระศิวะ และ พระแม่อุมา พระพิฆเนศทรงมีความใกล้ชิดกับพระแม่อุมา มาก เพราะมีความกตัญญูมาก นอกจากนี้ยังปรากฏพระองค์ ร่วมกับพระแม่ลักษมี ซึ่งมีหลายคนมีการบูชาพระพิฆเนศและพระแม่ลักษมี คู่กัน โดยบูชาพระแม่ลักษมีไว้ทางซ้ายขวาขององค์พระพิฆเนศ เชื่อว่า พระพิฆเนศจะประทานความสำเร็จในกิจการ และ องค์พระแม่ลักษมีจะประทานเงินทองและทำให้เงินทองไม่รั่วไหล ซึ่งการบูชาแบบนี้เรียกว่า “ลักษมีคณปติ (Lakshmi Ganapati)” และยังมีอีกหนึ่งคำกล่าวเรื่องของ พระพิฆเนศและหนุมาน ซึ่งเคยมีความเข้าใจผิดกันจึงเกิดการต่อสู้ นานนับพันปีแต่หาผู้ชนะไม่ได้ แต่สุดท้ายก็เข้าใจกันได้ จึงเกิดการบูชาแบบ พระพิฆเนศคู่กับหนุมาน ซึ่งเคยได้ยินว่าเป็นการบูชาที่มีพลังอำนาจมาก เพราะพระพิฆเนศเป็นเทพแห่งความสำเร็จส่วนหนุมานเป็นเทพแห่ง พละกำลัง

๒.๔.๒๐ อาสนะ

โตะหรือแท่นที่ประดิษฐานเทวรูปควรปูด้วยผ้าสีแดงหรือสีเหลือง หากประดิษฐานในเทวาลัย เทวาลัยนั้นไม่ควรมีสีเข้มมากหรือสีอ่อนมา ไม่ควรเป็นสีดำ สีแดง และสีขาว เครื่องบูชาควรเป็นโลหะสีทองหรือสำริด หากประดิษฐานบนโตะหมู่บูชา ควรเป็นโตะหมู่บูชาที่ทำด้วย ไม้สักเคลือบเงาหรือเคลือบด้าน หรือทำด้วยไม้ชนิดใดก็ได้ที่มีสีสนสวยงาม ไม่ควรใช้โตะหมู่ลายทองและโตะหมู่สีดำ

๒.๔.๒๑ ความหมายของหนูกับข้าง

หนูกับข้างเป็นสัญลักษณ์ของการพึ่งพาและปรองดอง ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงอำนาจ และความมีชัยของฝ่ายที่อยู่เหนือกว่าในทางมนุษยวิทยาแล้วมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่าหนูกับข้าง เป็นสัญลักษณ์ของชนเผ่าสองกลุ่ม เผ่าที่มีชัยเหนือกว่าอาจจะจะเป็นชนกลุ่มที่นับถือข้างอยู่แต่เดิม จึงได้สร้างและ ยึดเอาประเพณีการนับถือข้าง เป็นเทพเจ้ามาเป็นตัวแทนกลุ่มหรืออีกอย่างที่เป็นไปได้คือ

คนสมัยดั้งเดิมนั้นประกอบอาชีพทางด้านกสิกรรม และแน่นอน หนุ่ยย่อมเป็นศัตรูอันร้ายกาจของไร่นา ภาพที่แสดงออกในรูปของช้างและงูที่เป็นสังวาลนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ทำลายหนุ่ยอันเป็นศัตรูสำคัญ ของผลิตผลทางการเกษตรอย่างชัดเจน เจ้าการนำหนุ่ยมาเป็นบริวารนั้น เนื่องจากหนุ่ยขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็วเพราะหนุ่ยได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ที่มีความฉลาดและกัดทุกอย่างให้ขาดได้ ดังนั้นจึงเป็นความเหมาะสม สำหรับการเป็นพาหนะของเทพเจ้าแห่งปัญญา อันมีคุณสมบัติในการขจัดซึ่งอุปสรรค วันคเณศจตุรฤถิ การบูชาพระคเณศเรียกว่า “พิธีคเณศจตุรฤถิ” มีความหมายว่า “พิธีอุทิศต่อพระคเณศ” จะกระทำวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ภัทรบท หรือเดือน ๑๐ ในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ.๒๕๓๘ ที่ผ่านมามีเหตุการณ์ที่ฮือฮากันมากที่สุดก็คือปรากฏการณ์ ที่เทวรูปติ่มนมสดก็ปรากฏขึ้นมาทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วยซึ่งตรงกับเทศกาลประกอบพิธีคเณศจตุรฤถิ หรือพิธีอุทิศต่อพระคเณศพอดี ทำให้ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้รับความสนใจไปทั่วโลก หนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์เรื่องราวดังกล่าวขายดีเป็น เทน้ำ เทท่า ผู้คนแตกตื่นพากันไปดูเทวรูปติ่มนมกันอย่างแพร่หลาย ในวันที่ประกอบพิธีคเณศจตุรฤถินั้น ประชาชนเจ้าหลาย ต่างพากันมาทำสักการะบูชารูปเคารพของพระคเณศที่ปั้นด้วยดินเผา เครื่องบูชาจะประกอบไปด้วยดอกไม้ (โดยเฉพาะดอกไม้สี่สดใส เช่น สีแดง, สีเหลือง, สีแสด) ขนมนัตม, มะพร้าวอ่อน, กล้วย, อ้อย, นมเปรี้ยว (แบบแขก) ขณะทำการบูชา ผู้บูชาจะท่องพระนาม ๑๐๘ ของพระองค์ หลังจากการบูชาแล้วก็จะเชิญพวงพราหมณ์ ผู้ประกอบพิธีมาเลี้ยงดูกันให้อิ่มหนำสำราญและมีข้อห้ามในวันพิธีคเณศจตุรฤถินี้คือ ห้ามมองพระจันทร์อย่างเด็ดขาด และถือกันว่าถ้าผู้ใดได้มองพระจันทร์ (เห็นพระจันทร์) โดยพลาดพลั้งเผลอเผลอไป พวกชาวบ้านก็จะพากันแข่งด่าผู้คนที่นั่นทันที และที่ชาวบ้านด่านั้น ก็เป็นความหวังดี มิได้ด่าด้วยความโกรธแค้น แต่ด่าเพราะเชื่อว่าการด่าการแข่งนั้นจะทำให้คนนั้นพ้นจากคำสาปไปได้ ความเชื่อนี้ มีเรื่องเล่าที่มาอยู่ ๒ เรื่อง คือสืบเนื่องมาจากการที่พระคเณศพลัดตกจากหลังหนุ่ยจนท้องแตก เพราะหนุ่ยตกใจที่มีงูเห่าเลื้อยผ่านหน้า และพระคเณศเสวยขนมนัตมามาก ขนมนัตมทะลักออกมาพระคเณศ ก็รีบเก็บขนมนัตมยัดกลับไปในพุง และจับงูเห่าตัวนั้นมารัดพุง ขณะเดียวกันพระจันทร์ ก็เผลอมาเห็นเข้าก็อดขำไม่ได้หัวเราะออกมาดังสนั่นพระคเณศโกรธยิ่งนัก เองางขว้างไปติดพระจันทร์จนแน่น ทำให้โลกมืดลงทันที เพราะไฟดับ (เหมือนราหูอมจันทร์) พระอินทร์และทวยเทพเจ้าหลายทราบบเรื่อง ก็ต้องพากันไปอ้อนวอน พระคเณศจึงยอมถอนเอาจางออก แต่พระจันทร์ก็ต้องได้รับโทษอยู่คือ จะต้องเว้า ๆ แหว่ง ๆ เป็นเสี้ยว ๆ ไม่เต็มดวงทุกคืน จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำและแรม ๑ ค่ำ จึงจะเต็มดวง ส่วนอีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า พระคเณศสาปคนที่มองดูพระจันทร์ในวันที่บูชาพระองค์คือ หากใครมองดูพระจันทร์ในวันนี้ ผู้นั้นก็ต้องกลายเป็นคนจันทาลไปเลย และคนจันทาลในสังคมอินเดียจะเป็นที่รังเกียจของคนวรรณะอื่น ๆ ทุกวรรณะ (เพราะถือว่าคนจันทาล ไม่มีชนชั้น เป็นชนชั้นต่ำ) ดังนั้นคำสาปให้เป็นจันทาลจึงเป็นโทษร้ายแรงยิ่งนัก

๒.๔.๒๒ สุกนธบุชา

ดอกกุหลาบ ดอกบัว ดอกดาวเรือง ดอกจำปี ดอกจำปา ดอกมะลิ รูปและก่ายาน ควรใช้ กลิ่นกุหลาบ กลิ่นไม้จันทน์ กลิ่นดอกบัว กลิ่นดอกโมก กลิ่นมะลิ กลิ่นกฤษณา น้ำมันหอมระเหย ควรใช้น้ำมันหอมโรสุต น้ำมันมะลิ น้ำมันจันทน์ น้ำมันโหระพาและน้ำมันพริกไทยดำ

๒.๔.๒๓ เครื่องสังเวย

การเตรียมเครื่องสังเวยขององค์พระพิฆเนศเราควรจัดเตรียมถวายเป็นปริมาณมาก และมีหลายชนิด การจัดหาควรจัดหาดีที่สุดเท่าที่เราสามารถทำได้) เน้นกลิ่นหอม เนื้อแน่น รสมัน ไม่หวานจัด ไม่เปรี้ยวมาก สีสันสวยงาม

๒.๔.๒๔ คาถาบูชา

คาถาที่ผู้นับถือพระพิฆเนศนิยมนำมาใช้สวดมีมากมายหลายแห่งด้วยกัน แต่ในที่นี้จะนำมาแสดงพอเป็นตัวอย่างพร้อมคำแปล เช่น

โอม ศรี คเณศายะ นะมะฮา (ขอความสำเร็จในด้านต่างๆ มีโชค และมีทรัพย์เงินทอง สมความปรารถนา)

โอม พระพิฆเนศวร สิทธิประสิทธิเม มหาลาโภ ทูติยัมปิ พระพิฆเนศวร สิทธิประสิทธิเม มหาลาโภ ตะติยัมปิ พระพิฆเนศวร สิทธิประสิทธิเม มหาลาโภ (ใช้สวดทุกวันเพื่อเป็นสิริมงคล)

โองการพินธุ นาถังอุปันนัง พรหมมะโน จะ อินโธ พิชะเนศโต มหาเทโว อะหังวันทามิ สัพพะทา สิทธิกิจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิการิยัง ประสิทธิเม (ใช้สวดเพื่อขอพรหรือปิดเป่าเหตุร้าย)

โอม ศรีคะเนศายะนะมะ ชะยะคะเนศะ ชะยะคะเนศะ ชายะคะเนศะ เทวา มาตา ชากี ประวะตี ปีตามะหา เทวา ละฑวัน กา โกะคะ ละเค สันตะ กะเร เสวา เอก ทันตะ ทะยาวันตะ จาระ ฤษา ธารี มาเถ สินทุระ เสเห มูเส ก็ อะสะวาริ อันธะนะ โก อางชะ เทตะ โก กายา พามณะนะ โก กุตร เทตะโกทินะ นิระทะนะ มายา ฯ (คาถาบูชาพระพิฆเนศให้พ้นจากอุปสรรค ประสบความสำเร็จ)

๒.๕ แนวคิดการบูชาพระพิฆเนศตามความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย

พิธีกรรมการบูชาพระพิฆเนศในประเทศไทยปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัดในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์เพราะว่าพระราชพิธีที่สำคัญๆ ในราชสำนักจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบูชาพระพิฆเนศประกอบเข้ามาในพิธีต่างๆ ดังกล่าวด้วย ซึ่งพิธีกรรมต่างๆ ที่มีการบูชาพระพิฆเนศ

ตามคติพราหมณ์ที่ปฏิบัติอยู่ในประเทศไทยสมัยปัจจุบันก็คือ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการอ่านโคลกสรรเสริญบูชาเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์โดยจะเริ่มด้วยคาถาบูชาพระคเณศก่อนเป็นอันดับแรกสุด ก่อนจะบูชาพระศิวะเสียอีกทั้งนี้เพื่อให้พระคเณศประทานพรให้สามารถทำพิธีนั้นๆ ให้สำเร็จไปได้ด้วยดี^{๓๑} พิธีกรรมที่มีการบวงสรวงบูชาพระคเณศในฐานะเทวรูปประธานในพิธีที่น่าสนใจได้แก่

๑) พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย พระราชพิธีนี้เป็น ๒ พิธีต่อเนื่องกันคือพิธีตรียัมปวายกับพิธีตรีปวาย โดยจะกระทำในเดือนยี่ของทุกปีเป็นเวลา ๑๕ วัน พิธีนี้จัดเป็นพิธีใหญ่ของศาสนาพราหมณ์ และแต่เดิมจะมีการโล้ชิงช้าด้วย ในพิธีดังกล่าวจะมีการอ่านโคลกสรรเสริญ และถวายโภชนาหารแด่เทพพระเจ้า ณ เทวสถานทั้ง ๓ หลัง คือ สถานพระอิศวร สถานพระคเณศ และสถานพระนารายณ์เรียงกันไปตามลำดับ มีการอัญเชิญเทวรูปพระอิศวร พระอุมา พระมหาวีเณศวร และพระนารายณ์ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจิมแล้วอัญเชิญมาเข้าพิธีโดยรถยนต์หลวง^{๓๒}

๒) พิธีจับเชิงช้างเผือก พิธีนี้เป็นการขอขมาลาโทษต่อช้างที่สำคัญ ซึ่งจะได้เป็นใหญ่เป็นโตต่อไป พิธีนี้ต้องมีการผูกมัดช้างเพื่อฝึกสอนช้าง การฝึกบางครั้งต้องดุหรือลงโทษประกอบด้วยจึงต้องขอขมาเสียก่อน และเพื่อเป็นการกล่อมเกลานิสัยช้างป่าที่ดุร้ายให้เชื่องขึ้น พิธีจับช้างนี้ภายในพระราชพิธีตรงข้ามกับเบญจพาดจะจัดตั้งโต๊ะ หมูบูชาพระมหาวีเณศวรอันประกอบด้วยดอกไม้ ธูปเทียน ชันน้ำมันต์ (ชันสาคร) และ กำภูาคา ถัดไปทางซ้ายตั้งโต๊ะเชือกบาศก์ ชนั้ (ขอสับช้าง) และเชือกมะนิลาหุ้มด้วยผ้าขาว พิธีนี้จะมีการบูชาพระรัตนตรัย บูชาพระมหาวีเณศวรโดยกราบตามวิธีรำพัดชากล่าวคำสรรเสริญพระมหาวีเณศวรและขอพรตามแต่ปรารถนา เสร็จแล้วอัญเชิญพระมหาวีเณศวร ลงสรงในขันน้ำมันต์แล้วอัญเชิญกลับไปยังโต๊ะหมูบูชา น้ำสรงในขันสาครนี้จะใช้ประพรมให้ผู้ฝึกช้างทุกคนถือเป็นสวัสดิพิพัฒน์มงคล^{๓๓}

๓) พิธีน้อมเกล้าถวายและพระราชพิธีขึ้นระหว่างสมโภชในวันพระราชพิธีฯ จะมีการแห่ช้างสำคัญในกระบวนแห่ พราหมณ์จะอัญเชิญพระเทวกรรมเข้าในพิธีด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมายังโรงพิธีทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมาพระชัยหลังช้าง และจุดธูปเทียนบูชาพระเทวกรรม พร้อมกับทรงศีลในตอนท้ายพระราชพิธีนี้พร้อมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์คู่สวดอ่านฉันทคุุณีสั่งเวยกกล่อมช้างเป็นอันเสร็จพระราชพิธี^{๓๔}

^{๓๑} ป็อก เชลชี, พระศรีคณสมหาเทพแห่งความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ ฉบับสมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

(กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน จ กัด เอส.พี.มิลเลียนแนร์, ๒๕๔๙), หน้า ๙๙-๑๐๑.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๔) พิธีบวงสรวงพระพิฆเนศก่อนการดำเนินการจัดสร้างพระเมรุมาศ การจัดสร้างพระเมรุมาศเพื่อใช้ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์องค์สำคัญ ๆ ณ บริเวณท้องสนามหลวง ก่อนที่จะดำเนินการจัดสร้างพระเมรุมาศ จะต้องประกอบพิธีบวงสรวงพระพิฆเนศเสียก่อน เพื่อความสวัสดิและการจัดสร้างจะได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีแต่ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพจะไม่มีพิธีเชิญพระพิฆเนศมาเข้าพิธีแสดงว่าพระพิฆเนศจะเกี่ยวกับพิธีทางช่างเท่านั้น (พิธีศพไม่เกี่ยว)^{๓๕}๓๓

๕) พิธีไหว้ครูทางนาฏกรรมและการช่าง ในทางนาฏกรรมนั้น บรมครูจะปรากฏรูปเคารพในลักษณะของหัวโขนซึ่งจะเชิญมาประกอบพิธีไหว้ครูพร้อมกับเครื่องใช้ในการแสดงต่าง ๆ หัวโขนที่ใช้ประกอบการแสดงอันได้แก่ ศีรษะของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ (เทพเจ้าสูงสุด) คือพระอิศวร (ศิวะ) พระพรหม พระวิษณุ (นารายณ์) หรือที่เรียกกันว่าตรีมูรติ และยังมีพระอินทร์ พระพิฆเนศพระพรคนธรรพพระปัญจสีขร ซึ่งเป็นเทพเจ้าฝ่ายดุริยางค์ศิลป์โดยเฉพาะศีรษะพระพิฆเนศนั้นจะเชิญไปประดิษฐานไว้ใต้ห่มบูชาที่จัดไว้โดยเฉพาะแยกจากศีรษะเทพองค์อื่น ๆ สำหรับการบูชาเป็นพิเศษส่วนศิลปะทางการช่างนั้น แม้จะไม่ได้นับถือพระพิฆเนศเป็นเทพสำคัญโดยตรงเช่นเดียวกับพระวิศวกรรม แต่พระพิฆเนศ ก็มีบทบาทไม่น้อยในพิธีไหว้ครูศิลปะการช่าง ตามคติดั้งเดิมที่ว่า ในการเล่าเรียนศิลปะวิทยาการทั้งปวงต้องมีการสวดบูชาพระพิฆเนศก่อน ซึ่งพระพิฆเนศนั้นทางนาฏศิลป์ถือว่ามีความสำคัญที่สุดยิ่งนัก ผู้ศึกษาทางการนี้จะเชื่อกันว่าครูแรง หากไม่เคารพบูชาหรือทำการใดๆ อันไม่เหมาะสมเป็นการลบหลู่ก็มักจะประสบภัยพิบัติ

๖) การไหว้ครูของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยช่างศิลป์ นาฏศิลป์สถาบันต่าง ๆ เหล่านี้มีรูปของพระพิฆเนศเป็นตราสัญลักษณ์ของสถาบันเมื่อมีการไหว้ครูก็ต้องไหว้บรมครูทางงานศิลปะคือพระพิฆเนศเสียก่อน โดยจะมีการประกอบพิธีตามรายละเอียดที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

๗) การบูชาพระพิฆเนศในพิธีฉัตรมงคลหรือพิธีฉัตรหรือพิธีอุทิศต่อพระพิฆเนศนี้เป็นพิธีการบูชาที่ชาวฮินดูในประเทศอินเดียกระทำกันในวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ดังได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้ว^{๓๖}

๘) การบูชากราบไหว้พระพิฆเนศของคนธรรมดาทั่วไป การบูชาพระพิฆเนศจากคติความเชื่อของพ่อค้าวานิชในสมัยโบราณ โดยเฉพาะพ่อค้าชาวอินเดีย จะกราบไหว้บูชาพระพิฆเนศในแง่ของเทพผู้อำนวยความสำเร็จทางการค้าและความร่ำรวย จวบจนกระทั่งปัจจุบันคติความเชื่อดังกล่าวกลับมาได้รับความนิยมกันอีก ดังจะเห็นได้จากบรรดาร้านค้าต่างๆ จะมีหิ้งบูชาพระพิฆเนศ เป็นการ

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

^{๓๖}อรชุน กุรุณนท์, พระพิฆเนศวรเทพแห่งศิลปะวิทยาการและความสำเร็จ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๗), หน้า ๗๙.

บูชาพระพิฆเนศเพื่ออำนวยความสะดวกและความร่ำรวยทางการค้าให้แก่ผู้บูชาโดยจะบูชาทุกวันด้วยผลไม้บ้าง ขนมหวานบ้าง อ้อยควั่น ดอกไม้สีแดงสดใส น้ามนเปรี้ยว น้ำสะอาด ฯลฯ

ลักษณะของการบูชาพระพิฆเนศที่ชาวพุทธในสังคมไทยถือปฏิบัติอยู่นั้นเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วก็ไม่ใช่ระเบียบขั้นตอนการบูชาที่ยุ้งยากมากนัก โดยส่วนมากจะนิยมบูชาในวิธีการแบบเดียวกันกับที่บูชาพระเครื่องหรือพระบูชาทั่วไป เช่น ถ้าเป็นพระพิฆเนศองค์ขนาดบูชาก็จะตั้งบนหิ้งแล้วจุดธูปเทียนบูชาเหมือนพระพุทธรูป อาจวางบนโต๊ะหมู่บูชาพร้อมกับพระพุทธรูปหรือแยกออกต่างหาก ทั้งนี้แล้วแต่มุมมองของผู้บูชา แต่ถ้าเป็นพระพิฆเนศขนาดเล็กแบบพกพา ก็จะนิยมนำมาห้อยคอติดตัวบูชาแบบเดียวกับการห้อยพระเครื่อง โดยอาจห้อยรวมกับสร้อยเส้นเดียวกันกับพระเครื่องหรืออาจแยกออกจากกันจากพระเครื่อง ทั้งนี้แล้วแต่วิจารณญาณของผู้บูชาว่ามีมุมมองอย่างไร ตัวอย่าง เช่น ผู้บูชาบางท่านนิยมห้อยพระเครื่องร่วมกันกับพระพิฆเนศเพราะเชื่อว่าจะรวมพลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์ให้เพิ่มสูงขึ้น แต่บางท่านอาจบูชาแยกออกจากกันเพราะเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้ามีศีลสูงยิ่งกว่าเทพ จึงไม่ควรใส่รวมกันเพราะจะแลดูไม่ถูกกาลเทศะสำหรับการบูชาพระพิฆเนศในสังคมไทยนั้นส่วนมากมักจะมีการนำไปร่วมในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพิธีทางพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ เช่น พิธีหล่อพระพุทธรูปและรูปหล่อเหมือนของพระเกจิอาจารย์ พิธีการพุทธาภิเษก พิธีปลุกเสกวัตถุมงคลเครื่องของขลังต่าง ๆ มักจะต้องมีพิธีบูชาพระพิฆเนศก่อนเสมอ ด้วยเชื่อกันว่าหากทำการบวงสรวงบูชาพระพิฆเนศแล้วจะทำให้พิธีกรรมอื่น ๆ ประสบความสำเร็จและมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น สำหรับพระพิฆเนศมีพิธีกรรมให้ปฏิบัติมากกว่าพระพุทธรูป

ผู้อำนวยความสะดวกจึงใช้เป็นช่องทางในการสร้างสรรค์กิจกรรมได้หลากหลายมากกว่าพระพุทธรูป ซึ่งโดยปกติพระพุทธรูปจะมีเพียงการกราบไหว้บูชาอธิฐานขอพรปิดทองเป็นสำคัญ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธความเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าและพุทธศาสนิกชนซึ่งมีความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าสูงสุดจึงไม่กล้าที่จะสร้างพิธีกรรมที่นอกเหนือจากที่สังคมเคยปฏิบัติกันมาแต่เทวรูปพระพิฆเนศ เป็นเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเน้นพิธีกรรมอยู่แล้วจึงสามารถสร้างสรรค์ พิธีกรรมได้ง่ายกว่าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ศรัทธาทำให้ผู้ศรัทธามีความชื่นชอบเพราะรู้สึกว่าได้มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดและส่งผ่านความปรารถนาของตนให้กับรูปเคารพได้รับรู้ได้หลายช่องทาง^{๓๗}

โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่ดำรงอยู่ในฐานะผู้นำและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยเชื่อกันว่าหากเคารพบูชาพระพิฆเนศจะสามารถผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ได้ กิจกรรมงานทั้งปวงจะประสบความสำเร็จ คติดังกล่าวทำให้พบเห็นเทวรูปพระพิฆเนศ ประดิษฐานรวมอยู่บนหิ้งบูชาพระพุทธรูปและ เทวรูปอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าพระภิกษุสงฆ์บางส่วนเป็นผู้สร้างเทวรูปพระพิฆเนศและส่งเสริม

^{๓๗} นุสรา จิตตเกษม, วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๒๕, ฉบับที่ ๔๗, มกราคม-เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๑๓๗.

การเคารพบูชาไปในทางอวดอ้างคุณ วิเศษต่างๆ บางแห่งยังได้จัดสร้างวัตถุมงคลมุ่งไปในทางธุรกิจ แทนที่จะให้ความรู้หรือความ เข้าใจในการเคารพบูชาเทพที่สอดคล้องกับ แนวค สอนทาง พระพุทธศาสนา ขณะที่ ฆราวาสส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ได้ให้ความเคารพ พระพินเศในฐานะเทพเจ้าผู้ คลับันดาลสิ่งต่างๆ ตามที่ตนเองร้องขอ อ้อนวอน ไม่ใช่เทพแห่งศิลปะวิทยาการตามคตินิยมแต่เดิม โดยเมื่อความปรารถนาสัมฤทธิ์ผลก็จะน าเครื่องเช่นสรวงบุขามาถวายพระ พินเศเพื่อเป็นการตอบ แทน^{๓๘}

๒.๖ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพินเศในประเทศไทย

เนื่องด้วยสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพินเศในประเทศไทยเป็นทั้งวัดวาอาราม ทั้ง หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เลื่อมใสช่วยกันจัดสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไปตาม ภูมิภาค โดยเฉพาอย่างยิ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีจำนวนรูปปั้นพระพินเศเป็นปางต่าง ๆ ใ้ มากมายเกือบทั่วทุกจังหวัด ในที่นี้จะนำกล่าวไว้เพื่อเป็นตัวอย่าง โดยแยกออกเป็นภาค ๆ เพื่อ การศึกษาได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

๒.๖.๑ เขตภาคกลางและปริมณฑล เช่น

๑. อุทยานพระพินเศ จังหวัดนครนายก
๒. วัดหลวงพ่อบางแดง จังหวัดนครนายก
๓. วัดนางรอง จังหวัดนครนายก
๔. วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕. วัดปราสาทนครหลวง
๖. วัดคีรีวงศ์ จังหวัดนครสวรรค์
๗. วัดจุฬามณี จังหวัดสมุทรสาคร
๗. วัดประดู่ จังหวัดสมุทรสงคราม
๘. วัดช้างเผือก จังหวัดสมุทรสงคราม
๙. วัดช่องลมวรรณาราม จังหวัดสมุทรสงคราม
๑๐. วัดภูมรินทร์กุฎีทอง จังหวัดสมุทรสงคราม
๑๑. วัดเพชรสมุทรวรวิหาร (หลวงพ่อบ้านแหลม) จังหวัดสมุทรสงคราม
๑๒. วัดบางแค จังหวัดสมุทรสงคราม
๑๓. วัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี
๑๔. พิพิธภัณฑ์ช้างสามเศียร จังหวัดสมุทรปราการ

^{๓๘} กิตติพงศ์ บุญเกิด, โครงการศุภยาตรา บูชาพระพินเศศวร ๓ วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.), ๒๕๕๒),

๑๕. อุทยานศาสนาพระโพธิสัตว์กวนอิม จังหวัดเพชรบุรี
๑๖. วัดห้วยตะโก จังหวัดนครปฐม
๑๗. เทวาลัยคเณศวร วัดแก้วฟ้า จังหวัดนนทบุรี
๑๘. ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
๑๙. เทวสถาน ถนนสนามบินน้ำ จังหวัดนนทบุรี
๒๐. ศาลพระพิฆเนศ จังหวัดสมุทรสาคร
๒๑. วัดโพรงอากาศ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

๒.๖.๒ เขตภาคเหนือ เช่น

๑. มณเฑียรมาเทวี หรือวัดพระศรีมณเฑียรมาหาอูมาเทวี จังหวัด เชียงราย
๒. สามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัด เชียงราย
๓. พิพิธภัณฑ์พระพิฆเนศ อำเภอต๋อยหล่อ จังหวัด เชียงใหม่
๔. วัดเทพมณเฑียร จังหวัดเชียงใหม่
๕. วัดชัยศรีภูมิ จังหวัดเชียงใหม่
๖. ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๗. วัดหัวข่วง (วัดแสนเมืองมาหลวง) จังหวัดเชียงใหม่
๘. วัดโลกโมฬี จังหวัดเชียงใหม่
๙. วัดนันทาราม จังหวัดเชียงใหม่
๑๐. วิทยาลัยนาฏศิลป์ จังหวัดเชียงใหม่
๑๑. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๑๒. วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่
๑๓. วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่
๑๔. วัดพระบาทปางแฟน จังหวัดเชียงใหม่
๑๕. วัดป่าแดด จังหวัด เชียงใหม่
๑๖. วัดคีรีวงศ์ จังหวัดนครสวรรค์
๑๗. ตำหนักพระแม่กวนอิม โชคชัย ๔ หรือวัดเจ้าแม่กวนอิมเชียงใหม่
๑๘. โครงการ The Ring จังหวัดเชียงใหม่
๑๙. วัดไชยอาวาส จังหวัดพะเยา
๒๐. ศาลพระพิฆเนศ จังหวัดพะเยา
๒๑. วัดป่าสิริวัฒนวิสุทธิ์ จังหวัดนครสวรรค์
๒๒. วัดพระธาตุผาขาว จังหวัดเชียงราย

- ๒๓. วัดท่าสะอาด จังหวัดเชียงใหม่
- ๒๔. วัดดอนจั่น จังหวัดเชียงใหม่
- ๒๕. วัดศรีนารัฐ จังหวัดเชียงใหม่
- ๒๖. วัดอนาลโย จังหวัดพะเยา
- ๒๗. วัดจันทร์ตะวันตก จังหวัดพิษณุโลก
- ๒๘. หอศิลปวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่

๒.๖.๓ พระพินาศในเขตภาคอีสาน เช่น

- ๑. วัดบ้านหนองบัวศาลา จังหวัดนครราชสีมา
- ๒. วัดพระนารายณ์มหาราช จังหวัดนครราชสีมา
- ๓. วัดป่าพระพินาศ จังหวัดอุบลราชธานี

๔.๖.๔ พระพินาศในเขตภาคใต้ เช่น

- ๑. มูลนิธิเก็ดตันดาญานี หรือวัดอินเตีย จังหวัดภูเก็ต

๒.๗ การผสมผสานทางความเชื่อ (Syncretism)

การผสมผสานความเชื่อ (Syncretism) คือความพยายามที่จะผสมผสานความคิดหรือปรัชญาที่ต่างกันหรือตรงกันข้ามกันเข้าด้วยกัน โดยการนำตระกูลความคิดต่าง ๆ มาผสมผสานให้กลืนกันกันตามแนวปรัชญาใหม่ ที่อาจจะทำได้จากการดึงแนวเทียบของปรัชญาดั้งเดิม ธรรมเนียม และโดยเฉพาะจากเทววิทยาและปรัมปราวิทยาของศาสนาต่าง ๆ มาผสมผสานกัน ในการสร้างพื้นฐานของความเป็นเอกทัศน์ของความคิดต่าง ๆ ดังว่าที่สามารถทำให้สร้างความเข้าใจได้จากมุมมองร่วมกัน (inclusive approach) ได้

การผสมผสานความเชื่อมักจะใช้ในการเขียนวรรณกรรม, คีตกกรรม, ศิลปะแสดงลักษณะ และการแสดงออกทางวัฒนธรรม (เปรียบเทียบกับคตินิยมการผสม) นอกจากนั้นการผสมผสานความเชื่อก็ยังปรากฏในงานสถาปัตยกรรมหรือทางการเมืองที่เรียกว่า “การเมืองเชิงผสม” (Syncretic Politics) แต่ความหมายหลังจะมีความหมายแตกต่างออกไปบ้าง

การผสมผสานความเชื่อเป็นคำที่นิยมใช้ ความคิดที่เกี่ยวกับศาสนาเมื่อกล่าวถึงการผสมผสานความเชื่อของปรัชญาศาสนาต่าง ๆ ขึ้นเป็นปรัชญาใหม่ หรือ ผสมผสานเข้าเป็นธรรมเนียมศาสนาของความเชื่อจากธรรมเนียมที่เดิมแล้วไม่มีความเกี่ยวข้องกันแต่อย่างใด การประสมนี้ อาจจะเกิดจากสาเหตุหลายประการ และสิ่งหลังอาจจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีประเพณีของศาสนาหลายศาสนา

อยู่ด้วยกันและต่างก็มีบทบาทสำคัญในสังคม หรือในกรณีที่วัฒนธรรมถูกพิชิตและผู้พิชิตนำความเชื่อของศาสนาที่ต่างออกไปเข้ามาในสังคม แต่ไม่สามารถที่จะกำจัดความเชื่อหรือประเพณีการปฏิบัติดั้งเดิมของบริเวณที่พิชิตได้ จะสังเกตได้ว่า หากแก่นสารของศาสนายังอยู่ครบ ไม่ถูกปรับเปลี่ยน เพียงแต่ปรับรูปแบบให้เข้ากับศาสนาของท้องถิ่นได้ง่ายขึ้น ก็จะเรียกว่า "การข้ามวัฒนธรรมศาสนา" หรือ Transculturation หรือ Transculturalization หรือ Cross-culturation ซึ่งผลที่ได้คือ "ศาสนาที่ปรับข้ามวัฒนธรรม" หรือ Cross-cultural religion แต่หากการผสมจนแก่นสารของศาสนาเปลี่ยนไปด้วย อย่างนี้เข้าขั้นเป็นการ "ผสมศาสนา" (Religion Mix) ซึ่งผลก็คือจะได้ "ศาสนาผสม" หรือ Mixed religion

ความเชื่อทางศาสนาของประชาชนในแถบเอเชียอาคเนย์แต่ดั้งเดิมนั้น เป็นความเชื่อใน "ศาสนาปฐมบรรพ์" (Primitive Religion) ที่มีลักษณะแบบ "วิญญาณนิยม" (Animism) ผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งดินแดนที่เป็นที่ตั้งของประเทศไทยปัจจุบัน แต่เดิมนั้นเชื่อเรื่องผีสงเทวดา เช่น ผีบ้านผีเรือน รุกขเทวดา นางไม้ ซึ่งสืบทอดมาถึงปัจจุบันในรูปของความเชื่อเรื่อง "แม่นาคพระโขนง" และ "ปู่เจ้าสมิงพราย" เป็นต้น

ต่อมาศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาเก่าแก่ของอินเดีย (ประมาณว่าเป็นศาสนาที่มีอายุไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ ปี) ได้แพร่หลายมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และค่อยๆ มีบทบาทและอิทธิพลเจ้าต่อความเชื่อและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในแถบนี้ เช่น ความเชื่อในทฤษฎี "การกลับชาติมาเกิดใหม่" (Reincarnation Theory) เจ้าต่อการเมืองการปกครองของรัฐ เช่นที่ปรากฏในความเชื่อและพิธีกรรมของ "อาณาจักรขอม" (Khmer Kingdom) และต่อศิลปวัฒนธรรมของเอเชียอาคเนย์ ดังเช่นที่ปรากฏที่ "นครวัด" และ "นครธม" เป็นต้น

เมื่อพุทธศาสนาเกิดขึ้นในอินเดียกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้วนั้น พุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแบบ "อเทวนิยม" (Atheism) ที่ไม่เชื่อเรื่องอำนาจดลบันดาลและการมีอยู่ของพระเจ้า ต้องต่อสู้ทางความคิดกับศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาแบบ "พหุเทวนิยม" (Polytheism) ที่เชื่อการมีอยู่ของพระเจ้าหลายองค์ ในยุคพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงประสบความสำเร็จในการประกาศแนวความคิดใหม่ทางศาสนา โดยทรงจัดตั้งคณะสงฆ์ขึ้นเพื่อให้สืบทอดคำสอนของพระองค์ ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงเผยแผ่พุทธศาสนาไปอย่างกว้างไกลทั่วเจ้าชมพูทวีป และยังได้ส่งพระธรรมทูตเผยแผ่พุทธศาสนาถึงที่เกาะลังกา และดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย ทำให้ประชาชนในเอเชียอาคเนย์รับนับถือพุทธศาสนาเข้าไว้อีกศาสนาหนึ่ง

ศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงมีลักษณะเป็นการผสมผสานลัทธิความเชื่อทางศาสนา ซึ่งประกอบด้วยศาสนาปฐมบรรพ์(หรือศาสนาผี) ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา โดยภาพรวมแล้วศาสนาพราหมณ์มีชัยชนะเหนือศาสนาปฐมบรรพ์ของคนท้องถิ่น และพุทธศาสนาก็มีชัย

ขณะเหนือเจ้าศาสนาพราหมณ์และศาสนาพราหมณ์ แต่ทั้งสามศาสนาก็ยังคงมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อของผู้คนในเอเชียอาคเนย์เป็นอย่างมาก

ต่อมาศาสนาอิสลามจากตะวันออกกลางได้รุกคืบสู่อินเดีย และสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนที่เป็นหมู่เกาะ อันได้แก่ อินโดนีเซีย บอร์เนียว และแหลมมลายู การเข้ามาของอิสลามส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อวิถีชีวิตของผู้คนในแถบนี้ เจ้านี้เพราะศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแบบ "เอกเทวนิยม" (Monotheism) ซึ่งเชื่อพระเจ้าองค์เดียว และไม่ประนีประนอมความเชื่อกับศาสนาอื่น ทำให้ผสมกลมกลืนกับศาสนาทั้งสามที่มีอยู่เดิมได้ยาก อย่างไรก็ตามอิสลามในเอเชียอาคเนย์ก็มีลักษณะยืดหยุ่นกว่าในตะวันออกกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอิทธิพลวัฒนธรรมท้องถิ่นของเอเชียอาคเนย์เอง ที่เป็นแบบ "วัฒนธรรมอ่อน" (soft culture) ทำให้มุสลิมอยู่ร่วมกับศาสนิกในศาสนาอื่นได้อย่างค่อนข้างสันติ

เมื่อชาวตะวันตกนำศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่เกาะฟิลิปปินส์นั้น ศาสนาคริสต์แม้จะเป็นศาสนาแบบ "เอกเทวนิยม" ซึ่งเข้ากับศาสนาอื่นได้ยากก็ตาม แต่ด้วยลักษณะของวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ ทำให้ศาสนาคริสต์ผสมผสานเข้ากับศาสนาพราหมณ์ในฟิลิปปินส์ ทำให้ศาสนาคริสต์ในฟิลิปปินส์มีลักษณะเฉพาะของตนเอง และเมื่อสำนักวาติกันมีนโยบายให้ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ รูปแบบภายนอกของศาสนาคริสต์ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เช่น โบสถ์คริสต์ในประเทศไทยเริ่มมีลักษณะเหมือนกับวัดพุทธศาสนา และบาทหลวงสามารถ "ทอดกฐิน" "ทอดผ้าป่า" รวมทั้งออก "บิณฑบาต" รับอาหารจากชาวบ้านได้ เป็นต้น

๒.๗ การผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

ในสังคมไทยดั้งเดิม การนับถือผีเป็นระบบความเชื่อสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและวิถีของผู้คนในสังคมอย่างสูง ดังสะท้อนให้เห็นในวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ จนกระทั่งราวพุทธศตวรรษที่ ๖ - ๗ เมื่ออารยธรรมอินเดียแพร่เข้ามาในบริเวณที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ความเชื่อทางศาสนาจากอินเดีย เจ้าศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ ก็เข้ามาและเริ่มเป็นที่ยอมรับนับถือของคนไทยควบคู่กันมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๘ หลังจากนั้น ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา คนไทยก็หันมานับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก แต่ยังคงมีคติความเชื่อศาสนาพราหมณ์และการนับถือผีร่วมอยู่ด้วย ก่อให้เกิดการผสมผสานแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อเหล่านี้เข้าด้วยกัน

พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๑ คือการถือกำเนิดของจตุคามรามเทพ โดยรวมเอาผีหรือเทวดาท้องถิ่น พระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนามหายาน และเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกัน และได้สร้างเป็นวัตถุมงคลที่นิยมศรัทธากันมากจนกลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมในช่วงนั้น

ดังนั้น การผสมผสานความเชื่อทางศาสนาของศาสนาพุทธนิกายมหายานแห่งหุบเขาโคยะ ซึ่งมีศูนย์กลางนิกาย ณ วัดโคงโกบุจิ จังหวัดวากายามา ถือเป็นพระพุทธรูปศาสนาแบบจารีตอันมีประวัติความเป็นมาว่า ๑,๒๐๐ ปี คือมีกำเนิดมาตั้งแต่สมัยเฮอัน (ค.ศ.๗๙๔-๑๑๙๒) ซึ่งมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมโดยการนำศาสนาพุทธผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของญี่ปุ่น คือศาสนาชินโต ความเชื่อที่ได้จากลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธศาสนาแบบไทยและพม่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมที่หลากหลายของนิกายมหายาน แห่งหุบเขาโคยะจึงสามารถดึงดูดศาสนิกให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ภายในนิกายได้อย่างต่อเนื่อง

กรณีการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาอีกตัวอย่างหนึ่งในประเทศไทย เป็นเรื่องของการบูชาพระพิฆเนศ จากการศึกษาชิ้นหนึ่งที่ชื่อเรื่องว่า "พระคเณศกับการผสมผสานวัฒนธรรมทางศาสนา: พุทธ พราหมณ์ และผี ในระบบนิเวศวัฒนธรรมไทย" โดย ภุชญา พินศรี คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

พระพิฆเนศ เป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูที่ได้รับความนิยมอย่างมากและมากขึ้นเรื่อย ๆ ในหมู่คนไทยพุทธ มีการสร้างรูปเคารพจำนวนมากขึ้นเพื่อสักการบูชา ทั้งโดยหน่วยงานราชการ เอกชน และองค์กรต่าง ๆ ในประเทศไทย

นอกจากนี้ พระพิฆเนศเป็นหนึ่งในเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีชื่อเสียงและนิยมมากที่สุด เนื่องจากได้รับการยกย่องเป็นเทพแห่งอุปสรรค ผู้สามารถบันทาลอุปสรรคให้เกิดแก่เทพ มนุษย์ มารร้ายต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็สามารถขจัดอุปสรรคเจ้าปวงได้ ทั้งยังประทานความสำเร็จให้แก่บุคคลผู้กระทำพิธีกรรมบูชาจนเป็นที่พอพระทัย ไม่ว่าในกิจการใดก็ตาม ชาวฮินดูเมื่อจะประกอบพิธีทางศาสนาหรือศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา จะต้องบูชาพระคเณศเพื่อขอให้พ้นจากความขัดข้อง และเพื่อขอความสำเร็จผลในกิจการนั้นๆ เสียก่อนเสมอ

อย่างไรก็ดี คติความเชื่อและค่านิยมในการนับถือบูชาพระคเณศก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๐ – ๑๓ คติความเชื่อที่ว่าพระคเณศคือ “วิฆเนศวร” หรือเทพผู้สร้างอุปสรรค ก็เปลี่ยนมาเป็น “สิทธิธาดา” คือเทพผู้ประทานความสำเร็จให้ผู้ทำพิธีกรรมบูชาจนเป็นที่พอพระทัย

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้พระคเณศได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้าผู้รอบรู้ในศาสตร์ต่างๆ มากมาย เช่น เทพแห่งศิลปวิทยา เทพแห่งความฉลาดรอบรู้ เทพแห่งอักษรศาสตร์และการประพันธ์ เทพประจำหมู่บ้าน ประจำเรือน เทพแห่งการเก็บเกี่ยว ประทานความอุดมสมบูรณ์ เทพผู้คุ้มครองป้องกันขัดขวางสิ่งชั่วร้ายเจ้าปวง จนมีผู้กล่าวว่าพระคเณศทรงเป็นเทพสากล

เมื่อศาสนาฮินดูแพร่เข้ามาในบริเวณอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระคเณศก็ได้กลายเป็นที่รู้จักและยอมรับนับถือของผู้คนในท้องถิ่น และมีพัฒนาการทางคติความเชื่อและการนับถือบูชาที่เป็นแบบฉบับของตนเอง โดยเฉพาะการผสมผสานวัฒนธรรมทางศาสนาระหว่างพุทธ พราหมณ์

และผี เช่นในจังหวัดสุรินทร์จำนวนไม่มากนักับถือพระคเณศในฐานะเทพแห่งอุปสรรค และผู้นับถือส่วนใหญ่มักเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระคเณศค่อนข้างดี เช่น ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ หรือผู้ที่รับราชการอยู่ในกรมศิลปากร

ส่วนการนับถือพระคเณศในทางศิลปวิทยานั้นถือเป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทย โดยมีต้นกำเนิดมาจากราชสำนักที่กรุงเทพมหานคร และแพร่กระจายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งจังหวัดสุรินทร์ ความเชื่อดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการที่ทรงเปลี่ยนสถานะจากเทพแห่งอุปสรรคกลายมาเป็นเทพผู้บันดาลความสำเร็จให้ผู้ทีนับถือบูชา ด้วยถือกันว่าพระองค์ทรงเฉลียวฉลาดและมีสติปัญญารอบรู้ในสรรพวิทยาเจ้าปวง การนับถือบูชาจึงเปลี่ยนไปเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงวางแนวทางการสำคัญของพระคเณศในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยาเอาไว้ (ชูศรี เปรมสรน้อย. สัมภาษณ์ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๕) คติความเชื่อที่ว่าพระคเณศเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาจึงเป็นความเชื่อกระแสหลักกระแสหนึ่งที่แพร่หลายในสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทางด้านศิลปะการแสดงและการช่าง

กลุ่มผู้นับถือเหล่านี้มักมีพิธีกรรม “ไหว้ครู” เพื่อบูชาพระคเณศในฐานะครูของศิลปิน ผู้ประกอบวิชาชีพอันศิลปะ หรือผู้ศึกษาเล่าเรียนทางศิลปะและการช่างเป็นประจำทุกปี

การนับถือบูชาพระคเณศในสถานะเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ ผู้อำนวยการและความสำเร็จรุ่งเรืองนี้ อาจมีที่มาแรกเริ่มจากการที่ทรงประทับร่วมอยู่กับเทพนพเคราะห์ ตามที่ปรากฏหลักฐานเป็นภาพจำหลักประดับศาสนสถานในอินเดียและกัมพูชา

ชาวอินเดียให้ความสำคัญต่อความเชื่อทางดาราศาสตร์และเทพพระเคราะห์ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเหล่าเทพหรือหมู่ดาวที่มีอิทธิพลในการกำหนดเคราะห์หรือชะตากรรมของมนุษย์ และไทยได้รับคตินี้สืบทอดมา โดยเชื่อว่าดาวพระเคราะห์ในระบบสุริยะจักรวาลหรือดาวประจำวันเจ้า ๗ ในหนึ่งสัปดาห์มีความศักดิ์สิทธิ์ จึงยกย่องเป็นเทพเจ้าและบูชาเพื่อให้เกิดโชคดีและสันติสุข

ส่วนรูปพระคเณศที่ประทับอยู่ด้วยนั้น คงมีที่มาจากคติที่ว่า พระองค์ทรงเป็นปฐมปุษนียเทพซึ่งจะต้องได้รับการบูชาก่อนเทพองค์อื่น ๆ เพื่อช่วยขจัดอุปสรรคต่าง ๆ จึงย่อมต้องได้รับการสรรเสริญบูชาด้วย

เนื่องจากความมั่งคั่งร่ำรวย ความเจริญรุ่งเรือง เป็นสิ่งพึงปรารถนาของผู้คนทุกชาติทุกภาษามาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย พระคเณศซึ่งเชื่อกันว่ามีคุณสมบัติที่สามารถประทานความสำเร็จในเรื่องดังกล่าวจึงถือเป็นเทพเจ้าที่ควรค่าแก่การสักการบูชา

กลุ่มบุคคลที่ให้การนับถือบูชาพระคเณศในฐานะเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ ผู้อำนวยการ
लगและความเจริญรุ่งเรือง ส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มคนเชื้อสายจีน และประกอบธุรกิจหลากหลาย
สาขา^{๓๙}

๒.๘ ความเชื่อและการเคารพพระพิฆเนศในสังคมไทย

นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลปัจจุบัน จะเห็นว่าอิทธิพลของ
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรม ยังคงปรากฏสืบมาจากอดีต โดยมี
พราหมณ์ราชสำนักเป็นกลไกสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้วิธีการเคารพบูชาพระพิฆเนศในสังคมไทย
จึงยึดถือแนวปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมทางศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่และมีพราหมณ์เป็นผู้
การประกอบพิธี ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าอาจเป็นเพราะพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดู ด้วย
เหตุนี้ผู้ที่เคารพบูชาพระองค์จะต้องปฏิบัติตามแนวทางของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น การถวาย
พลี สวดมนตร์อันยาวนาน ชื่อนำสังเกตการณ์ที่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่
๔) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีพราหมณ์ โดยมีพระสงฆ์สวดเจริญ
พระพุทธมนต์เพิ่มเติมเข้าในการพิธีนั้น ๆ รวมทั้งยังได้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบปฏิบัติบางอย่างให้
เหมาะสมกับการปฏิบัติ อาจเป็นจุดเริ่มต้นของความสับสนในแนวทางการปฏิบัติตนของชาวพุทธใน
สังคมไทยเวลาต่อมาสำหรับวิธีการเคารพบูชาพิฆเนศในสังคมไทย ได้ปรากฏแนวทางการปฏิบัติที่
หลากหลายตามความเชื่อของตน ดังนี้

หากจะบูชาพระพิฆเนศในบ้านเรือน ไม่ควรไม่ความสูงเกิน ๑๒ นิ้วมือของตนและควรตั้ง
หันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีจำนวนมากกว่าหรือน้อยกว่า ๓ องค์ ก็ได้ แต่ห้ามมี ๓ อย่างเด็ดขาด
เครื่องบูชา ได้แก่ สีชาด แป้งจันทน์ ข้าวสารและดอกไม้ต่าง ๆ ที่มีสีแดง หย้าแพรก ที่สำคัญที่สุดคือ
“ขนมโมทกะ” เพราะเป็นขนมที่พระคเณศโปรดปรานมากที่สุด ขนมชนิดนี้ทำมาจากแป้งถั่วเหลือง
ปั้นเป็นก้อนกลม ทอดในน้ำมันเนย แล้วเชื่อมด้วยน้ำตาลอีก แต่หากหาไม่ได้ก็สามารถใช้ขนมต้ม
ขาวต้มแดงแทนได้^{๔๐}

พระคเณศชอบเครื่องสังเวทีสีแดง เช่น ผ້ารองอาสนะสีแดง ผ້ารองเครื่องสังเวทีสีแดง
ขนมและผลไม้สีแดง สุราสีแดง นอกจากนี้ควรถวาย กล้วย อ้อย มะพร้าว ผัก ปลา ปลา ยา เป็ด
ไก่ เป็นต้น ห้ามสังเวทด้วยเนื้อวัวและเนื้อควาย เมื่อสวดบูชาเสร็จแล้วให้อาบน้ำชุน้ำพรมเครื่อง

^{๓๙} ศิลป์ชัย เชาวน์เจริญรัตน์, การผ산ความเชื่อทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร, สปริง นิวส์,
วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘). หน้า ๑-๒.

^{๔๐} อัจฉาจารย์ พระราชครู, ประวัติพระคเณศ ฉบับเทวสถานโบสถ์พราหมณ์, (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์อนุสรณ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕

สั่งเวยให้ทั่วแล้วตั้งทิ้งไว้ประมาณ ๑๐ นาทีเป็นอย่างน้อย จากนั้นเอามือชุบน้ำพรมให้ทั่วเครื่อง
สั่งเวยอีกครั้ง จึงถือว่าจบพิธีโดยสมบูรณ์^{๔๑}

อาสนะของพระคณศุภราชด้วยผ้าสีแดงหรือเหลือง ภาชนะควรใช้โลหะสีทองหรือสำริด
หากเป็นโต๊ะหมู่บูชาไม่ควรใช้โต๊ะหมู่ลายทองหรือมีสีดำ สำหรับเครื่องบูชา ดอกไม้ควรเป็นกุหลาบ
บัว ดาวเรือง จำปี จำปา มะลิ ส่วนธูปหรือกำยานควรใช้กลิ่นกุหลาบ กลิ่นไม้จันทน์ กลิ่นบัว กลิ่น
มะลิ กลิ่นโมก และกลิ่นกฤษณา เครื่องสั่งเวยควรจัดในปริมาณที่มากและมีหลายชนิด เน้น
ที่มีสีสวยงาม มีกลิ่นหอม เนื้อแน่น รสมัน ไม่หวานหรือเปรี้ยวจัด^{๔๒}

วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร ให้พระคณศุภราชประทับบนอาสนะสีแดง และควรบูชา
ทุกวันแรม ๔ ค่ำของทุกเดือน ควรถวาย มะพร้าว กล้วย อ้อย ขนมต้มแดงต้มขาว น้ำ จาก
ตัวอย่างวิธีการเคารพบูชาพระคณศุภราชในสังคมไทย พบว่าส่วนใหญ่นิยมถวายเครื่องสั่งเวยด้วยผลไม้และ
ขนมหวานเช่นเดียวกับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ที่น่าสนใจคือผู้เขียนมีความเห็นแตกต่างจาก
“เอกสาร กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร” ในเรื่องการถวายเครื่องสั่งเวยที่ระบุไว้ให้ถวาย สุราสีแดง
และพลาปลา ยา เป็ด ไก่ เนื่องจากพระคณศุภราชเป็นเทพในศาสนาพราหมณ์ และภาพที่ปรากฏใน
คัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์และในคติต่าง ๆ ไม่ปรากฏว่าพระองค์โปรดเนื้อสัตว์หรือเป็ดเป็นชีวิต
ผู้ใดนอกจากปราบมารเพื่อความสงบสุขของโลก แต่ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีใน
สังคมไทยมีมาแต่เดิมก็เป็นได้ โดยหลักฐานหนึ่งที่สนับสนุนความเห็นดังกล่าวคือ “พระราชพิธีสิบสอง
เดือน” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่าเมื่อจะว่าด้วยความ
ประพัตติของพระเป็นเจ้าทั้งปวง ซึ่งผู้อยู่ในประเทศใดแต่ตั้งคัมภีร์พระเป็นเจ้าก็ประพัตติเป็นคนชาติ
นั้น ดังเช่นที่กล่าวมาแล้วนั้น พระอิศวร ของพราหมณ์ที่อยู่ในกรุงสยามนี้ ประพัตติพระองค์เป็น
อย่างชาวอินเดีย คือไม่เสวยเนื้อสัตว์ โปรดข้าวเม่า ข้าวตอก กล้วย อ้อย มะพร้าว เผือก มัน นม
เนย ตามที่พวกพราหมณ์ในอินเดียกินเป็นอาหารอยู่ และถือกันว่าพระอิศวรนั้นเป็นคุณ คือเป็นผู้ที่
จะสงเคราะห์เทพตามมนุษย์ยักษ์มารทั่วไป ไม่มีที่จะลงโทษแก่ผู้ใด โดยจะต้องทำบางก็เป็นการ
จำเป็นโดยเสียไม่ได้”^{๔๓}

วาระการเคารพบูชาพระคณศุภราชในสังคมไทย วาระการเคารพบูชาพระคณศุภราชใน
สังคมไทย ในระยะแรกชาวพุทธไทยอาจเคารพบูชาพระคณศุภราชร่วมกับการประกอบพิธีพราหมณ์ใน
วาระสำคัญ เนื่องจากพระคณศุภราชเป็นปฐมแห่งเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยอาจสรุปได้ดังนี้

^{๔๑}กองบรรณาธิการข่าวสด, เทพ-เทวะ ศักดิ์สิทธิ์-สักการะ, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๓)

^{๔๒}กิตติ วัฒนมหาตม์, คู่มือบูชาเทพ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๗),

หน้า ๒๙.

^{๔๓}จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชพิธีสิบสองเดือน, (กรุงเทพมหานคร, กรม
ศิลปากร, ๒๕๑๑), หน้า ๕๗.

พิธีในราชสำนัก

พิธีในราชสำนัก เป็นพระราชพิธีสำคัญโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับโอกาสสำคัญ และพระราชพิธีประจำแต่ละเดือนที่เรียกว่า พระราชพิธี ๑๒ เดือน ได้แก่

๑) พิธีไล่เรือไล่น้ำในเดือนอ้าย เป็นพิธีเร่งให้น้ำลดเพื่อชาวนาจะได้เริ่มเกี่ยวข้าวใส่ยุ้งฉาง

๒) พิธีตรียัมปวาย (พิธีไล่ชิงช้า) เป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์เพื่อสักการบูชาเทพเจ้าที่ทรงดลบันดาลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ์ และถือเป็นงานเฉลิมฉลองผลผลิตใหม่จากไร่นาที่อุดมสมบูรณ์

๓) พิธีธานยเพาเฮย์ (พิธีเผาข้าว) จัดขึ้นในเดือนสาม เพื่อส่งแม่โพสพเทพีแห่งข้าวกลับคืนสู่ถิ่นเดิมหลังจากเสร็จการนวดข้าวและชนข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้ว นอกจากนี้ยังมีการเสี่ยงทายว่าพืชพันธุ์ธัญญาหารในปีต่อไปจะอุดมสมบูรณ์และเจริญงอกงามดีเพียงใด

๔) พิธีสัมพัจฉรฉินท์ (พิธีส่งท้ายปีเก่า) เป็นพิธีประจำ ปีในคติพราหมณ์ที่ถูกแปลงเป็นพุทธรูป จัดขึ้นในเดือนสี่ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่พระนคร

๕) พิธีสงกรานต์ (พิธีรับปีใหม่) เป็นพิธีพราหมณ์ จัดขึ้นในเดือนห้าทั้งยังมีการทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์-สัตยา ซึ่งเป็นการตักน้ำสาบานของข้าราชการสำนักกว่าจะจงรักภักดีไม่คิดกบฏต่อกษัตริย์

๖) พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จัดขึ้นในเดือนหก เพื่อเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์และสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ราษฎรที่ทำการเกษตรเพื่อยังชีพ

๗) การพระราชกุศลสลากภัตของหลวง เป็นพิธีการทำบุญเลี้ยงพระแบบหนึ่ง จัดขึ้นในเดือนเจ็ด โดยอุบาสกอุบาสิกาจับสลากรายชื่อของพระสงฆ์เพื่อนำภัตตาหารไปถวาย

๘) การพระราชกุศลเสด็จถวายพุ่ม จัดขึ้นในเดือนแปด เป็นการถวายเครื่องสักการะในช่วงเข้าพรรษาแต่พระสงฆ์ ตลอดจนการสักการะพระพุทธรูปและพระบรมอัฐิของบูรพกษัตริย์

๙) พระราชพิธีตุลาการ จัดขึ้นในเดือนเก้า เพื่อสะเดาะเคราะห์หรือบำเพ็ญทานตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติมาแต่ครั้งสมัยอยุธยาตอนต้น

๑๐) พระราชพิธีสารท จัดขึ้นในเดือนสิบ เดิมเป็นพิธีพราหมณ์ ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นพิธีในพระพุทธศาสนา มีการกวนข้าวทิพย์ที่ปรุงด้วยถั่ว งา นม เนย ฯลฯ เพื่อถวายแด่พระสงฆ์

๑๑) พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน จัดขึ้นในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ พระมหากษัตริย์จะเสด็จพระราชด าเนินทั้งสถลมารคและชลมารคเพื่อถวายผ้าพระกฐินยังพระอารามหลวงต่าง ๆ

๑๒) พระราชพิธีจองเปรียง ลอยพระประทีปจัดขึ้นในเดือน ๑๒ โดยพระราชพิธีจองเปรียงเป็นการบูชาเทวดา ส่วนการลอยพระประทีปเป็นการขอขมาและบูชาพระคุณแม่พระคงคา ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

(รัชกาลที่ ๗) สถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ประกอบกับสถานการณ์ของบ้านเมืองที่ย่ำแย่ เนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ธรรมเนียมปฏิบัติหลายอย่างจึงถูกลดทอนลงตามความเหมาะสม ส่งผลให้บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักลดลงไปด้วย โดยยุบกรมพิธีพราหมณ์ในกระทรวงวัง

๑๒) พิธีกรรมทางคชกรรม เช่น พระราชพิธีการขึ้นระวางช้างสำคัญ พิธีคล้องช้าง

๑๓) พิธีกรรมพราหมณ์ในเทวสถาน เช่น พิธีนาราศรี พิธีฉลองวันอวตารของพระผู้เป็นเจ้าและเทพเจ้าต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๑๔) พิธีในวิถีชีวิต เช่น พิธีโกนจุก พิธีตั้งศาลพระภูมิ ในระยะแรกสังคมไทยเคารพบูชาพระคเณศในฐานะเทพเจ้าผู้ขจัดอุปสรรคและบรมครูช้าง โดยเป็นที่รู้จักในราชสำนักและสังคมชั้นสูง จวบจนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ การเคารพบูชาพระคเณศได้เริ่มแพร่หลายไปสู่สังคมไทยมากขึ้นในฐานะเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา ซึ่งจากคติดังกล่าวจึงนำไปสู่การสร้างรูปเคารพพระคเณศ ในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง รวมไปถึงหน่วยงานภาครัฐ เพื่อความเป็นสิริมงคลกระทั่งราวปี พ.ศ.๒๕๕๐ ได้เกิดกระแสความเชื่อและการเคารพบูชาพระคเณศได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในสังคมไทย องค์กร หน่วยงาน และสถาบันต่าง ๆ เริ่มทยอยจัดสร้างและเปิดให้บูชาวัตถุมงคลรูปพระคเณศในรูปแบบ รวมทั้งเกิดปรากฏการณ์สร้างรูปเคารพพระคเณศขนาดใหญ่ในสถานที่ท่องเที่ยวและวัดทางพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย และพระคเณศทรงอยู่ในฐานะเทพเจ้าผู้ดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่ผู้ที่ร้องขอต่อพระองค์ วาระการเคารพบูชาพระคเณศในสังคมไทยในปัจจุบันนี้ จึงไม่ได้จำกัดแต่เฉพาะในพระราชพิธีหรือพิธีในวันสำคัญที่มีพิธีพราหมณ์เกี่ยวข้องอีกต่อไป ขื่อนำสังเกตองค์กรต่าง ๆ ในสังคมไทยเริ่มให้ความสำคัญกับพระคเณศมากขึ้น เช่น จัดพิธีฉลองวันคล้ายวันประสูติของพระคเณศที่เรียกว่าเทศกาลคเณศจตุรฤดี ซึ่งชาวพุทธไทยต่างนิยมเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก

พระพิฆเนศ เป็นเทพเจ้าสำคัญในศาสนาฮินดู และเป็นที่รู้จักกันในนามเทพแห่งศิลปวิทยา อันเป็นผู้ประสิทธิประสาทความรู้และความสำเร็จในการศึกษา และการสร้างสรรค์ศิลปกรรมทุกแขนง นอกจากนั้น ยังเป็นเทพผู้ขจัดอุปสรรคปัญหาทั้งปวง เป็นเทพที่สังคมไทยยอมรับนับถือมาเป็นเวลานาน และนิยมสร้างรูปเคารพไว้บูชา กรมศิลปากรได้นำรูปพระพิฆเนศวรล้อมรอบด้วยดวงแก้ว ๗ ดวง อันหมายถึง ศิลปวิทยา ๗ ประการ ได้แก่ ช่างปั้น จิตรกรรม ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ วาทยศิลป์ สถาปัตยกรรม และอักษรศาสตร์ มาใช้เป็นตราประจำกรมศิลปากร

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพิฆเนศ ความเชื่อ การผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ในเบื้องต้นมีดังนี้

ประสพชัย พสุนนท์, กานติมา วิริยวุฒิไกร ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยและพฤติกรรมการบูชาพระพิฆเนศวรของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยการบูชาพระพิฆเนศวรของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรีมี ๕ ปัจจัย คือ ๑) ปัจจัยด้านความศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่ส่งผลต่อนักศึกษาต่อการตัดสินใจบูชาพระพิฆเนศวร เพราะความสบายใจ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และความสำเร็จ ๒) ปัจจัยด้านความเชื่อ เป็นสิ่งที่นักศึกษาไม่ลังเลในการตัดสินใจในการบูชาพระพิฆเนศวรเพราะความศรัทธาและค่านิยม ๓) ปัจจัยด้านความนิยมของผู้บูชา เนื่องจากพระพิฆเนศวรเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป มีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่ยอมรับในสังคม ๔) ปัจจัยด้านพิธีกรรม เนื่องจากการเล็งเห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระพิฆเนศวรและเป็นการอนุรักษ์ประเพณีที่มีมาแต่ช้านาน และ ๕) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เกิดจากการอำนวยความสะดวกให้กับผู้บูชาพระพิฆเนศวรในเรื่องสถานที่ หรือจะเรียกปัจจัยนี้ว่าปัจจัยด้านกายภาพ ก็ได้ การบูชาพระพิฆเนศวรนั้นควรบูชาด้วยจิตใจที่ตั้งมั่นและศรัทธาไม่ใช่เพียงแค่บูชาเพื่อขอในสิ่งที่ตนต้องการแต่ต้องประพฤติตนให้อยู่ในศีลธรรมด้วย^{๔๔}

เวทย์ วรวิทย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ลายยันต์สำหรับเขาอ้อ” ว่าบูชาอิทธิพลการบูชาเทพของศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทยนั้นเริ่มมีมาพร้อมกับการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์จากประเทศอินเดีย ที่ได้จาริกไปยังดินแดนต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่ศาสนาพราหมณ์โดยแบ่งเส้นทางการจาริกเป็นหลายสาย ซึ่งหนึ่งในนั้นก็ได้มีการจาริกมาที่ดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งก็คือประเทศไทยในปัจจุบัน โดยพราหมณ์เหล่านั้นได้อพยพเข้ามาทางฝั่งภาคใต้ของไทยอันได้แก่ สงขลา, พัทลุง, นครศรีธรรมราช^{๔๕}

ประทุม จารุวิโส (ปรางมาศ) พระอธิการ : ได้ศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า ๑. เทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท เทวดาหมายถึง หมู่เทพชาวสวรรค์ เป็นคำรวมเรียก ชาวสวรรค์ทั้งเพศชายและเพศหญิง มีปรากฏ ๓ ประเภท คือ (๑) สมมติเทพ (๒) อุปัติเทพ และ (๓) วิสุทธิเทพ เทวดามีลักษณะเป็นผู้ที่มีชีวิตและภาวะอันเป็นทิพย์มีกายเป็นแสงสว่างเปล่งรัศมีและเสวยทิพย์เทวดามีอายุขัยในสวรรค์โดยเฉลี่ย ๑ วัน เท่ากับ ๘๐๐ ปี ในโลกมนุษย์ และบุคคลที่เป็นเทวดาได้จะต้องมีหลักธรรม คือ หลักเทวธรรม ๖ ประการ ๗ บุญกิริยาวัตถุสัมปทา ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ ๒. เทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเถรวาท เทพ หมายถึง เทพเจ้าที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติมีการบูชาที่ดีเป็นไปตามความ

^{๔๔} ประสพชัย พสุนนท์, กานติมา วิริยวุฒิไกร, ปัจจัยและพฤติกรรมการบูชาพระพิฆเนศวรของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร, ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕.

^{๔๕} เวทย์ วรวิทย์, ลายยันต์สำหรับเขาอ้อ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทธนบรรณ ปิ่นเกล้า จำกัด, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์, หน้า ๑๗-๒๘.

เชื่อเกี่ยวกับโลก การบันดาลความสุข การเกิดและความตาย เทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์จึงเป็นที่เกิดจากความเชื่อว่าเทพเจ้าสามารถดลบันดาลให้สุขและให้ทุกข์ได้ตามความเชื่อนั้น ต่อมาในระยะหลังการนับถือเทพเจ้ามีการเปลี่ยนแปลงจึงได้มีการดัดแปลงเทพเจ้าให้มีอิทธิพลในอำนาจหน้าที่โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) พระพรหม คือผู้สร้าง เป็นเทพเจองค์ใหญ่สูง (๒) พระศิวะ คือผู้ทำลาย และ (๓) พระวิษณุคือผู้รักษา เทพเจ้าทั้งสามองค์ถือว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุดในหมู่เทพทั้งปวง ซึ่งอายุของเทพในยุค เริ่มต้นแล้วมีอายุโดยเฉลี่ยประมาณ ๔,๘๐๐ ปี เทพ เท่ากับ ๑,๗๒๔,๐๐๐ ปี มนุษย์และการที่จะเกิดเป็นเทพได้นั้นจะต้องมีการประพฤติตามหลักกุศลกรรม การประพฤติบูชาญาณ และการประพฤติพรหมจรรย์ ๓. เปรียบเทียบเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ความเหมือนของเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ต่างถือกำเนิดเกิดขึ้นจากธรรมชาติเทวดาและเทพเจ้าต่างอาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นสูง เทพและเทวดามีอายุไม่เท่ากัน ในสวรรค์แต่ละชั้นเหมือนกัน มีอำนาจตามสถานะที่ได้ทำบุญกรรมเอาไว้ส่วนความต่างของเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เทวดาในทัศนะทางพระพุทธศาสนามีวิวัฒนาการจากมนุษย์มีการเชื่อมโยงเป็นไปตามสังสารวัฏฏ์คือ กิเลส กรรมและวิบาก เทวดาในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากมนุษย์ที่ปฏิบัติตามหลักเทวธรรม วัตตบท ๗ บุญกิริยาวัตถุสัมปทา ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ จึงทำให้ไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นต่าง ๆ ได้ ส่วนในทัศนะของศาสนาพราหมณ์นั้น จะต้องมีการประพฤติตามหลักกุศลกรรม การประพฤติบูชาญาณ และการประพฤติพรหมจรรย์จึงจะเกิดเป็นเทวดาได้^{๔๖}

ศุภลักษณ์ หัตถพนม ได้อธิบายไว้ในการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การเคารพบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ๑) การบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทยมีที่มาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยพระคเณศมีความสำคัญในฐานะเทพเจ้าจัดอุปสรรคและเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา ๒) ปัญหาการบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทยมี ๒ ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านความเชื่อเรื่องพระคเณศของชาวพุทธ และปัญหาด้านแนวคิดการเคารพบูชาพระคเณศของชาวพุทธ ๓) แนวทางที่เหมาะสมในการเคารพบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทยมี ๒ แนวทาง คือแนวทางการพัฒนาความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาด้านแนวคิดการเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนา

^{๔๖} ประทุม จารุวิไล (ปรางมาศ) พระอธิการ, เปรียบเทียบเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

พระพิฆเนศ (Ganesh) เทพแห่งความสำเร็จ ทิพยภาวะเทพแห่งการเริ่มต้น อุปสรรค ความสำเร็จ สติปัญญา ไหวพริบ ความอุดมสมบูรณ์ ความสุข ผู้เป็นใหญ่เหนือบรรดาภูตผีปีศาจ ผู้ประพันธ์ คัมภีร์มหาภารตะ (Maha Bharata) ผู้จัดอาภรรพณ์ อันเกิดจากคุณไสยมนต์ดำและอำนาจลึกลับเจ้าปวงและเป็นองค์แรกสำหรับการบูชาในพิธีการเจ้าปวง”

คติการนับถือพระพิฆเนศ น่าจะเข้ามาถึงประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ โดยเข้ามาทางภาคใต้ก่อน แต่เทวาลัยของพระพิฆเนศที่เก่าที่สุดในเมืองไทย ปรากฏแหล่งโบราณคดีเขาคา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เทวรูปพระพิฆเนศที่เก่าที่สุดก็พบทางภาคใต้ของเรายุคกล่าวคงจะนับถือพระพิฆเนศตามแบบอินเดียคือเป็นเทพผู้ขจัดอุปสรรค

รูปเคารพในศาสนาฮินดู ประติมากรรมรูปเคารพในศาสนาฮินดูพบมากที่สุดในเขตภาคตะวันออกเฉียงตอนบน ศูนย์กลางของความเจริญตั้งอยู่ที่จังหวัดปราจีนบุรี เขตอำเภอมโหสถและบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงในเขตพื้นที่ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเปรียบได้กับเป็นแหล่งอารยธรรมของภาคตะวันออกเฉียง สำหรับการนับถือศาสนาฮินดูจะปรากฏเจ้าลัทธิไศวนิกายและลัทธิไวษณพนิกายไปพร้อมๆกัน ลัทธิไวษณพนิกายมีความเชื่อในองค์พระวิฆณุว่าเป็นเทพสูงสุดและเนื่องจากเป็นนิกายที่เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งกษัตริย์ในราชวงศ์คุปตะหลายพระองค์นับถือลัทธินี้ และคงจะเป็นผลสืบเนื่องในการนับถือบูชา ลัทธินี้ในเมืองศรีมโหสถด้วย พระวิฆณุพบที่เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นวิฆณุจตุรमुखหรือวิฆณุ ๔ กร โดยแบ่งออกได้เป็น ๓ แบบย่อยคือแบบที่ ๑ นุ่งผ้าคล้ายผ้าโจงกระเบน แต่ไม่มีชายกระเบนเหน็บด้านหลัง มีผ้าคาดตรง คาดที่พระโสณิ (ตะโพก) และผูกเป็นโบทางด้านขวา แบบที่ ๒ นุ่งผ้าคล้ายโจงกระเบน แต่ไม่มีชายกระเบนเหน็บด้านหลัง มีผ้าคาดเฉียง คาดที่พระโสณิ และผูกเป็นโบทางด้านขวา แบบที่ ๓ เป็นพระวิฆณุมง์ผ้านุ่งยาวแบบผ้าโรตีสีจับทบผ้าเป็นแบนหน้านาง ขมวดชายพกไว้แล้วคาดผ้าตรงที่พระโสณิ ผูกเป็นโบหางพระโสณิขวา การนับถือศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกายปรากฏหลักฐานในเมืองศรีมโหสถ ไม่พบประติมากรรมรูปเคารพพระศิวะ แต่พบ “ศิวลึงค์” และทำติดกับฐาน “โยนิ” จัดเป็นศิวลึงค์ในกลุ่มเหมือนจริงซึ่งถือว่าเป็นแบบรุ่นเก่าร่วมสมัยกับศิลปะเขมรก่อนเมืองพระนครมายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ส่วนศิวลึงค์ที่พบเป็นแบบประเพณีนิยมมีลักษณะส่วนยอดแบบรูปทรงเรขาคณิต มีการสำรวจส่วนรูปเคารพเป็นส่วนยอดรูปทรงกระบอก ส่วนวิฆณุเป็นรูปแปดเหลี่ยมอยู่ตรงกลาง และส่วนพรหมภาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่ตอนล่าง ศิวลึงค์ ที่มีเพียง ๒ ภาค คือ รูปภาคและวิฆณุภาค พบที่วัดสระมรกตและวัดใหม่กรทองจังหวัดปราจีนบุรี นอกจากนี้ยังพบหลักฐานจากการขุดค้นของกรมศิลปากร พบประติมากรรมรูปเคารพ “พระพิฆเนศ” ขนาดใหญ่ที่โบราณสถาน หมายเลข ๒๒ มีลักษณะเศียรขนาดใหญ่เคียงกับหัวข้างตามธรรมชาติและไม่ได้ทรงเครื่องประดับอาภรณ์มากนัก ปัจจุบันตั้งแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร

เรื่องของศาสนา เป็นเรื่องที่ต้องทำด้วยความเคารพหรือต้องทำกับสิ่งเคารพ เพื่อมุ่งความ ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อมุ่งความศักดิ์สิทธิ์และความสงบในด้านจิตใจเป็นหลักความเชื่อ เป็นระบบทางความคิด ซึ่งเกิดกับจิตใจโดยเฉพาะ พิธีกรรมเป็นการแสดงออกให้ปรากฏทางพฤติกรรมตามความเชื่อถือ

ประชาชนเชื่อว่าพระพิฆเนศช่วยปกป้องคุ้มครองและประทานความสำเร็จ นับเป็นที่พึ่ง ทางใจที่สำคัญแก่ประชาชน สมควรที่กระทรวงวัฒนธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและ ให้การสนับสนุนประชาชนที่มีความเชื่อในพระพิฆเนศได้ถือปฏิบัติสืบทอดไปเพื่อความสุขและความสามัคคี ของประชาชน

สุรชัยภทรดิษฐ์ หลอดคำวัฒนา ได้อธิบายว่า “ประชาชนเชื่อว่าพระพิฆเนศช่วยปกป้อง คุ้มครองและประทานความสำเร็จนับเป็นที่พึ่งทางใจที่สำคัญแก่ประชาชน สมควรที่กระทรวง วัฒนธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความเข้าใจและให้การสนับสนุนประชาชนที่มีความเชื่อ ในพระพิฆเนศได้ถือปฏิบัติสืบทอดไป เพื่อความสุขและความสามัคคีของประชาชน” หน้า ๒

ประสพชัย พสุนนท์, กานติมา วิริยวุฒิไกร ได้สรุปไว้ว่า ปัจจัยและพฤติกรรมการบูชา พระพิฆเนศวรของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นสถาบันหนึ่งที่มีชื่อเสียงทางด้านศิลปะและการออกแบบโดยจัดตั้งคณะ จิตรกรรมและประติมากรรมขึ้นเป็นคณะวิชาแรกจากสาขาวิชาที่เปิดสอนเป็นเรื่องของศิลปะจึงยกเอา พระพิฆเนศวรเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเพราะเชื่อว่าพระพิฆเนศวรเป็นเทพเจ้าในด้านศิลปะ และเทพแห่งความสำเร็จในทุก ๆ ด้าน ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยศิลปากรจึงเป็นมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพิฆเนศวรอยู่มาก เพราะมีองค์พระพิฆเนศวรเป็นสัญลักษณ์ประจำ มหาวิทยาลัย แต่เดิมมหาวิทยาลัยศิลปากรในวังท่าพระคับแคบมากจึงได้ขยายเขตการศึกษาไปยัง พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม และต่อมาได้จัดตั้งวิทยาเขตแห่งใหม่ที่จังหวัดเพชรบุรี เพื่อ กระจายการศึกษาไปสู่ภูมิภาคโดยใช้ชื่อว่า “วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี” ซึ่งคณะวิทยาการจัดการ เป็นคณะวิชาแรกที่จัดการศึกษาในปี พ.ศ.๒๕๔๕ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขต สารสนเทศเพชรบุรี ยังเป็นวิทยาเขตที่มีองค์พระพิฆเนศวรที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย^{๔๗}

กิตติ วัฒนะมหาตม์ ได้กล่าวว่า “พระพิฆเนศ (Ganesh) เทพแห่งความสำเร็จ ทิพย ภาวะเทพแห่งการเริ่มต้น อุปสรรค ความสำเร็จ สติปัญญา ไหวพริบ ความอุดมสมบูรณ์ ความสุข ผู้ เป็นใหญ่เหนือบรรดาภูตผีปีศาจ ผู้ประพันธ์ คัมภีร์มหาภารตะ (Maha Bharata) ผู้จัดอาภรณ์ วรรณ อันเกิดจากคุณไสยมนต์ดำและอำนาจลึกลับทั้งปวงและเป็นองค์แรกสำหรับการบูชาในพิธีการทั้งปวง”

กิตติ วัฒนะมหาตม์ ได้กล่าวไว้อีกว่า “คติการนับถือพระพิฆเนศ น่าจะเข้ามาถึงประเทศ ไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ โดยเข้ามาทางภาคใต้ก่อน แต่เทวาลัยของพระพิฆเนศที่เก่าที่สุดใน

^{๔๗} ประสพชัย พสุนนท์, ปัจจัยและพฤติกรรมการบูชาพระพิฆเนศวรของนักศึกษามหาวิทยาลัย ศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี, (เพชรบุรี: วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา, ๒๕๕๕) หน้า ๒๙.

เมืองไทย ปรากฏแหล่งโบราณคดีเขาคา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เทวรูปพระพิฆเนศที่เก่าที่สุดก็พบทางภาคใต้ของเรายุคกล่าวคงจะนับถือพระพิฆเนศตามแบบอินเดียคือเป็นเทพผู้ขจัดอุปสรรค”

ยศ สันตสมบัติ ได้อธิบายว่ารูปเคารพในศาสนาฮินดู ประติมากรรมรูปเคารพในศาสนาฮินดูพบมากที่สุดในเขตภาคตะวันออกเฉียงตอนบน ศูนย์กลางของความเจริญตั้งอยู่ที่จังหวัดปราจีนบุรี เขตอำเภอโมโหสถและบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงตอนล่างในเขตพื้นที่ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเปรียบได้กับเป็นแหล่งอารยธรรมของภาคตะวันออกเฉียง สำหรับการนับถือศาสนาฮินดูจะปรากฏทั้งลัทธิไศวนิกายและลัทธิไวษณพนิกายไปพร้อมๆกัน ลัทธิไวษณพนิกายมีความเชื่อในองค์พระวิษณุว่าเป็นเทพสูงสุดและเนื่องจากเป็นนิยายที่เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งกษัตริย์ในราชวงศ์คุปตะหลายพระองค์นับถือลัทธินี้ และคงจะเป็นผลสืบเนื่องในการนับถือบูชา ลัทธินี้ในเมืองศรีมโหสถด้วย พระวิษณุพบที่เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นวิษณุจตุรमुखหรือวิษณุ ๔ กร โดยแบ่งออกได้เป็น ๓ แบบย่อยคือแบบที่ ๑ นุ่งผ้าคล้ายผ้าโจงกระเบน แต่ไม่มีชายกระเบนเหน็บด้านหลัง มีผ้าคาดตรง คาดที่พระโสณี (ตะโพก) และผูกเป็นโบทางด้านขวา แบบที่ ๒ นุ่งผ้าคล้ายโจงกระเบน แต่ไม่มีชายกระเบนเหน็บด้านหลัง มีผ้าคาดเฉียง คาดที่พระโสณี และผูกเป็นโบทางด้านขวา แบบที่ ๓ เป็นพระวิษณุมน่งผ้านุ่งยาวแบบผ้าโตะจีบหีบผ้าเป็นแบนหน้านาง ขมวดชายพกไว้แล้วคาดผ้าตรงที่พระโสณี ผูกเป็นโบห่างพระโสณีขวา การนับถือศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ปรากฏหลักฐานในเมืองศรีมโหสถ ไม่พบประติมากรรมรูปเคารพพระศิวะ แต่พบ “ศิวลึงค์” และทำติดกับฐาน “โยนิ” จัดเป็นศิวลึงค์ในกลุ่มเหมือนจริงซึ่งถือว่าเป็นแบบรุ่นเก่าร่วมสมัยกับศิลปะเขมรก่อนเมืองพระนครมาอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ส่วนศิวลึงค์ที่พบเป็นแบบประเพณีนิยมมีลักษณะส่วนยอดแบบรูปทรงเรขาคณิต มีการสำรวจส่วนรูปภาคเป็นส่วนยอดรูปทรงกระบอก ส่วนวิษณุเป็นรูปแปดเหลี่ยมอยู่ตรงกลาง และส่วนพรหมภาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่ตอนล่าง ศิวลึงค์ ที่มีเพียง ๒ ภาค คือ รูปภาคและวิษณุภาค พบที่วัดสระมรกตและวัดใหม่กรทองจังหวัดปราจีนบุรี นอกจากนี้ยังพบหลักฐานจากการขุดค้นของกรมศิลปากร พบประติมากรรมรูปเคารพ “พระพิฆเนศ” ขนาดใหญ่ที่โบราณสถานหมายเลข ๒๒ มีลักษณะเศียรขนาดใกล้เคียงกับหัวช้างตามธรรมชาติและไม่ได้ทรงเครื่องประดับอาภรณ์มากนัก ปัจจุบันตั้งแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ^{๔๘}

สุรชัยภทรดิษฐ์ หลอดคำวัฒนา ได้อธิบายว่า เรื่องของศาสนา เป็นเรื่องที่ต้องทำด้วยความเคารพหรือต้องทำกับสิ่งเคารพ เพื่อมุ่งความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อมุ่งความศักดิ์สิทธิ์และความสงบในด้านจิตใจเป็นหลักความเชื่อ เป็นระบบทางความคิด ซึ่งเกิดกับจิตใจโดยเฉพาะ พิธีกรรมเป็นการแสดงออกให้ปรากฏทางพฤติกรรมตามความเชื่อ อนึ่ง สุรชัยภทรดิษฐ์ หลอดคำวัฒนา ได้อธิบายว่า

^{๔๘}ยศ สันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๙.

ประชาชนเชื่อว่าพระพิฆเนศช่วยปกป้องคุ้มครองและประทานความสำเร็จ นับเป็นที่พึ่งทางใจที่สำคัญแก่ประชาชน สมควรที่กระทรวงวัฒนธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและให้การสนับสนุนประชาชนที่มีความเชื่อในพระพิฆเนศได้ถือปฏิบัติสืบทอดไปเพื่อความสุขและความสามัคคีของประชาชน

จากพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนหนึ่ง ความว่า

“ชนใดหวังข้ามอุปสรรค พึงทำนักพิฆเนศนาคา

สำเร็จเสร็จสมดังจินดา พระองค์พาข้ามพิฆเนจัญไร”

พระพิฆเนศ กำเนิดจากคติความเชื่อของศาสนาฮินดู เมื่อกว่า ๔,๐๐๐ ปี ในประเทศอินเดียคติการบูชาองค์พระพิฆเนศ มีมาช้านาน ด้วยมีความเชื่อกันว่า ท่านเป็นเทพผู้ประทานความสำเร็จ และขจัดอุปสรรคทั้งปวง ทั้งยังเป็นเทพที่แสดงออกถึงความสุข ความปิติ เป็นเทพแห่งความเสรีภาพและสันติสุข เป็นที่ยอมรับในระดับสากลมาโดยตลอด และหากจัดลำดับเทพที่มีผู้เคารพนับถือบูชาแล้ว พระพิฆเนศถือได้ว่าเป็นเทพที่มีผู้นับถือมากที่สุดในโลก ทั้งในประเทศอินเดีย และประเทศต่าง ๆ นับสิบประเทศ คติความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศ มีปรากฏเป็นหลักฐานในทวีปเอเชีย และแถบอุษาคเนย์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มานับพันปี และแม้แต่ในปัจจุบันก็ยังคงความเคารพอย่างยิ่งมีเสื่อมคลาย

คนไทยคุ้นเคยกับบรรดาเทพทั้งหลายมาช้านาน แต่ในบรรดาเทพทั้งหมด คนไทยรู้จักพระพิฆเนศมากที่สุด เพราะท่านเป็นมหาเทพที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีไทยมากจนกล่าวได้ว่า คนไทยยอมรับในองค์ พระพิฆเนศเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นตราประจำกรม กองต่าง ๆ มากมาย

พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งปราชญ์ ความรอบรู้ต่าง ๆ เป็นเทพแห่งการขจัดอุปสรรคความขัดข้อง ดังนั้นคติการบูชาเพื่อปรารถนาในการประสบ ความสำเร็จต่อกิจการทั้งปวงมักจะบูชาพระพิฆเนศก่อนเป็นอันดับแรกของทุกพิธีกรรม

ทุกตำราได้กล่าวถึงที่มาของพระพิฆเนศไว้สูง สำคัญและฤทธิ์มาก มีความเฉลียวฉลาด มีคุณธรรม คอยช่วยเหลือปกป้องปราบปรามสิ่งชั่วร้าย และเป็นยอดกตัญญู แม้พระพิฆเนศจะเป็นเทพที่มีความเก่งกาจสามารถยิ่ง แต่ก็ยังเป็นเทพที่สงบนิ่งไม่เย่อหยิ่งทะนงอันเป็นคุณสมบัติอัน ประเสริฐอีกประการหนึ่งของผู้ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง

จึงกล่าวได้ว่า พระพิฆเนศเป็นมหาเทพที่ดีพร้อมครบถ้วนด้วยความดีงามสมควรแก่การยกย่องบูชา เป็นนิมิต แม้แต่องค์พระศิวะมหาเทพผู้สร้าง และพระบิดาแห่งองค์พระพิฆเนศยังกล่าวว่า

“ไม่ว่าจะกระทำการสิ่งใดหรือทำพิธีบูชาใด ให้ทำการบูชาพระพิฆเนศ ก่อนกระทำการทั้งปวง

ผู้ใด ต้องการความสำเร็จ ให้บูชาพระพิฆเนศ ผู้ใด ต้องการพ้นจากความขัดข้องทั้งปวง ให้บูชาพระพิฆเนศ”

กิตติพงศ์ บุญเกิด ได้กล่าวไว้ในบทความจากหนังสือ “โครงการสุภยาตรา บูชาพระพิฆเนศวร ๓ วัฒนธรรม” สรุปความว่า ปรากฏการณ์การสร้างรูปเคารพพระพิฆเนศอย่างแพร่หลายในปัจจุบันเกิดขึ้นภายหลังจากที่กระแสนิยมการเคารพบูชาตุ๊กตารามเทพเริ่มเสื่อมลงตั้งแต่ช่วงปลายปี พ.ศ.๒๕๕๐ และมีการคาดการณ์กันว่าในปี พ.ศ.๒๕๕๑ ซึ่งตามปฏิทินไทยถือเป็นปีชวดหรือปีหนู ได้เกิดกระแสนิยมการบูชาพระพิฆเนศแพร่หลายขึ้น ตามคติความเชื่อที่ว่า หนูเป็นพาหนะของพระพิฆเนศ ดังจะเห็นความเคลื่อนไหวตั้งแต่ช่วงกลางปี พ.ศ.๒๕๕๐ เป็นต้นมา องค์กร หน่วยงาน และสถาบันต่าง ๆ เริ่มทยอยจัดสร้างและเปิดให้บูชาวัตถุมงคลในรูปพระพิฆเนศหลายรูปแบบ^{๔๙}

โฆสิต สุวินิจจิต ได้กล่าวไว้ในบทความจากหนังสือ “พระศรีคเณศ เทพเจ้าแห่งความสำเร็จอันยิ่งใหญ่” ว่า พระคเณศ พระพิฆเนศ พระพิฆเนศวร พระวิฆเนศวร คณะปติ เหล่านี้คือส่วนหนึ่งใน ๑๐๘ - ๑๐๐๘ พระนามของมหาเทพแห่งศิลปะ ปัญญา และความรู้ มหาเทพแห่งการขจัดปัดเป่าอุปสรรคนานาและป้องกันปัญหาต่าง ๆ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ มหาเทพแห่งความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ นั่นเอง พระคเณศ นั้นเป็นเทพเก่าแก่ นับเนื่องไปถึงสมัยอินเดียบราห্মเป็นเทพประจำถิ่นที่ชนพื้นเมืองนับถือสืบทอดกันมาเมื่อหลายพันปีก่อน จนชาวอารยันเข้ามาปกครองชมพูทวีป ก็นำพระคเณศไปเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาตน^{๕๐}

ปิอก เซลซี ได้กล่าวไว้ในหนังสือพระศรีคเณศ เทพเจ้าแห่งความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ว่า พระคเณศ หรือพระพิฆเนศ นั้นได้เชื่อว่าเป็นเทพแห่งการเริ่มต้นในการกระทำพิธีทั้งปวงและถูกยกให้เป็นเทวะแห่งสากลโลก (universal god) ด้วยบัญญัติแห่งศาสนาของฝ่ายพราหมณ์-ฮินดู จึงได้มีการสถาปนาให้เป็นเทวะองค์แรกที่ต้องได้รับการกราบไหว้บูชาก่อนเทพองค์อื่นและก่อนการเริ่มพิธีมงคลต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม ยกเว้นงานศพ^{๕๑}

สมภาร พรหมทา ได้อธิบายไว้ในหนังสือมนุษย์กับศาสนาว่า ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน มีอารยธรรมที่ก่อร่างสร้างตัวและได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก่อนพุทธศตวรรษที่ ๖ หรือ ๗ โดยได้รับผ่านเข้ามาจากรัฐพุนันซึ่งเจริญขึ้นแถบเขมรในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ อันเป็นยุคสมัยของอารยธรรมทวารวดี และแผ่อิทธิพลไปถึงภาคเหนือและภาค

^{๔๙} กิตติพงศ์ บุญเกิด, โครงการสุภยาตรา บูชาพระพิฆเนศวร ๓ วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.๒๕๕๒, หน้า ๑.

^{๕๐} โฆสิต สุวินิจจิต, พระศรีคเณศ มหาเทพแห่งความสำเร็จอันยิ่งใหญ่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอสพี มิลเลียนแนร์, ๒๕๔๙.), หน้า ๑๑.

^{๕๑} ปิอก เซลซี, พระศรีคเณศ มหาเทพแห่งความสำเร็จอันยิ่งใหญ่, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอสพี มิลเลียนแนร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

ตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเช่นเดียวกับทางภาคใต้ที่ได้รับอิทธิพลอินเดียมาโดยตรงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗-๘ โดยมีผู้กล่าวไว้ว่า ชนชั้นสูงในดินแดนแถบนี้นับถือศาสนาพราหมณ์ และสามัญชนอาจนับถือปะปนกันไปทั้งศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา^{๕๒}

อรชุน กุรุณนที ได้อธิบายไว้ในหนังสือพระพิฆเนศวร เทพแห่งศิลปวิทยาการและความสำเร็จว่า คนส่วนใหญ่มักจะรู้จักพระพิฆเนศวร ในนามของเทพแห่งปราชญ์ ที่เหล่าช่างศิลป์และศิลปินแขนงต่าง ๆ นิยมสักการบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตน แต่ความจริงแล้ว พระพิฆเนศวรยังเป็นเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ เทพผู้คุ้มครองเด็กและเป็นเทพผู้จัดอุปสรรคอีกด้วย การกราบสักการบูชาพระพิฆเนศวรเพื่อขอพรให้ประสบความสำเร็จและมีโชคลาภจึงเป็นแนวปฏิบัติอันดีที่จะส่งเสริมชีวิตให้มีความสุขและความสำเร็จสืบไป^{๕๓}

อัชฎาจารย์ พระราชครู ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “ประวัติพระคเณศ ฉบับเทวสถานโบสถ์พราหมณ์” สรุปความได้ว่า ปัจจุบัน พระคเณศเป็นเทพเจ้าที่ชาวพุทธไทยรู้จักพระนามและให้การเคารพบูชามากกว่าเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เพราะมีความเชื่อกันว่าพระองค์เป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ ทำให้ชาวพุทธไทยในแต่ละสาขาวิชาชีพล้วนบูชาพระคเณศเพื่อขอให้พระองค์ท่านบันดาลความสำเร็จให้แก่ตน^{๕๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่าในทัศนะของพระพุทธศาสนา อิทธิปาฏิหาริย์ก็ดี เทวดา หรือเทพเจ้าต่าง ๆ ก็ดี มีจริงหรือไม่ และถ้าตอบตามหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นต้น โดยถือตามตัวอักษร ก็ต้องว่า “มี” หลักฐานที่จะยืนยันคำตอบนี้มีอยู่มากมายทั่วไปในคัมภีร์ อย่างไรก็ตามปัญหาเกี่ยวกับความมีหรือไม่มี และจริงหรือไม่จริงของสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งยากที่จะทำให้คนทั้งหลายตกลงยอมรับคำตอบเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันได้ และหลายท่านมองเห็นโทษของความเชื่อถือในสิ่งเหล่านี้ว่าทำให้เกิดผลเสียหายมากมายหลายประการ จึงได้มีปราชญ์พยายามแปลความหมายของสิ่งเหล่านี้ให้เห็นเป็นนัยที่ลึกซึ้งลงไปอย่างน่าสนใจ มนุษย์จำนวนมากมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน มีความเชื่อถือหรือไม่ก็หวั่นเกรงต่ออำนาจผีสงเทวดา อิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ พระพุทธศาสนาถ้าทำให้สิ่งเหล่านั้นมีจริงเป็นจริง โดยประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ท่ามกลางการมีอยู่ของสิ่งเหล่านั้น พระพุทธศาสนาได้วางหลักการต่าง ๆ ไว้ ที่จะทำให้มนุษย์ได้รับแต่ผลดีในการเกี่ยวข้องกับเรื่องเหนือวิสัย อย่างน้อยก็ให้มีผลเสียเล็กน้อยกว่าการที่จะมัวไป

^{๕๒} สมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗-๓๘

^{๕๓} อรชุน กุรุณนที, **พระพิฆเนศวร เทพแห่งศิลปวิทยาการและความสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

^{๕๔} อัชฎาจารย์ พระราชครู, **ประวัติพระคเณศ ฉบับเทวสถานโบสถ์พราหมณ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อนุสรณ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕.

วุ่นวายอยู่กับปัญหาว่าสิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือไม่ จุดสำคัญในเรื่องนี้อยู่ที่ว่า เราเข้าใจหลักการที่พระพุทธศาสนาวางไว้และได้นำมาใช้ปฏิบัติกันหรือไม่^{๕๕}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้เขียนหนังสือเรื่อง พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานวิทยาศาสตร์พอสรุปได้ว่า ปัญหาของมนุษย์ในชีวิตและสังคมที่เป็นอยู่นี้ต้องการคำตอบที่ได้ทันที หรือคำแนะนำที่พร้อมปฏิบัติได้ทันที รอไม่ได้ สถานการณ์แต่ละอย่างไม่อาจคัดเพี้ยนจะได้คำตอบถูกหรือผิดก็เป็นอีกเรื่อง แม้วิทยาศาสตร์เจริญเฉพาะวัตถุภายนอก ไม่ต่างอะไรกับศาสนาโบราณทำให้มนุษย์ฝักชะตากรรมไว้กับการอ่อนนอน บวงสรวงเทพเจ้า ต่างมอบความสุขความทุกข์ไว้กับการดลบันดาลจากภายนอก เหมือนหนึ่งฝากไว้กับวัตถุ แต่พระพุทธศาสนาสอนให้พ้นทุกข์ จะต้องมีการบวนการแก้ทุกข์ ว่าทุกข์อยู่ที่ไหน แก้อย่างไร ก็ดำเนินตามวิธีแก้ทุกข์โดยอาศัยปัญญา เรียนรู้กฎธรรมชาติด้วยปัญญา^{๕๖}

ไมเคิล ไรท์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “พระพิฆเนศ มหาเทพฮินดูชมพูทวีปและอุษาคเนย์”ว่า หนึ่งในเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ชาวพุทธไทยให้ความเคารพบูชากันมากคือ “พระคเณศ” หรือ “พระพิฆเนศวร” ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่มีคนเคารพบูชาอย่างแพร่หลายที่สุดในหมู่คนหลายชาติหลายภาษาและทุกชนชั้นทั้งนี้เพราะความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถือว่าพระคเณศไม่ถือพระองค์และไม่เคยรังเกียจผู้ใด ทุกคนจึงเข้าถึงพระองค์ได้ ไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ คนบุญ คนบาป คนมี คนจน คนวรรณะสูง หรือคนที่ต่ำต้อย พระองค์พร้อมที่จะรับฟังคำวิงวอนของทุกคนที่เข้าหาอยู่ตลอดเวลา๑๕ นาที วรวิทย์ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ลายยันต์สำหรับเขาค้อ” ว่าบูชาอิทธิพลการบูชาเทพของศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทยนั้นเริ่มมีมาพร้อมกับการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์จากประเทศอินเดีย ที่ได้จาริกไปยังดินแดนต่างๆ เพื่อเผยแผ่ศาสนาพราหมณ์โดยแบ่งเส้นทางการจาริกเป็นหลายสาย ซึ่งหนึ่งในนั้นก็ได้มีการจาริกมาที่ดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งก็คือประเทศไทยในปัจจุบัน โดยพราหมณ์เหล่านั้นได้อพยพเข้ามาทางฝั่งภาคใต้ของไทยอันได้แก่ สงขลา, พัทลุง, นครศรีธรรมราช^{๕๗}

สุจิตรา อ่อนค้อม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนาเปรียบเทียบ” ดึงมีใจความว่า คตินิยมเรื่องการบูชานั้นมีมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาลและก่อนยุคพระเวทซึ่งเป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์ฮินดูเกิดขึ้นในอินเดียโดยที่แนวความคิดในยุคนั้นมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) ถือว่ามีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ มนุษย์จึงต้องบูชาเช่นสรวงเพื่อเอาอกเอาใจไม่ให้วิญญาณบันดาลโทษ

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจ กัด, ๒๕๕๑, หน้า ๔๕๕

^{๕๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานวิทยาศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๖๗.

^{๕๗} ไมเคิล ไรท์, **พระพิฆเนศ มหาเทพฮินดูชมพูทวีปและอุษาคเนย์**, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

หรือภัยพิบัติแค้นซึ่งต่อมาวิญญาณก็ได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้าและแนวความคิดแบบวิญญาณนิยมก็ได้พัฒนาไปเป็นพหุเทวนิยม (Polytheism) หมายถึง ความเชื่อที่มีเทพเจ้าหลายองค์ซึ่งถือเป็นการเริ่มต้นของยุคพระเวทและเป็นผู้ที่ศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้นจากนั้นการบูชาเทพเจ้าก็พัฒนาเป็นระเบียบพิธีมากขึ้นและถูกเผยแพร่ไปสู่ชนชาติต่าง ๆ ด้วยโดยเฉพาะชนชาติไทยซึ่งได้รับอิทธิพลทางศาสนาจากอินเดียตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์^{๕๘}

พระอริยาวัตร เขมจารีเถระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องคติความเชื่อของชาวอีสานสรุปได้ว่า “เมื่อมีภัยอันตรายน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้นจึงเกิดมีการสะทกสะท้านลงใจ เพื่อความปลอดภัยในชีวิตเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อผีสง นางไม้ เทวดา มีการบูชาอันวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษาให้เกิดความปลอดภัย การอันวอนบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเชื่อกันว่ามีเทวดาอยู่ทั่วไป หวังจะให้คุ้มครองรักษาชีวิตตนเพื่อความปลอดภัยแห่งชีวิต จึงเกิดคติความเชื่อ เมื่อพ้นอันตรายจึงเกิดความนับถือเพื่อความปลอดภัยจึงเกิดคติความเลื่อมใส^{๕๙}

สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทตฺโต ป.ธ.๙) ได้อธิบายไว้ในหนังสือประชุมพระธรรมเทศนาไว้ว่า มวลชนนับถือบุคคลหรือวัตถุสิ่งใดก็ทำการบูชาสักการะ เคารพบุคคลหรือวัตถุอย่างนั้นโดยหวังว่าเป็นความดี ความเจริญแก่ตน แต่ผลที่พึงได้รับตอบย่อมอยู่ที่บุคคลผู้ได้รับการบูชา ถ้าบุคคลผู้ได้รับการบูชาเป็นปวงชนบุคคล ท่านผู้ควรบูชาย่อมสามารถให้เกิดผลแก่ผู้บูชาได้ตามสถานะ^{๖๐}

๒.๑๐ ประวัติและสถานที่เกี่ยวกับงานวิจัย

๒.๑๐.๑ วัดสมานรัตนาราม

วัดสมานรัตนาราม พระประชาธรรมนาถ (ไพรัตน์ ปญญารโห) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นพระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ กล่าวว่า ผู้เฒ่าคนแก่ที่เล่าสืบกันต่อกันมา สถานที่แห่งนี้คือตำบลบางแก้ว มีขุนท่านหนึ่ง นามว่า ขุนสมานจินประชา เป็นคหบดีผู้มีฐานะมั่นคงและเป็นทีเคารพนับถือของคนทั่วไป (เดิมชื่อจ่าย สืบสมาน) มีน้องสาว ๑ คน คือนางยี่สุน วิริยะพาณิชย์ และมีภรรยา ๒ คนคือนางทิม สืบสมาน และนางผ่อง สืบสมาน (เพ็ญนคร) ต่อมาเมื่อขุนสมานจินประชาถึงแก่อนิจกรรม นางยี่สุนผู้เป็นน้องสาวพร้อมกับภรรยาทั้ง ๒ มีความประสงค์จะสร้างวัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ขุนสมานจินประชาผู้ล่วงลับจึงได้ดำเนินการสร้างวัดนี้ขึ้น เมื่อ

^{๕๘} สุจิตรา อ่อนค้อม, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๒, หน้า ๑๓.

^{๕๙} พระอริยาวัตร เขมจารี, คติความเชื่อของชาวอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๖๐} สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทตฺโต ป.ธ.๙), ประชุมพระธรรมเทศนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์ปริ้นแอนนพบลิชซิง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

สร้างวัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ตั้งชื่อวัดว่า “วัดใหม่ขุนสมานเพ็ญนคร” แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปมักเรียกว่า “วัดใหม่ขุนสมาน” เป็นวัดราษฎร์ คณะสงฆ์ปกครองวัดสมัยนั้นเป็นฝ่ายมหานิกาย แต่ปกครองไม่นานนัก ผู้สร้างวัดได้ถวายพระสงฆ์ในคณะธรรมยุตมี พระครูศิริปัญญาภรณ์ (อ่อน เทวนิโพ) เป็นประธานสงฆ์ในการรับถวาย ภายหลังนางยี่สุนผู้เป็นน้องได้สร้างพระปรารภเพื่อบรรจุอัฐิบรรพบุรุษเอาไว้ ซึ่งพระปรารภดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นที่หน้าพระอุโบสถจนถึงปัจจุบัน และได้ค้นพบหลักฐานที่สำคัญว่า ในปี ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้เสด็จประทับที่วัดนี้ว่า “พระบาทเสด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทางชลมารคผ่านมาได้ทรงแวะเยี่ยมวัดขุนสมานจีนประชา ชาวบ้านผู้หนึ่งชื่อ นายเหว่า โพนสุวรรณ นานกกวกเผือกถวาย ณ วัดแห่งนี้ด้วย” ซึ่งถือเป็นประวัติศาสตร์สำคัญและเป็นอุดมมงคลยิ่งแก่วัดและประชาชนชาวบางแก้วสมัยนั้นจวบจนปัจจุบัน

ต่อมาเมื่อคราสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จออกตรวจสังฆมณฑลทางเรือตามลำแม่น้ำบางปะกง พระองค์ได้เยี่ยมวัดนี้ และทรงเห็นป้ายวัดไม่สอดคล้องกับชื่อตำบลไผ่แสวก จึงทรงตั้งชื่อวัดเสียใหม่ว่า “วัดไผ่แสวก” เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อของตำบล ครั้นกาลเวลาล่วงเลยมานานหลายสิบปี ทางราชการได้ยุบตำบลไผ่แสวกไปรวมกับตำบลบางแก้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ พระเถระผู้ใหญ่พร้อมด้วยภิกษุสามเณรชาวบ้านอุบาสกอุบาสิกาได้มีมติเห็นพ้องกันว่าสมควรที่จะเปลี่ยนชื่อวัดเสียใหม่ โดยชื่อวัดที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ต้องมีคำว่า “สมาน” เพื่อให้เกียรติแก่ตระกูลสืบสมานผู้สร้างวัด และให้มีคำว่า “แก้ว” เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อตำบล จึงได้ขออนุญาตไปยังหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบเปลี่ยนชื่อวัดใหม่ว่า “วัดสมานรัตนาราม” มาจนทุกวันนี้

วัดสมานรัตนาราม มีเจ้าอาวาสปกครองมาแล้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมทั้งสิ้น ๖ รูป คือ ๑.พระสมุห์ทัด สุวณโณ ๒.พระสุจิต สุจิตโต ๓.พระครูอนันตธรรมรัต (อนันต์ อติลาโภ) ๔.พระสมุห์เอี่ยม (เอี่ยม บุญเลอ) ๕.พระครูสุทธาภิมุข (ผิน สุทธาภิมุข) และ ๖.พระประชาธรรมนาถ (ไพรัตน์ ปญญาธโร) (พ.ศ.๒๕๕๓ – ปัจจุบัน)

นอกจากนี้ พระประชาธรรมนาถ เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนารามได้เล่าอีกว่า เดิมที่สนามหน้าวัดแห่งนี้ มีเจดีย์ซึ่งบรรจุอัฐิของผู้ที่ล่องลับที่บรรดาญาติได้สร้างไว้เป็นอนุสรณ์หลายองค์ นับแต่อัฐิของขุนสมานจีนประชาและบรรดาเครือญาติ ตลอดจนประชาชนทั่วไป ภายในวัดมีต้นไทรใหญ่เป็นที่อาศัยของหมู่คนกา เขตวัดด้านที่ติดกับแม่น้ำบางปะกงมีแนวสนตั้งเรียงเป็นแถว กระแสน้ำในแม่น้ำบางปะกงแต่ก่อนไหลเชี่ยวมากจนบางครั้งพัดเอาสะพานปูนข้ามแม่น้ำหายไปเลยก็มี ส่วนเนื้อที่ดินด้านหลังของวัดชาวบ้านจะเช่าเป็นที่ทำสวน มีทั้งสวนหมาก สวนพลู สวนมะม่วง วัดจึงตั้งอยู่ท่ามกลางสวนผลไม้ ทำให้บรรยากาศอัมครึม ทางสัญจรก็คดเคี้ยว วังเวง และทางสัญจรไปมาลำบาก

วัดสมานรัตนาราม ตั้งแต่ที่เริ่มก่อตั้งมาได้รับการพัฒนาและเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้านมาตามลำดับ จนกระทั่งในราวปี พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๔๒ วัดได้วางเว้นจากการบูรณปฏิสังขรณ์มาเป็นเวลานาน ปรากฏความชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก พระครูธรรมธะไพรัตน์ได้พูดถึงสภาพของวัด

ในขณะนั้นว่า ไม่ว่ามองไปทางไหนก็เห็นแต่ภาพที่ไม่เจริญตา เจริญใจ เจริญศรัทธาเสียเลย เพราะความคร่ำคร่าไปตามกาลเวลา ชนิดที่ว่าเหมือนไร้สิ้นศรัทธาจะมาเหลียวแล แม้แต่ชาวบ้านในละแวกนั้นก็ไม่อยากเข้าวัด พวกกันหนีไปทำบุญที่อื่นเสียหมด หรือหากจำเป็นต้องมาวัด ก็มาแบบจำยอมเสียมิได้ ขนาดเข้าห้องน้ำ ห้องสุขา ยังต้องเอามือปิดจมูก”

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ พระประชาธรรมาถ ในขณะดำรงตำแหน่งพระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (ไพรัตน์ ปญญารโ) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ซึ่งขณะนั้นเพิ่งเป็นพระนวกะบวชได้เพียง ๒ พรรษา (อุปสมบทเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑) เมื่อเห็นสภาพความทรุดโทรมของวัดซึ่งนับวันก็ยิ่งจะเสื่อมโทรมลงไปทุกที ทำให้ท่านเกิดสลดสังเวชในใจ ประกอบกับจะมองหาใครก็ไม่มี เมื่อเป็นดังนี้ ท่านจึงตั้งจิตอธิษฐานในใจจะเป็นผู้นำในการบูรณปฏิสังขรณ์และพัฒนาวัดให้มีความเจริญก้าวหน้าด้วยตัวท่านเองให้จงได้ นับแต่วันนั้นเป็นต้นมา ท่านก็ได้ทุ่มทั้งแรงกายแรงใจและสติปัญญา บูรณปฏิสังขรณ์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาวัดอย่างเอาจริงเอาจัง โดยยึดหลักของอิทธิบาทธรรม ๔ ประการ คือ

ฉันทะ คือมีความพอใจในงานที่ทำ

วิริยะ คือมีความตั้งใจ พากเพียรในงานที่ทำ

จิตตะ คือมีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ

วิมังสา คือมีการคิดพิจารณาทบทวนงานนั้นๆ

วัดสมานรัตนาราม ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอบางคล้า และอำเภอคลองเขื่อน ริมแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นวัดที่มีเป็นพระพิฆเนศปางนอนเสวยสุขที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย สูง ๑๖ เมตร ยาว ๒๒ เมตร เนื้อชมพู ลักษณะกึ่งนั่งนอนตะแคง โดยพระหัตถ์ซ้ายถืองาช้างหัก พระหัตถ์ขวาถือดอกบัว โดยรอบฐานมีพระพิฆเนศ ๓๒ ปาง ให้ได้ขอพรสักการะ ความหมายของพระพิฆเนศ ปางนอนเสวยสุข คือความสุขสบาย ความสุขบริบูรณ์มั่งคั่งพร้อมทุกด้าน รื่นรมย์ ไร้ทุกข์ ไร้ความเศร้าหมอง อิ่มหนำสำราญ มีกิน มีโชคลาภ จะนำความสุขสบายมาสู่ผู้บูชา ถือเป็นมหามงคล สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่คู่ประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทราอีกด้วย

บริเวณด้านหน้าพระพิฆเนศ จะมีปูนปั้นรูปหนูอยู่สองตัว ชื่อว่าหนูมุสิกะ ซึ่งเป็นต้นห้องของพระพิฆเนศ ซึ่งจะมี นักท่องเที่ยวต่อแถว ยาวยิบกระฉิบที่รูปปั้นหนูนั้น เชื่อว่า ถ้าอยากได้สิ่งใด ขอพรสิ่งใดให้สมหวังให้ไปกระชิบที่หูหนู แล้วหนูจะนำสิ่งที่เราขอนั้นไปบอกพระพิฆเนศให้ประทานสิ่งที่ต้องการกลับมา มีเคล็ดลับ อีกอย่างในการขอพรคือ เวลาไปกระชิบบอกท่านหนู ให้เราเอามืออีกข้างอ้อมไปปิดรูหูของท่านหนูอีกข้างด้วย ทั้งนี้เพราะป้องกันการฝากขอพรจะไม่เข้าหูซ้าย ทะลุออกไปหูขวานั้นเองภายใต้ฐานพระพิฆเนศเป็นห้องจัดแสดงวัตถุมงคลได้เปิดให้ประชาชนเข้าชม และสำหรับผู้ที่ต้องการบูชาองค์พระพิฆเนศ

นอกจากนี้ตำแหน่งที่ตั้งของวัดสมานรัตนาราม อยู่ในตำแหน่ง “ฮวงจุ้ยมงคล”(ถุงเงินถุงทอง) วัดสมานรัตนารามเดิมที่ไม่ค่อยมี คนรู้จักว่าอยู่แห่งไหนตำบลไหน มีความสำคัญอย่างไร มีหมอดูท่านหนึ่งเคยดูไว้ว่าวัดแห่งนี้ดีมีๆ ผู้คนไม่รู้จักแต่มีของดี ปัจจุบัน วัดสมานรัตนาราม ไม่ได้รู้จัก เฉพาะในหมู่คนไทยในประเทศ แม้แต่ต่างประเทศทั่วโลกก็รู้จัก ผู้คนเดินทางมากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์วันละหลายหมื่นคน ยิ่งทำให้วัดพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากวัดสมานรัตนารามจะมีพระพิฆเนศปางนอนเสวยสุขแล้ว ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ พระธาตุอินทร์แขวนจำลอง หลวงพ่อองค์ดำ พระพุทธรูปประจำจังหวัด ประดิษฐานจังหวัดละหนึ่งองค์หลวงพ่อดองค์ใหญ่ที่สุดในฉะเชิงเทรา หลวงพ่อประทานพรขอโชคขอลาภและ ให้สุขภาพแข็งแรง จระเข้โหราเทพารักษ์ประทานเรื่องโชคลาภการค้าขายพ่อปู่ฤๅษี (พ่อแก่) บรมครูของเหล่าศิลปินทุกแขนง ให้โชคลาภ เงินทอง, พระพิฆเนศปางปาฏิหาริย์ ๑๐๘ กร ขอสิ่งใดสำเร็จรวดเร็วทันใจ ดังปาฏิหาริย์ พระโพธิสัตว์กวนอิม ปางประทาน บุตร แห่งโชคลาภ และประทานการงาน เงินทอง องค์ปฐมต้นแบบองค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย องค์ท้าวมหาพรหมที่ใหญ่ที่สุดในโลก พระราหูที่ใหญ่ที่สุดในประเทศอีกด้วย^{๖๑}

๒.๑๐.๒ สมาคมชาวฉะเชิงเทรา (แปดริ้ว)

ด้วยจังหวัดฉะเชิงเทราหรือเมืองแปดริ้ว เป็นจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานคร ดังนั้นลูกหลานชาวแปดริ้วจึงเข้ามาศึกษาและประกอบอาชีพ เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นชาวแปดริ้วยังได้กระจายออกไปอยู่ทุกภาคส่วนของประเทศไทย ทั้งนักธุรกิจ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน เกษตรกร ตลอดจน นักเรียน นักศึกษา ซึ่งหลายท่านต่างก็ประสบความสำเร็จในชีวิตหน้าที่การงาน ดำรงตำแหน่งสำคัญระดับประเทศ และมีบทบาททางสังคมอย่างมากมาย นับเป็นการสร้างชื่อเสียงและความภาคภูมิใจในความเป็น “ชาวแปดริ้ว” หรือ “ลูกหลวงพ่อดำ” ดังนั้น ชาวแปดริ้วจึงได้มีการรวมตัวกันตั้งสมาคมชาวฉะเชิงเทราขึ้นมาเพื่อเป็นการรวมกลุ่มชาวแปดริ้ว ที่อยู่ในทุกภาคส่วนของประเทศ ในการทำกิจกรรมทางสังคมอันเป็นการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ต่อเมืองแปดริ้วและประเทศชาติ

สมาคมชาวฉะเชิงเทรา เดิมชื่อสมาคมชาวฉะเชิงเทราในกรุงเทพมหานคร จัดทะเบียนก่อตั้งสมาคม เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๒๗ สำนักงานแห่งแรกอยู่ที่ ๖๖๔/๔๗ ซอย ๕๖ ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๒ ตั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยศรีปทุม แห่งที่ ๓ ตั้งอยู่ที่บริษัทพิพรพงษ์ จำกัด และแห่งที่ ๔ ตั้งที่อยู่มุมบ้านเมืองทองธานี มีนายกสมาคมทั้งหมด ๖ คน ดังนี้ ได้แก่ นายชูสง่า ฤทธิประศาสน์ ดร.สุข พุคยาภรณ์ เป็นต้น จนกระทั่งมาถึงยุค

^{๖๑} พระประชาธรรมนาถ, หนังสือในโอกาสเจริญอายุวัฒนมงคล ๔๓ ปี, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๖๐), หน้า ๑-๓.

นายกสมาคมคนที่ ๖ คือ พล.ต.อ. สมชาย วาณิชเสนี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ปัจจุบัน ที่สำคัญเพื่อเป็นการตอบแทนพี่น้องชาวแปดริ้ว คณะกรรมการสมาคมจึงมีมติจะดำเนินการจัดสร้าง “เทวสถานอุทยานพระพิฆเนศวรใหญ่ที่สุดในโลก” ความสูงกว่า ๓๐ เมตรขึ้นบนริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงในพื้นที่อำเภอคลองเขื่อน เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดฉะเชิงเทราและของประเทศไทย เพราะพระพิฆเนศเป็นมหาเทพสากลที่มีคนรู้จักทั่วโลก โดยเมื่อโครงการแล้วเสร็จคาดว่าจะมีผู้ท่องเที่ยวปีละหลายหมื่นคน ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมภาคการท่องเที่ยวในระยะยาวและมีความยั่งยืน อันจะช่วยให้พี่น้องชาวแปดริ้วได้รับอานิสงส์ในภาคส่วนการประกอบธุรกิจด้านต่าง ๆ อาทิ เช่น การขายพืชผลสินค้าการเกษตร ของฝาก ของที่ระลึก อาหารการกิน การคมนาคม การขนส่ง ก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพแก่ประชาชน เป็นการขยายผลให้เกิดความเจริญในท้องถิ่นและเป็นการสร้างชื่อเสียงและของดีเมืองแปดริ้วให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น และนอกจากนี้ ภายในบริเวณแท่นฐานองค์พระพิฆเนศ ยังเป็นสถานที่เก็บรวบรวม เกียรติประวัติของชาวแปดริ้วที่ได้สร้างคุณประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ เพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏทั้งยังจะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชนลูกหลานเมืองแปดริ้วที่จะได้ดำเนินตามแบบอย่างของบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อบ้านเมืองที่เป็นบรรพบุรุษ และที่สำคัญความภาคภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิดแม้ว่า “น้ำจะแยกสาย ไฟจะแยกกอ” แต่คนแปดริ้วทั้งหมด คือ “ลูกหลานของหลวงพ่อโสธร” ภายหลัง สมาคมได้มีการจัดสร้างพระพุทธรูปโสธร รุ่นทองประทาน ได้ประกอบพิธีอย่างยิ่งใหญ่ ถึง ๓ วัน ภายในพระอุโบสถหลังใหม่ มีพระเถระพระเกจิอาจารย์จากทั่วประเทศ รวมถึงพระลามะชั้นสูงจากทิเบต และคณะสงฆ์จีนฝ่ายมหายาน ประกอบพิธีมีมงคลกสิกรรมสมโภชอย่างเข้มขลัง จนทำให้สมาคมชาวฉะเชิงเทรา ได้เงินจำนวน ๑๒๐ ล้านบาท จึงได้นำรายได้ดังกล่าวมาดำเนินการตามวัตถุประสงค์ ชื่อดีก่อกำการถวายเป็นกุศลถวายสมาคมชาวฉะเชิงเทรา อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นอาคารสูง ๘ ชั้น และได้ตั้งชื่อว่า “อาคารทองประทาน” เพื่อเป็นอนุสรณ์สืบต่อไป นอกจากนี้ ยังได้นำเงิน ๓๐ ล้านบาทตั้งเป็นมูลนิธิทองประทาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและนำดอกผลมาช่วยสนับสนุนด้านการศึกษาของเยาวชนในจังหวัดฉะเชิงเทราอีกด้วย^{๖๒}

^{๖๒} กิจจา วัฒนสินธุ์, อนุสรณ์นายกกิจจา วัฒนสินธุ์. โรงพิมพ์อักษรไทย กรุงเทพฯ, ๒๕๒๓. หน้า

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาของพนักงานในนิคมอุตสาหกรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาของพนักงานในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งได้มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบงานวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบสอบถาม ประกอบ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษารายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมีการสัมภาษณ์ประกอบ

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

มุ่งเน้นการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการ การผสมผสาน และผลกระทบการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพินเศและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดฉะเชิงเทรา

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยอาศัยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยคำถามปลายปิดและคำถามปลายเปิด

๓.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยโดยใช้แบบสอบถาม ประชากรที่กำหนดครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้ประกอบกิจการ ผู้มีภูมิสำเนาใกล้เคียงกับวัดสมานรัตนาราม และอุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา และประชาชนที่เดินทางไปเคารพกราบไหว้ในสถานที่ทั้ง ๒ แห่ง ทั่วไป ๔๐๐ คน โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกประชากรด้วยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๐ รูป/คน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้ประกอบกิจการ ผู้มีภูมิสำเนาใกล้เคียงกับวัดสมานรัตนาราม และอุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น จำนวน ๒๑ รูป/คน ดังต่อไปนี้

๑. พระประชาธรรมนาถ (ไพรัตน์ ปญฺญธโร) เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม และเจ้าคณะอำเภอท่าตะเกียบ-แปลงยาว (ธรรมยุต) อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๒. พระธีรวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน วัดสมานรัตนาราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๓. นายฉลอง สารวิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๔. นายอภิวัฒน์ พงษ์ทิมราษ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๕. นางนุกูล เจริญหินโชติ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๖. นายเสกสรร สุขมาก อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๗. นางศรีประไพ ทองดี อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๘. นายอาวุธ นันทิทราก อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๙. นายบุญยืน ดิสนะอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๐. นางอนงค์ นาคมา อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๑. พ.ต.ท. คำนึ่ง พูลสวัสดิ์ อำเภอกลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๒. นางมาลัยพร ไทยเจริญ อำเภอกลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๓. นางประทุม ยิ้มพราย อำเภอกลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๔. นางวิไล ทองผาซาก อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๕. นางเปลียน ท่อนแก้ว อำเภอกลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๖. นางอัญชัน ศิริอุดมศิลป์ อำเภอกลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๗. นางประเสริฐ ศิริอุดมศิลป์ อำเภอกลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๘. นางศรีนวล สุขแพทย์ อำเภอลองเชื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา
 ๑๙. นายการุณย์ สุขแพทย์ อำเภอลองเชื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา
 ๒๐. นางหวาน วาสศิริ อำเภอเมืองพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา
 ๒๑. นายเจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ ข้อมูลเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับพระพินาศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานความเชื่อสังคมไทยของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพระพินาศของประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทราและประชาชนทั่วไป มี ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List) ซึ่งเป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ รายได้ ระดับการศึกษา อาชีพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ศาสนาที่นับถือ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อแนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพินาศในสังคมไทย ฉะเชิงเทรา ประกอบด้วย

- ๒.๑) ด้านแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพินาศ ได้แก่ ข้อ ๑-๕
 ๒.๒) ด้านพัฒนาการของความเชื่อเรื่องพระพินาศ ได้แก่ ข้อ ๕-๑๐
 ๒.๓) ด้านการผสมผสานทางความเชื่อเรื่องพระพินาศ ได้แก่ ข้อ ๑๑-๑๕
 ๒.๔) ด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ข้อ ๑๖-๒๐

สำหรับการให้คะแนนในแต่ละข้อของแบบสอบถามที่เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีเกณฑ์การให้คะแนนดังต่อไปนี้

เห็นด้วย/จริง มากที่สุด	ให้	๕ คะแนน
เห็นด้วย/จริง มาก	ให้	๔ คะแนน
เห็นด้วย/จริง ปานกลาง	ให้	๓ คะแนน
เห็นด้วย/จริง น้อย	ให้	๒ คะแนน
เห็นด้วย/จริง น้อยที่สุด	ให้	๑ คะแนน

ตอนที่ ๓ ปัญหา หรืออุปสรรคและข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

ความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา Content Validity ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน ได้แก่

๑. พระมหาภุชฌณินันต์ เสฎฐเมธี, ดร. อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระมหาปิยะบุตร ปญฺญาวฑฒโน, ดร. อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. พระครูสังฆรักษ์วิจิตร จิตตถาวโร, ดร. อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ผศ.ดร.จตุพล พรหมมี อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. นายภูริทัต ศรีอร่าม อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิจารณาความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC) โดยคัดเลือกข้อความที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไป ส่วนคำถามที่ยังไม่ผ่านเกณฑ์ ต้องปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try-out) กับอาจารย์และนักศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๔๐ รูป/คน แล้วนำเครื่องมือมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นโดยเฉพาะตอนที่วัดความคิดเห็น ซึ่งแบ่งระดับเป็น ๕ ระดับ เมื่อได้รับการทดสอบแล้วพบว่ามีความเที่ยงตรง (validity) ที่ดี โดยมีความ content validity = ๐.๖๕ และมีความเชื่อมั่น (reliability) ที่ดี โดยมีความสอดคล้องภายใน (internal consistency) ซึ่งแสดงค่า Cronbach's alpha coefficient = ๐.๘๔

๓.๓.๒ ข้อมูลเชิงคุณภาพ

เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์เจาะลึก และการศึกษาจากข้อมูลที่มีผู้บันทึกไว้แล้วโดยผู้อื่น โดยลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่

กำหนดไว้ กำหนดหัวข้อการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกได้แก่บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และสร้างแบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งมีการกำหนดคำถามในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าโดยผู้วิจัยได้ทำการกำหนดคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอย่างกว้างในการสัมภาษณ์

การตั้งคำถามในแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหาร ผู้ประกอบการ ประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับแนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการ การผสมผสาน ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อในสังคมไทย โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๔ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับพินนศ แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการทางความเชื่อ

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการผสมผสานทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพินนศกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ตอนที่ ๔ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในสังคมไทย

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ และสืบค้นข้อมูลจาก Internet ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อแนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการ การผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ แบบสอบถาม (Questionnaire)

แบบสอบถามมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑. ศึกษาทำหนังสือถึงเจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม และผู้บริหารอุทยานพระพินนศ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย พร้อมทั้งแบบสอบถาม จำนวน ๔๑๕ ฉบับ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ด้วยวิธีการไปแจกด้วยตนเองรับกลับคืนด้วยตนเอง ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน ๔๐๐ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๙๖.๐๐

๒. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๔.๒ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

แบบสัมภาษณ์มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑. ผู้ศึกษาทำหนังสือถึงเจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ พร้อมแบบสัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมในการให้สัมภาษณ์ พร้อมนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์

๒. ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓. ผู้วิจัยประสานดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ ตามที่นัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยมีการบันทึกเทป จดบันทึก และถ่ายภาพนิ่งระหว่างการสัมภาษณ์

๔. นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ ข้อมูลเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) โดยใช้เกณฑ์ประเมินค่าระดับคุณภาพชีวิต แบ่งคะแนนออกเป็นช่วง แต่ละช่วงมีความหมายดังต่อไปนี้^๑

๔.๕๐-๕.๐๐	หมายถึง	มีคุณภาพชีวิตที่ดีมาก
๓.๕๐-๔.๔๙	หมายถึง	มีคุณภาพชีวิตที่ดี
๒.๕๐-๓.๔๙	หมายถึง	มีคุณภาพชีวิตระดับปานกลาง
๑.๕๐-๒.๔๙	หมายถึง	มีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี
๑.๐๐-๑.๔๙	หมายถึง	มีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีมาก

๓.๕.๒ ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

๒. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

^๑สุวรรีย์ ศิริโกศาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

๓. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ดังนั้น ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการตอบประเด็นสัมภาษณ์ (Interview Research) ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ (Document Research) จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลออกมาในลักษณะของการพรรณนาซึ่งนำไปสู่คำตอบในการศึกษาและสรุปตามหลักวิชาการประกอบการเขียนรายงานเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อเรื่องพิษเนศในสังคมไทยต่อไป

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖.๑ วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามด้วยสถิติพื้นฐานร้อยละ (Percentage) ดังสูตรต่อไปนี้

สูตรค่าร้อยละ (Percentage)

$$P = \frac{f}{n} \times 100$$

เมื่อ P แทน ค่าร้อยละ

f แทน จำนวนหรือความถี่ที่ต้องการหาค่าร้อยละ

n แทน จำนวนข้อมูลทั้งหมด

๓.๖.๒ วิเคราะห์ระดับความคิดเห็น ด้วยสถิติพื้นฐานค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ดังสูตรต่อไปนี้

สูตรค่าเฉลี่ย (Mean)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$ แทน คะแนนตัวกลางเลขคณิต

$\sum X$ แทน ผลรวมทั้งหมดของคะแนน

N แทน จำนวนคะแนนในข้อมูลนั้น

สูตรค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

$$SD = \sqrt{\frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย” ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น ๔ ตอน ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการทางความเชื่อเรื่องพินาศในสังคมไทย

๔.๓ การผสมผสานทางความเชื่อเรื่องพินาศและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

๔.๔ ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

N	หมายถึง	ประชากรทั้งหมด
n	หมายถึง	กลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	หมายถึง	ค่าคะแนนเฉลี่ย
S.D.	หมายถึง	ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

วิเคราะห์จำนวนและร้อยละ จำแนกตามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับเรื่อง แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการ การผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

ผลการศึกษาลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ เพศ

จำแนกตามเพศ ประชากรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๒๓๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๕ และเป็นเพศหญิง จำนวน ๑๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๕ รายละเอียดดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๒๓๔	๕๘.๕
หญิง	๑๖๖	๔๑.๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐

๔.๑. อายุ

ประชากรส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง ๒๐-๔๐ ปี จำนวน ๑๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ มีอายุอยู่ระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๒๗ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๘ มีอายุมากกว่า ๔๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๐๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ และมีอายุน้อยกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๕ รายละเอียดดังตารางที่ ๒

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามอายุ (ต่อ)

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า ๒๐ ปี	๑๘	๔.๕
๒๐ - ๓๐ ปี	๑๕๔	๓๘.๕
๓๑ - ๔๐ ปี	๑๒๗	๓๑.๘
มากกว่า ๔๐ ปี ขึ้นไป	๑๐๑	๒๕.๓
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐

๔.๑ ระดับการศึกษา

ประชากรส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๐ จบระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓ จบระดับปริญญาเอก จำนวน ๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๕ และจบระดับปริญญาโท จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๓ รายละเอียดดังตารางที่ ๓

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามระดับการศึกษา (ต่อ)

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๘๘	๗๒.๐

ปริญญาตรี	๑๐๑	๒๕.๓
ปริญญาโท	๕	๑.๓
ปริญญาเอก	๖	๑.๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐

๔.๑ อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายหรืออาชีพอิสระ จำนวน ๑๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๕ ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท จำนวน ๑๐๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๕ ประกอบอาชีพลูกจ้างประจำ ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๐ ประกอบอาชีพรับจ้าง จำนวน ๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ ประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างชั่วคราว จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๕ เป็นนักเรียน/นักศึกษา จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๘ ประกอบอาชีพเป็นพนักงานมหาวิทยาลัย จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๐ และประกอบอาชีพเป็นข้าราชการ จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑ รายละเอียดดังตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามอาชีพ (ต่อ)

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับราชการ	๔	๑.๐
พนักงานมหาวิทยาลัย	๘	๒.๐
พนักงานบริษัท	๑๐๖	๒๖.๕
ลูกจ้างประจำ	๔๐	๑๐.๐
ลูกจ้างชั่วคราว	๓๐	๗.๕
นักเรียน/นักศึกษา	๑๙	๔.๘
ค้าขาย/อาชีพอิสระ	๑๕๐	๓๗.๕
รับจ้าง	๓๓	๘.๓
เกษตรกร/ชาวประมง	๖	๑.๕
นักบวช	๔	๑.๐
รวม	๓๙๔	๙๘.๕

๔.๑.๕ รายได้ส่วนตัวต่อเดือน

ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้ส่วนตัวต่อเดือนน้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๘ มีรายได้ส่วนตัวต่อเดือนตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐-๑๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐ มีรายได้ส่วนตัวต่อเดือนตั้งแต่ ๑๕,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐ มีรายได้ส่วนตัวต่อเดือนมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๖๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐ รายละเอียดดังตารางที่ ๕

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามรายได้ส่วนตัวต่อเดือน (ต่อ)

รายได้ส่วนตัวต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๒๗	๓๑.๘
๑๐,๐๐๐-๑๕,๐๐๐ บาท	๑๔๔	๓๖.๐
๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท	๖๕	๑๖.๓
มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท	๖๔	๑๖.๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐

๔.๑ ภูมิสำเนา

ประชากรส่วนใหญ่มีภูมิสำเนาอยู่ในภาคตะวันออก จำนวน ๑๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๓ มีภูมิสำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๑๒๔ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๐ มีภูมิสำเนาอยู่ในภาคกลางจำนวน ๘๙ คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๓ และมีภูมิสำเนาอยู่ในภาคใต้ จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๐ รายละเอียดดังตารางที่ ๖

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามภูมิสำเนา (ต่อ)

ภูมิสำเนา	จำนวน	ร้อยละ
ภาคกลาง	๘๙	๒๒.๓
ภาคเหนือ	๖	๑.๕
ภาคใต้	๒๐	๕.๐
ภาคตะวันออก	๑๖๑	๔๐.๓
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๒๔	๓๑.๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐

๔.๑.๗ จำนวนสมาชิกในครอบครัว

ประชากรส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัวมากกว่า ๕ คน จำนวน ๑๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๕ มีสมาชิกในครอบครัวจำนวน ๓- ๔ คน จำนวน ๑๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ และมีสมาชิกในครอบครัว ๑-๒ คน จำนวน ๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘ รายละเอียดดังตารางที่ ๗

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามจำนวนสมาชิก (ต่อ)

จำนวนสมาชิก	จำนวน	ร้อยละ
๑-๒ คน	๖๓	๑๕.๘
๓-๔ คน	๑๖๓	๔๐.๘
มากกว่า ๕ คน	๑๗๔	๔๓.๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐

๔.๑ ศาสนาที่นับถือ

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ จำนวน ๔๐๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ รายละเอียดดังตารางที่ ๘

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามศาสนาที่นับถือ (ต่อ)

ศาสนาที่นับถือ	จำนวน	ร้อยละ
พุทธ	๔๐๐	๑๐๐.๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐

๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการผสมผสานความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศในสังคมไทย

ตารางที่ ๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพระพิฆเนศ

ด้านแนวคิดเกี่ยวกับพระพิฆเนศ	Mean	S.D.	ระดับ ความสำคัญ
๑. เป็นเทพแห่งการจัดอุปสรรค	๔.๐๒	.๘๒๖	มาก
๒. เป็นเทพแห่งโชคลาภ	๓.๙๓	.๙๔๗	มาก
๓. เป็นเทพแห่งศิลปวิทยา	๓.๙๑	.๙๒๘	มาก
๔. เป็นเทพเป็นที่พึ่งทางใจของผู้ประสงค์จะพ้นจากทุกข์	๔.๐๒	.๘๒๖	มาก

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลความหมายระดับการให้ความสำคัญในการพิจารณาในด้านพัฒนาการและวิวัฒนาการทางความเชื่อ (ต่อ)

ด้านการพัฒนาการ วิวัฒนาการทางความเชื่อ	Mean	S.D.	ระดับ ความสำคัญ
๑. การเคารพนับถือพระพินเณศมีมาตั้งแต่สมัย เริ่มประวัติศาสตร์ชาติไทย	๓.๗๒	.๙๑๐	มาก
๒. การเคารพนับถือพระพินเณศเพราะประชาชน เห็นผู้นำให้ความเคารพนับถือจึงเคารพนับถือหรือ ประพฤติปฏิบัติตาม	๓.๗๓	.๙๐๓	มาก
๓. หน่วยงานภาครัฐของไทยบางหน่วยงานได้นำ รูปพระพินเณศมาทำเป็นตราสัญลักษณ์ เพื่อแสดง ความเคารพอย่างยั่งยืน	๓.๖๕	.๘๓๓	มาก

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลความหมายระดับการให้ความสำคัญในการพิจารณาในด้านการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย (ต่อ)

ด้านการผสมผสานทางความเชื่อระหว่างพุทธ และฮินดู	Mean	S.D.	ระดับ ความสำคัญ
๑. ปัจจุบันความเชื่อเรื่องเทพหรือเทวดาทั้งแบบ พราหมณ์หรือฮินดูและแบบพุทธของสังคมไทย ยากที่จะแยกออกจากกัน	๓.๖๖	.๗๐๙	มาก
๒. ในการบำเพ็ญกุศลพิธีหรือบุญพิธี มักมีเรื่อง เทพ/เทวดาเข้าเกี่ยวข้องเสมอ เช่นการสวด อัญเชิญเทพหรือเทวดามาสถิตในมณฑลพิธี	๓.๖๗	.๗๕๓	มาก
๓. เหล่าศิลปินไทยแทบทุกแขนงต่างให้ความ เคารพนับถือบูชาพระพินเณศ	๓.๘๐	.๗๔๘	มาก
๔. การสร้างรูปพระพินเณศไว้เคารพบูชา ไว้ให้เช่า เพื่อการหาทุนสร้างสาธารณประโยชน์ ศาสน สถานหรือเพื่อการท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ใน ประเทศไทยมีมากขึ้นทุกวันอย่างเห็นได้ชัด	๓.๘๗	.๘๑๔	มาก

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลความหมายระดับการให้ความสำคัญในการพิจารณาในด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อในสังคมไทย (ต่อ)

ด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ ในความเชื่อในสังคมไทย	Mean	S.D.	ระดับ ความสำคัญ
๑. สังคมไทยส่วนมากสับสนไม่สามารถจำแนกว่า ความเชื่อแบบใดเป็นพุทธหรือความเชื่อแบบใดเป็น พราหมณ์หรือฮินดู	๓.๖๙	.๘๓๘	มาก
๒. ผลกระทบทางความเชื่อของสังคมไทยไม่น่าจะมี ถึงมีก็ไม่มาก เพราะพุทธและฮินดูมีคำสอนที่แตกต่าง กันอยู่แล้ว	๓.๖๗	.๗๗๖	มาก
๓. ไม่ว่าพระพุทธเจ้าหรือศาสดาของศาสนาอื่น ทุก ท่านล้วนสอนคนให้เป็นคนดี	๔.๒๘	.๗๙๖	มากที่สุด
๔. สังคมไทยให้ความสำคัญเรื่องปากท้องของตน เศรษฐกิจต้องมาก่อน เช่นการอยู่ดีกินดี เชื่อเทพหรือ เทวดาองค์ใดก็ได้ ขอให้ได้ประสบผลได้เร็วเช่นความ ร่ำรวย การไร้โรคาพยาธิ เป็นต้น เป็นใช้ได้	๔.๐๑	.๘๓๙	มาก
๕. หากผู้นำของไทยทุกภาคส่วน ร่วมสร้างความ เข้าใจด้านความเชื่อที่ถูกต้อง สังคมไทยก็จะไม่เกิด ความสับสน เพราะรู้จักการแยกแยะ	๔.๑๑	.๘๗๒	มาก

เมื่อวิเคราะห์ความเห็นเกี่ยวกับพระพิฆเนศ ทั้ง ๔ ด้านแล้วได้ผลโดยย่อดังนี้ คือ

๑. ด้านแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศในสังคมไทยพบว่าค่าเฉลี่ย Mean ตั้งแต่ ๓.๖๕ – ๔.๐๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน Standard Deviation มีค่าตั้งแต่ ๐.๗๐๙ – ๐.๙๕๕ อยู่ในระดับมาก รายละเอียดดังตารางที่ ๙

๒. ด้านพัฒนาการและวิวัฒนาการพบว่า มีค่า ค่าเฉลี่ย Mean ตั้งแต่ ๓.๖๕ – ๓.๗๓ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน Standard Deviation มีค่าตั้งแต่ ๐.๘๓๓ – ๐.๙๐๓ อยู่ในระดับมาก รายละเอียดดังตารางที่ ๑๐

๓. ด้านการผสมผสานความเชื่อทางสังคมไทยพบว่า มีค่า ค่าเฉลี่ย Mean ตั้งแต่ ๓.๖๖ – ๓.๘๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน Standard Deviation มีค่าตั้งแต่ ๐.๗๐๙ – ๐.๘๑๔ อยู่ในระดับมากเช่นกัน รายละเอียดดังตารางที่ ๑๑

๔. ด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่อความเชื่อในสังคมไทย พบว่า มีค่า ค่าเฉลี่ย Mean ตั้งแต่ ๓.๖๗ – ๔.๑๑ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน Standard Deviation มีค่าตั้งแต่ ๐.๗๐๙ – ๐.๘๑๔ อยู่ในระดับมาก รายละเอียดดังตารางที่ ๑๒

๔.๓ สัมภาษณ์แนวคิด พัฒนาการและวิวัฒนาการ การผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

เพื่อให้ได้ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องพระพินาศ: แนวคิด พัฒนาการและวิวัฒนาการ การผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มบุคคลตัวอย่าง ๒๑ รูป/คนโดยการสัมภาษณ์ในสถานที่ ๒ แห่งที่มีรูปปั้นพระพินาศตั้งอยู่ เพื่อให้ง่ายต่อการเก็บข้อมูล จึงได้แบ่งผู้ให้สัมภาษณ์เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ สัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องภายในบริเวณวัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีพระพินาศใหญ่ที่สุดในโลก และประชาชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง จำนวน ๑๐ รูป/คน และกลุ่มที่ ๒ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่และประชาชนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่อุทยานพระพินาศยืนทำด้วยสัมฤทธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน ๑๐ คน และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาอีก ๑ ท่าน ก่อนจะลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ ได้ออกหนังสือถึงผู้ให้สัมภาษณ์พร้อมข้อมูลเพื่อการทำความเข้าใจในการให้คำตอบ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ประเด็นที่ ๒ แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการการผสมผสานทางความเชื่อของสังคมไทย

ประเด็นที่ ๓ ด้านการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

ประเด็นที่ ๔ ด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อของสังคมไทย

ประเด็นที่ ๕ ข้อเสนอแนะ

ประเด็นที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำหรับการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นคนที่มียศอยู่ในพื้นที่ทางภาคตะวันออก มีภูมิลำเนาจังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี หรือจังหวัดใกล้เคียง เป็น ส่วนอาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์มีหลากหลายเช่นเป็นพระภิกษุ เป็นอดีตข้าราชการที่เกษียณ เป็นชาวบ้านหรือผู้ประกอบการที่ทำมาหากินใกล้พื้นที่ที่มีรูปเหมือนพระพินาศตั้งอยู่ หรือเป็นนักท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงหรือในจังหวัดทางภาคตะวันออก มีอายุระหว่าง ๒๐-๗๐ ปี

ประเด็นที่ ๒ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพินาศในสังคมไทย

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากรู้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการทางความเชื่อของสังคมไทยค่อนข้างน้อยหรืออยู่ในวงจำกัด ไม่ได้มีการศึกษาอย่างลึกซึ้งหรือจริงจัง ดังนั้นส่วนมากได้ทราบแนวคิดหรือการพัฒนาการและวิวัฒนาการเกี่ยวกับพระพินาศไม่มาก ได้ความรู้จากการอ่านหนังสือ จากการดูรายการทางสถานีโทรทัศน์หรือจานดาวเทียม จากสื่อออนไลน์ หรือจากการบอกเล่าจากผู้อื่น เป็นต้น

จากลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้บริหาร เจ้าของกิจการ และประชาชนเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพินาศมากนัก โดยมากจะทราบโดยเพียงจากการบอกเล่าจากปากต่อปาก หรือจากสื่อแขนงต่าง ๆ ผ่านรายการโทรทัศน์บ้าง หรือทางอ่านหนังสือพิมพ์บ้าง **พระประชาธรรมนาถ**^๑กล่าวว่า เรื่องพระพินาศ โดยส่วนตัวแล้ว อาตมายังไม่ทราบประวัติหรือเบื้องลึกอะไร เพราะตอนที่เข้ามาบวช ก็บวชด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชแล้วได้อธิษฐานว่า หากมีเทพองค์ใดองค์หนึ่งมาช่วยเราบูรณะหรือพัฒนาวัด เราจะสร้างรูปเทพนั้นไว้หน้าวัด จะเป็นเทพองค์ใดก็ได้ เพราะช่วงนั้น วัดสมานรัตนารัตนโรตม์และใครก็ไม่รู้จัก และเวลาสวดมนต์เช้าหรือสวดมนต์เย็นเสร็จแล้วจะมาอธิษฐานไว้ อีกช่วงนั้นยังเป็นพระหนุ่ม ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และคนที่เข้ามาวัดก็น้อย เพราะเป็นวัดค่อนข้างจะร้าง ขาดการบูรณะซ่อมแซมมาประมาณ ๕๐ ปี อยู่มาสักระยะหนึ่งมีเหตุบังเอิญ มีคนมาชวนให้สร้างวัดอุดมกล ท้าวจตุคามรามเทพ มีทุนอยู่บางส่วน จึงได้สร้าง สร้างเสร็จแล้วเกิดกระแสผู้คนกำลังนิยมชมชอบท้าวจตุคามรามเทพ และเป็นวัดแรกๆที่สร้างวัดอุดมกลประเภทนี้ จึงได้เงินมารก่อนหนึ่ง เกือบ ๑๐ ล้าน หลังจากนั้นไม่นาน กระแสท้าวจตุคามรามเทพเริ่มตก คิดว่าเงินที่หามาได้ก็ยิ่งขาดนิดหน่อยในการที่จะนำมาใช้พัฒนาวัด เมื่อคิดว่าจะสร้างวัดอุดมกลอะไรดีหนอ ได้มีคนมาแนะนำให้สร้างพระพินาศ จึงตอบตกลงตกลงสร้างวัดอุดมกล โดยสร้างเหรียญพระพินาศด้านหนึ่ง หลวงพ่อโสธรอีกด้านหนึ่ง ผลปรากฏว่าคนเริ่มหันมาบูชาพระพินาศวัดอุดมกล กลายเป็นวัดอุดมกลที่ได้สร้างถูกช่วงจังหวะ อาจจะเป็นเพราะหนังสือพิมพ์หรือวารสารได้ลงว่าใครบูชาพระพินาศก็ได้โชคได้ลาภ เหล่านี้เป็นต้น จึงได้เงินมาอีกก้อนหนึ่ง รวมเงิน ๒ ก้อนได้เงินเกือบ ๒๐ ล้าน จึงนำเงินมาบูรณะปฏิสังขรณ์วัดภายในระยะเวลา ๒-๓ ปี ก็แล้วเสร็จ นั่นคือสร้างโบสถ์ บูรณะถาวรวัตถุหลายๆแห่งภายในวัดนี้ที่ทรุดโทรมให้กลับมาสมบูรณ์ดังเดิม ได้ระลึกถึงคำอธิษฐานที่เคยขอไว้ จึงได้สร้างท้าวจตุคามรามเทพ ๒ องค์ และพระพินาศ ๑ องค์ องค์ไม่ใหญ่มาก ทำด้วยทองเหลือง นำไปตั้งไว้ใต้ต้นโพธิ์ เอาเต็นท์กางไว้ หลังจากมีคนเข้ามาไหว้ก็มีการไหว้กันต่อเนื่อง เพราะเขาคิดว่าได้ผลดี จึง

^๑ สัมภาษณ์ พระประชาธรรมนาถ เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๑

ได้ความคิดว่าเมื่อมีนครธาอย่างนี้แล้วเขาได้ติดตามที่เขาต้องการ ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศก็เลย คลายความสงสัย ส่วนความรู้เกี่ยวกับประวัติของเทพ เช่น ท้าวจุฑาครามเทพ หรือพระพิฆเนศ เหล่านี้เป็นเพียงความรู้แบบพื้น ๆ ไม่ได้ลึกซึ้งมาก และอีกอย่างเคยบอกไว้ว่าจะสร้างท่านไว้เป็นองค์ ใหญ่ ถ้าเป็นองค์ใหญ่จะเป็นที่จุดสนใจคือบริเวณหน้าวัด ซึ่งเมื่อก่อนจะรกราก หากจะสร้างพระ พิฆเนศ จะต้องสร้างถัดลงมาหรือสร้างต่ำกว่าองค์พระพุทธรูป จึงปรากฏตามที่เราเห็น **นายอภิวัฒน์ พงทิ ราช**^๒ กล่าวว่าผมเป็นไทยที่นับถือพุทธศาสนา ไม่ได้ซึมซับกับพระพิฆเนศหรือเทพองค์นี้มาก พอทราบ แต่เพียงสังเขปหรือย่อๆ เท่านั้น เคยอ่านในวรรณคดี เช่นเรื่องเกี่ยวกับพระอินทร์สมัยเรียนอยู่ แล้วก็ ลืมไปหมดแล้ว ไม่ค่อยสนใจในเรื่องนี้เท่าไร เหตุจูงใจมาจากการพระพิฆเนศที่นี้ เพราะมีโอกาสผ่านมา แลวันนี้ เลยแวะเข้ามาบูชาสักการะ ไม่ใช่เฉพาะพระพิฆเนศแห่งนี้เพียงแห่งเดียวไม่ว่าที่เป็นที่อื่นจะเข้า ไปกราบไหว้ ผมอยู่พญา มาดูงานที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เสร็จดูงานจากที่นี่ จะเดินทางไปดูงานที่ กบินทร์บุรี **นายอาวุธ นันทิทร**^๓ กล่าวว่า ได้ทราบประวัติเรื่องพระพิฆเนศ จากการอ่านจากหนังสือ ประเพณีวรรณคดีนานแล้ว แล้วก็ลืมรายละเอียดไปแล้ว **นายเสกสรร สุขมาก**^๔ กล่าวว่า ผมได้ทราบ เรื่องราวเกี่ยวกับพระพิฆเนศ จากการดูรายการทีวี ช่อง ๗ พ.ต.ท. คำนิง พูลสวัสดิ์^๕ กล่าวว่า ได้ อ่านจากตำนานหรือหนังสือหลายเล่ม จากคนที่มีความรู้ จากหนังสือที่ได้อ่าน มันมีมากเหลือเกิน ขึ้นอยู่ที่ว่าจะจับเอาตอนไหนเท่านั้น ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศมาหลังจากที่ได้มาสัมผัสและได้ยินจาก คำบอกเล่าของคนที่มาไหว้และมาเล่าให้ฟัง ได้ซึมทราบมาเรื่อย จึงคิดว่า มันน่าจะเป็นศาสตร์อย่าง หนึ่ง จากการได้มาสัมผัส หากถามว่าเชื่อไหม ตอบว่าจาก ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ มีความเชื่อ ๙๐ เปอร์เซ็นต์ นับถือท่านมาก ที่บ้านมีรูปเหมือนท่านเพื่อไว้สำหรับบูชาอยู่ที่บ้าน เคยทราบประวัติพระพิฆเนศจาก ตำนานหรือหนังสือหลายเล่ม หรือคำบอกเล่าจากคนที่มีความรู้ จากหนังสือที่ได้อ่าน ซึ่งมีมาก เหลือเกิน ขึ้นอยู่ที่ว่าจะจับเอาตอนไหนเท่านั้น **นายเจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์**^๖ กล่าวว่า เมื่ออ่าน ประวัติแล้ว พระพิฆเนศจริง ๆ ก็ไม่ใช่พระพิฆเนศที่เราเข้าใจเช่นในเมืองไทย เพราะที่เมืองไทยคิดมัน เป็นอย่างนั้นอย่างนี้โดยขาดพื้นฐานในการรู้ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระพิฆเนศจริง ๆ เพราะคนที่ เมืองไทยไม่ได้สนใจจริง ๆ ว่าตกลงแล้วพระพิฆเนศมีความเป็นมาอย่างไร แล้วอยู่ที่ ๆ มาตั้งไว้แล้วให้

^๒ สัมภาษณ์ นายอภิวัฒน์ พงทิราช พนักงานบริษัทเอกชน จังหวัดชลบุรี วันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายอาวุธ นันทิทรกร เจ้าของกิจการ จังหวัดฉะเชิงเทรา วันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ นายศรีประไพ ทองดี เจ้าของกิจการ จังหวัดฉะเชิงเทรา วันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๑..

^๕ สัมภาษณ์ พ.ต.ท.คำนิง พูลสวัสดิ์ ข้าราชการเกษียณ จังหวัดฉะเชิงเทรา วันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๑..

^๖ สัมภาษณ์ นายเจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๑

เราไปไหว้ นั่นหรือชาวพุทธ หากเราจะสักการะแล้วอะไรคือความดีของเขา อยู่ดี ๆ จะให้เขาช่วย แล้วเขาอยู่อินเดียจะเข้าใจภาษาไทยไหม หากคิดเอาไว้ใจถึงใจไม่เห็นต้องไหว้ที่อื่น เพียงนั่งอยู่ที่บ้านก็พอแล้ว ไม่ต้องไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพราะอากาศมันร้อน และไปแล้วยังทำให้รดติดอีกด้วย เมื่อคนเราไม่เข้าใจในสิ่งเหล่านี้ จึงเข้าไปเห็นกับวัตถุ

ประเด็นที่ ๓ พัฒนาการ วิวัฒนาการทางความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของสังคมไทย

แท้จริงประเทศไทยซึ่งเดิมเรียกว่า สุวรรณภูมิ เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์หลากหลายไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นจุดแวะพักของเรือสินค้าที่มาจากตะวันออกและตะวันตก ทำให้เป็นจุดศูนย์กลางทางการค้า เป็นแหล่งรวมลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูที่เป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ที่มาจากอินเดีย พระพิฆเนศหรือพิฆเนศวร มาจากภาษาสันสกฤตว่า วิฆน แปลว่า อุปสรรคหรือเครื่องกีดขวาง สันธิกับคำว่า ฮิส หรือ ฮีศวร แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ แปลว่าเทพเจ้าผู้เหนืออุปสรรค เนื่องจากบูชาแล้วจะช่วยป้องกันความขัดข้องที่จะเกิดขึ้นได้ ซึ่งชาวอินเดียเชื่อว่า พระพิฆเนศ เป็นพระนามที่พระศิวะตั้งให้เพื่อขัดขวางพวกอสูรไม่ให้ทำพิธีบูชาฮินดูและให้ช่วยเหลือเทวดาและมนุษย์ที่ประกอบกรรมดี ตามเทวดำนานในคัมภีร์ลึงคปุราณะและคัมภีร์สกันทปุราณะ ข้อที่น่าสังเกตคือชาวอินเดียนับถือพระพิฆเนศในฐานะเทพแห่งอุปสรรค แต่ชาวไทยพุทธนับถือพระพิฆเนศในฐานะ เทพเจ้าผู้จัดอุปสรรค ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากราชสำนักเพราะมีพราหมณ์และโหราจารย์เป็นที่ปรึกษาในการประกอบพระราชพิธีและพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ยุคสุโขทัยจนรัตนโกสินทร์ จะเห็นได้จากหลักศิลาจารึก และพงศาวดารต่าง ๆ เป็นต้น **พระประชาธรรมนาถ** กล่าวว่า เรื่องการศรัทธาต่อองค์เทพหรือการเกื้อกูลกันอยู่ในโลกนี้นั้น ให้ถือว่าอะไรก็ตามที่ทำไปแล้วไม่เป็นการเบียดเบียนกัน อันนี้ก็ถือว่าหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมด คือไม่เบียดเบียนเป็นกุศลคุณงามความดี อันนี้ถือเป็นแนวทาง เราพึงทำแนวทางอย่างนี้ได้ ฉะนั้น หากถามว่า เราเป็นวัดในพระพุทธศาสนา ควรมีองค์เทพในวัดหรือไม่ ตอบว่า มีได้ แต่ก็ควรอยู่ในสถานะที่สมควร อยู่ในตำแหน่งที่สมควร ไม่ใช่เอาเทพไปตั้งอยู่ใกล้พระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปปฏิมากร หรือไปอยู่ในที่สูงกว่า อันนี้ไม่สมควรแน่ ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักแยกแยะให้ถูกต้อง **นายเจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์** กล่าวว่า เกี่ยวกับการพัฒนาการหรือวิวัฒนาการก็พอทราบเรื่องประวัติพระพิฆเนศก็เหมือนบุคคลธรรมดา ๆ แต่คนไปทำให้วิเศษทุกสิ่งอย่างที่เราไปขอใช้ว่าจะสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้ให้ แต่การกระทำของเราต่างหากเป็นผู้กระทำต่างหากเราจึงได้ หากขออย่างเดียว ไม่ต้องทำเราก็กบาย การที่สถานที่บางแห่งสามารถหาเงินเป็นกอบเป็นกำสามารถสร้างโน่นสร้างนี้ได้ เป็นการหากินกับศรัทธาของบุคคลอื่น เรียกว่าการหากิน สาเหตุที่คนไทยหันมานับถือเทพของคนไทยจึงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย เพราะคนไทยจำฝังใจมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว แม้คนที่ศึกษาธรรมะมาขนาดไหน ผมก็เห็นเชื่อเรื่องพวกนี้ แต่ไม่เคยเชื่อพระพุทธรูปเจ้าเลย แต่ชอบอ้างคำสอนกัน เคยตั้งคำถามใหม่ว่าคุณอ้างสิ่งพระพุทธรูปเจ้าสอนนั้นมันเป็นจริงหรือไม่ แต่พอมีปัญหามาก็

วิ่งเข้าหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเทพองค์นี้ องค์นั้น ถามว่าแล้วอยู่ดีๆ ผุดขึ้นเองหรือเปล่าละ พระพิฆเนศมาจากไหนก็มาจากคนนี่แหละ พระพิฆเนศมีโลกโกรธหลงหรือเปล่าละ เพียงแค่เป็นคนเก่งคนหนึ่ง อย่างอื่นละ ออกรบเก่งไหม เศรษฐกิจเขาเก่งไหม สังคมละท่านเก่งไหม ไม่เกี่ยวกันเลย แต่ละเรื่อง การที่ก่อนจะไหว้เทพองค์อื่นจะต้องไหว้พระพิฆเนศก่อน เพราะนั่นมันเป็นเรื่องของความเชื่อ แม้แต่ไหว้กองข้าหมาก็ไหว้ได้ หรือต่อไม้ก็สามารถไหว้ได้ ว่าจริงๆ แล้วพระพิฆเนศน่าไหว้กว่าต่อไม้ด้วยซ้ำไปเพราะสีสันทรงงามมากกว่าต่อไม้ สาเหตุจึงใจให้คนไปกราบไหว้บูชาพระพิฆเนศ เพราะคนไทยประมาณ ๙๕% อยู่กับความหวังลม ๆ แล้ง ๆ เพราะสิ่งทดแทนที่จะให้คนอื่นหวังได้ คนอื่นไม่มี พระพุทธเจ้าทรงสอนทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่เข้าใจชีวิตจนเข้าใจทะเลลูปโลปรังก็ล้วนเป็นคำสอนทั้งหมดเลย ถามว่าคนไทยเข้าใจคำสอนของท่านมากน้อยแค่ไหน ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศไม่ใช่เป็นการผสมผสานทางความเชื่อ แต่เป็นการเลือกเลยว่า ฉันจะเชื่ออย่างนี้ ไม่ว่าพระจะมาเทศน์อย่างไร ฉันก็จะเชื่อของฉันอย่างนี้ สรุปคือเขาเชื่อทุกอย่างที่ทำให้เขาสบายใจ แต่เขาไม่เชื่อเรื่องกรรม แต่ปากบอกว่าเชื่อเรื่องกรรม แล้วเราก็สอนว่าเรื่องกรรมก็ไม่ได้บ่งบอกว่ามันดีหรือไม่ดี มันเป็นการกระทำเฉยๆ ยังไม่ได้ผล เพราะกรรมมันคือต้นเหตุ ความเชื่อเรื่องเทพเช่นพระพิฆเนศมีผลกระทบต่อความเชื่อของสังคมไทย เมื่อวันหนึ่งสิ่งที่เขาเชื่อต่อพระพิฆเนศไม่เป็นผล เขาก็จะกลับมาหาคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมือนเดิม เพราะมันเป็นแค่ความหวังเฉยๆมันไม่เป็นเป้าหมายที่แท้จริง มันเป้าหมายที่อยู่ข้างหน้า แต่ไม่รู้ว่าแท้จริงมันคืออะไร เรายังไม่รู้ว่าชีวิตเราจริงๆแล้วต้องการอะไร เป็นธรรมชาติของสังคมย่อมมีคนดีมีสติ คนโง่คนฉลาดปะปนกันไป แม้แต่กองข้าวยังมีคนเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังมีผู้คนไปไหว้กันเล่นนับประสาอะไร พุทธศาสนิกชนไปศึกษาว่า พระพุทธเจ้าท่านสอนอะไร เสร็จแล้วก็นำไปใช้เท่านั้นเอง ยกตัวอย่างเช่น พระรูปหนึ่งบวชเข้ามาแล้วรู้สึกจะทำอะไรก็ลำบากมาก ศีลมันเยอะมาก อยู่ไม่ได้แล้ว ก็ไปขอลาสิกขา (สละสมณะเพศ) กับพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าคงจะถามว่า มันเยอะเพราะอะไร หากมีข้อเดียวโอเคไหม พระพุทธเจ้าบอกถ้อยคำอย่างนั้นก็อย่าทำชั่ว แล้วก็กลับไปบรรลुरुธรรมได้ ก็อยู่ได้ แสดงว่ายังไม่เข้าใจในคำสอนจริงๆว่า พระพุทธเจ้ากำลังบอกอย่างไร สรุปคือให้เชื่อเรื่องกรรม ที่หมายถึงการกระทำ ไม่ได้หมายความว่าอื่น เพราะถ้าพูดถึงกรรม แสดงว่าพูดถึงผลของการกระทำ ซึ่งคนส่วนใหญ่เข้าใจ ถ้าเข้าใจว่ากรรมคือผลของกรรม แสดงว่าไม่ถูก เพราะผลของกรรมที่ถูกเรียกว่าวิบาก เป็นผลของมัน ส่วนมากกรรมมาเป็นตัวต้น วิบากเป็นตัวผล หากจับหลักคำสอนพระพุทธศาสนาได้ก็เลือกหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งเสร็จแล้วก็นำมาปฏิบัติให้เกิดผล หากใครอยากจะทำอะไรก็เชิญตามสบาย ส่วนตัวแล้วไม่ไหวแล้วอย่ามาด่าว่าพระพุทธเจ้าไม่สั่งสอน แต่ต้องโทษตัวเองต่างหากที่ไม่ปฏิบัติตามคำสอน

ประเด็นที่ ๔ การผสมผสานทางความเชื่อของสังคมไทย

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีความเห็นที่คล้ายคลึงกันว่าเป็นการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทยมาช้านาน ยากที่จะจำแนกแยกแยะออกจากกันว่าความเชื่อใดเป็นแบบพุทธและความเชื่อใดเป็นความเชื่อแบบพราหมณ์หรือฮินดู เพราะความเชื่อและการเคารพบูชาพระพิฆเนศในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู โดยปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่จะมีความแตกต่างกันไป เช่นพระพุทธศานานิกายวัชรยานในธิเบตและพระพุทธศานานิกายชินงอนในประเทศญี่ปุ่นจะมีการผสมผสานความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศซึ่งได้รับอิทธิพลจากนิกายตันตระของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูในลักษณะที่เป็นเทพเจ้าที่ให้ทั้งคุณและโทษ จะปรากฏให้เห็นจากงานจิตรกรรมและประติมากรรมในรูปแบบต่าง ๆ แต่ชาวพุทธต่างนับถืออยู่ในฐานะเทพเจ้าชั้นรอง เช่นเป็นเพียงเทพที่เป็นนายทวารบาลเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะพระพุทธศานานิกายเถรวาทเดิมเชื่อในเรื่องกรรม และปฏิเสธความเชื่อในลักษณะลัทธิมีจิตวิญญาณ ไม่นิยมสร้างเทพรูปไว้ในเขตพุทธสถาน ยกเว้นเฉพาะในประเทศไทยในปัจจุบันอนุญาตให้สร้างประติมากรรมและสัญลักษณ์ของเทพเจ้าได้เขตพุทธสถานได้อย่างเสรี มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และพุทธผสมกัน เรียกเทวภิเษกและพุทธภิเษก ซึ่งได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

พระประชากรธรรมนาถ กล่าวว่า การสร้างพระพิฆเนศ ถือได้ว่าเป็นการผสมผสานความเชื่อ เช่นในประเทศอินเดียมีหลากหลายศาสนาเกิดขึ้นมากมายแต่เขาก็อยู่ร่วมกันได้ ตราบใด ศาสนิกชนของศาสนาใดศาสนาหนึ่งเกิดความอิจฉาริษยาหรือให้ร้ายกัน ต่างคนคิดว่าในหลักธรรมคำสั่งสอนของตัวเองดีก็เลยทับถมกัน แทนที่จะหาทางเผยแผ่ศาสนาของตนเองกลับกลายเป็นเอาศาสนามาตีกัน อันนี้ก็เกิดความวุ่นวายตราบนั้น ยกตัวอย่างที่เราเห็นกันในปัจจุบัน ส่วนจะเป็นศาสนาใดนั้นก็เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ฉะนั้น ใครนับถือศาสนาอะไรก็ควรศึกษาให้ดีแล้วต้องรู้จักแยกแยะให้ถูก อย่างนี้จะเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข **นายอภิวัฒน์ พงทิตราช** กล่าวว่า ใช่ เป็นการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อแบบพราหมณ์และแบบพุทธ ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกัน เพราะประสบพบด้วยตนเอง เช่นคำว่าปาฏิหาริย์ท่านนำพา ส่วนคนที่ไม่เชื่อหรือคนที่มีอคติจะกล่าวหาว่าเราบ้าและมงาย **พ.ต.ท. คำนิง พูลสวัสดิ์** กล่าวว่า คิดว่าเป็นการผสมผสานแน่นอน เช่นคนพุทธเมื่อเดินทางมาบูชาสักการะที่นี่แล้ว ก็มาไหว้เพื่อขอพรจากพระพิฆเนศ

ประเด็นที่ ๕ ผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อของสังคมไทย

ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากให้ความเห็นว่า ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศหรือการสร้างรูปปั้นเทพเจ้า เช่นพระพิฆเนศ เป็นต้นของศาสนาฮินดู ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบต่อความเชื่อแบบ

พระพุทธศาสนาของสังคมไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิม เพราะบางคนเห็นว่าชาวพุทธไทยยึดมั่นในคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาที่ถูกต้อง รู้จักแยกแยะอะไรเป็นที่พึงชั่วคราว อะไรเป็นที่พึ่งอันถาวร ไม่เชื่ออย่างมกมาย แต่มีผู้ให้ข้อมูลบางคนมีความเห็นที่ตรงกับข้าม เช่นกล่าวว่า มีผลทำให้ผู้คนเข้าใจผิดว่าพระพินเศเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา เพราะมีให้เห็นทั่วไปในวัดพระพุทธศาสนาในประเทศไทย นับถือเสมือนหนึ่งเป็นเทวดาในพระพุทธศาสนา เป็นต้น **พระประชาธรรมาถ** กล่าวว่า การสร้างพระพินเศหรือการเชื่อเรื่องพระพินเศไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงหรือสร้างผลกระทบกับพระพุทธศาสนา ดังที่เคยกล่าวไว้แล้วว่าอะไรที่เรานับถือแล้ว สามารถให้ผลไปในทางใด เราก็ต้องศึกษาให้ถูกต้อง แต่ถ้าหากเราไม่ศึกษา หวังหรือปรารถนาแต่ส่วนตัวแต่เพียงผิวเผินคือไม่มีศรัทธาโดยแท้จริง การศึกษาก็สักแต่ว่าศึกษา เราก็อาจจะหลงทิศหรือหลงทางผิดไปมุ่งบูชาแต่ทางเดียว คือหลงไปในทางเทพเสียมากกว่าทางพระพุทธศาสนาเพราะหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนานั้นลึกซึ้ง ต้องศึกษา ให้เข้าถึงให้ได้ เราจะมีคามมั่นคงและมั่นใจ ส่วนการนับถือเทพก็คือการนับถืออยู่ในระดับหนึ่ง เหมือนการพึ่งตัวอย่างสำหรับคนที่ทำความดีแล้วไปเกิดเป็นเทพ แล้วนับถือประมาณนี้ก็เพียงพอ **นายอภิวัฒน์ พงทิราช** กล่าวว่า ผมว่าเป็นเรื่องความคิดที่เป็นนานาจิตตังคิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่คู่กับคนไทยอยู่แล้ว ไม่น่าจะมีอะไรมาลบล้างความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเดิมให้สั่นคลอนได้ เพียงแต่ว่าความเชื่อพระพินเศมันแยกเป็นอีกศาสตร์ศาสตร์หนึ่งเชื่อว่าปัจจุบันคนที่มกมายมีน้อย หากใครที่คิดว่าความเชื่อเทพของฮินดูทำให้พระพุทธศาสนาสั่นคลอน ผมว่าพวกนั้นเขาบ้า เพราะเทพฮินดูกับพระพุทธศาสนานั้นแยกกันไม่ออก **พ.ต.ท.คณิง พูลสวัสดิ์** กล่าวว่า ถูกต้อง การเชื่อเคารพบูชาพระพินเศ ย่อมมีส่วนกระทบและเปลี่ยนแปลงความเชื่อของคนไทยอย่างแน่นอน

ประเด็นที่ ๒ ข้อเสนอแนะ

เมื่อพิจารณาจากข้อเสนอแนะที่ได้รับจากผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนมากจะเสนอในด้านการส่งเสริมความรู้หรือปัญญาก่อนที่จะเชื่ออะไร หรือให้เปรียบเทียบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือโดยการเปรียบเทียบถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาว่ามีอยู่จริงหรือไม่อย่างไร หรือผู้ตอบแบบสอบถามบางคนเน้นไปที่ความเชื่อควรมาจากภายในจิตใจ ต้องมีศรัทธาที่แท้จริง ต้องเชื่อว่าเป็นไปได้ ต้องตั้งใจจริงเมื่อขอพรแล้วชีวิตจะประสบความสำเร็จได้ บ้างก็เน้นว่าความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาจะทำให้คนเราประสบความสำเร็จในทุก ๆ เรื่อง เช่นการเงิน ความรัก สุขภาพ ความ

ศักดิ์สิทธิ์ ความสบายใจและความสุขใจของชีวิต เป็นต้นได้ บางท่านยังให้ข้อเสนอแนะว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศ ไม่ใช่เรื่องแปลกอะไร สามารถควบคู่ไปกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้ ไม่มีผลกระทบต่อความเชื่อของคนไทย เพราะจะศาสนาอะไรที่เราไหว้ สักการบูชา ล้วนแต่เป็นสิ่งดีต่อเราทุกสิ่ง เพราะศาสนาอื่นก็สอนให้เราเป็นคนดีเหมือนกัน หรือสังคมไทยเชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถขอพรหรือบนบานแล้วได้ในสิ่งนั้น ๆ จึงมีผู้คนมากมายต่างศรัทธาและบูชากันเนืองแน่น

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษา พระพิฆเนศ : แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

๔.๔.๑ แนวคิดเรื่องความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับผี สิ่งศักดิ์และเทวดาตั้งแต่อดีตจน

ปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ ทำให้เกิดความหวาดกลัว สำหรับบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วน มีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เปรียบเสมือนกำลังใจในการใช้ชีวิตอยู่ของคนไทย เพราะคนไทยแต่โบราณมา จะมีการเข้าวัด หรือมีเทศกาลอะไร ก็จะไปเข้าวัด ทำบุญ และเชื่อเรื่อง ผีสาง นางไม้ เทวดา มีการบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่ตามต้นไม้ที่มีอายุยืนยาว มีการสร้างศาลพระภูมิหน้าบ้าน เพื่อให้ผีบ้านผีเรือน ช่วยปกป้องรักษาบ้าน และยังมีการเชื่อเรื่อง ผีในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้คนรู้สึกกลัวไปต่าง ๆ นา ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว อาจจะเป็นที่จิตเราเองก็ได้ ที่นึกไปเอง จินตนาการไปเองในเรื่องเหล่านี้ แต่จะมีคนบางจำพวกที่ หลงมกมายเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องไสยศาสตร์ ดูได้อย่างในปัจจุบันที่มีผู้คนจำนวนหนึ่งเสียเงิน ทองมากมายให้กับหมอคู่ เพื่อที่จะทำนายอนาคตตัวเองว่าต่อไปจะเป็นอย่างไร มีงานการ เงินทอง เนื้อคู่ เป็นอย่างไร หรือ ในเรื่องไสยศาสตร์การทำเสน่ห์ ให้ผู้รัก ผู้หลง จนบางครั้งคนที่ไปทำอาจนำพายุเข้ามาสู่ตัวเอง กว่าที่จะรู้ก็สายเกินไปแล้ว ในความเป็นจริงแล้วความเชื่อเหล่านี้ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ผิด แต่ควรพิจารณาถึงสิ่งที่เรากำลังกระทำอยู่ มองให้ลึกถึงความเป็นจริง ว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ช่วยให้เราดำเนินชีวิตไปอย่างระมัดระวังก็จริงอยู่ แต่ควรตั้งอยู่บนรากฐานของสิ่งที่ถูกต้อง แนวคิดความเชื่อหรือคติการบูชาพระพิฆเนศได้แผ่เข้ามายังดินแดนคาบสมุทรมหาไคของไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ หรือหลังจากนั้นเล็กน้อย สาเหตุที่คติการบูชาพระพิฆเนศแผ่อิทธิพลมายังบริเวณนี้ เนื่องจากดินแดนแถบนี้เป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างอินเดียและจีน และพระพิฆเนศเป็นเทพที่พ่อค้าต้องทำการสักการบูชา ด้วยสาเหตุที่เป็นเทพผู้สามารถจัดอุปสรรค

ทั้งปวงได้ ทำให้การค้าขายคล่องตัวและประสบความสำเร็จ จึงไม่น่าแปลกที่พระพิฆเนศจะมีบทบาทสำคัญในดินแดนแถบนี้ และนอกจากจะเป็นผู้จัดอุปสรรคทั้งปวงแล้ว พระพิฆเนศยังปรากฏเป็นเทพบริวารของพระศิวะ และยังคงมีบทบาทเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองเด็ก ๆ ไม่ให้เจ็บป่วยอีกด้วย

๔.๔.๒ พัฒนาการและวิวัฒนาการเกี่ยวกับความเชื่อพระพิฆเนศ จากหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบัน ปรากฏประติมากรรมรูปพระพิฆเนศทั้งแบบที่สลักจากหินซึ่งมีขนาดใหญ่ และแบบที่หล่อจากสำริดซึ่งมีขนาดเล็ก ๆ ในบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ของไทย องค์ที่เก่าแก่ที่สุดเป็นพระพิฆเนศศิลาประทับนั่งมี ๔ กร สูง ๓๕ เซนติเมตร พบที่พังหนูน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งนักประวัติศาสตร์ศิลป์ของไทยได้กำหนดอายุไว้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เนื่องจากมีรูปแบบใกล้เคียงพระพิฆเนศในศิลปะอินเดียภาคเหนือสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๙-๑๑) พระพิฆเนศองค์นี้นอกจากจะเป็นองค์ที่เก่าแก่ที่สุดในภาคใต้ของไทยแล้ว ยังจัดได้ว่าเป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุดในดินแดนเอเชียอาคเนย์ คือเก่ากว่าพระพิฆเนศในศิลปะเขมรสมัยก่อนเมืองพระนครซึ่งพบที่ออกแล้ว (เวียดนามตอนใต้) และพบที่ตวลฝักกิน (ประเทศเขมร) และเก่ากว่าพระพิฆเนศรุ่นเก่าของจัมปา นอกจากอิทธิพลศิลปะอินเดียสมัยคุปตะแล้ว อิทธิพลรูปแบบพระพิฆเนศจากอินเดียได้ สมัยราชวงศ์โจฬะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖) ก็ปรากฏในดินแดนภาคใต้ของไทยด้วย ดังได้พบประติมากรรมศิลาทวารูปพระพิฆเนศประทับยืนมี ๔ กร สูง ๗๒ เซนติเมตร ที่บ้านทุ่งตึก ตำบลเกาะคอเขา อำเภอครบุรี จังหวัดพังงา จึงกล่าวได้ว่าคาบสมุทรภาคใต้ของไทยได้รับอิทธิพลคติการบูชาพระพิฆเนศ และรูปแบบทางศิลปกรรมรูปพระพิฆเนศโดยตรง จากอินเดียภาคเหนือตั้งแต่สมัยคุปตะ และจากอินเดียภาคใต้ในสมัยโจฬะด้วย และตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อิทธิพลศิลปะเขมรได้แผ่เข้ามาถึงดินแดนแถบนี้ ดังนั้นประติมากรรม พระพิฆเนศที่พบในบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ของไทย ในช่วงนี้ส่วนใหญ่จึงรับอิทธิพลรูปแบบพระพิฆเนศในศิลปะเขมร ซึ่งมีลักษณะของตนเองนั่นคือ การทำพระพิฆเนศในท่าประทับนั่งขัดสมาธิราบ โดยให้พระบาทขวาทับพระบาทซ้าย และจะสวมกะบังหน้าแบบกะบังหน้าของเทพเขมรสมัยบายัน จึงสรุปได้ว่าตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นไป พระพิฆเนศในดินแดนภาคใต้ได้รับรูปแบบศิลปะเขมรสมัยบายัน ดังปรากฏประติมากรรมรูปพระพิฆเนศสำริดขนาดเล็กมี ๒ กร ประทับนั่งและมีความสูงเพียง ๖ เซนติเมตร ที่พังยาง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมัสฌิมาวาส จังหวัดสงขลา) กำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ และอีกองค์หนึ่ง คือพระพิฆเนศสำริด ๔ กร สูง ๒๐ เซนติเมตร ประทับนั่งขัดสมาธิพระบาทขวาทับพระบาทซ้าย ซึ่งเป็นแบบเฉพาะของพระพิฆเนศในศิลปะเขมร หลังจากพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ไปแล้วยังปรากฏประติมากรรมรูปพระพิฆเนศในดินแดนภาคใต้ของไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมสำริด ๔ กร มีทั้งแบบประทับนั่งและยืน และยังคงสืบทอดรูปแบบพระพิฆเนศแบบเขมรสมัยบายัน โดยเฉพาะรูปแบบกะบังหน้าและท่าประทับนั่งขัดสมาธิแบบเฉพาะของเขมร เป็นต้นว่าประติมากรรมสำริด ๒ องค์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช องค์หนึ่งเป็นรูปพระพิฆเนศ

๔ กร ประทับยืนบนแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๒ ชั้น ซึ่งด้านหน้าและด้านหลังของแท่นมีจารึกภาษาทมิฬ กำหนดอายุไว้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ อีกองค์หนึ่งเป็นพระพิฆเนศ ๔ กร ประทับนั่งพระบาทขวาทับพระบาทซ้าย (แบบเฉพาะของระพิฆเนศในศิลปะเขมร) ได้ฐานซึ่งเขาเป็นร่องรับน้ำสรงเป็นรูปหนู เห็นด้านข้างซึ่งเป็นรูปแบบนิยมของศิลปะอินเดียใต้ หลังพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ไปแล้ว และประติมากรรมชิ้นนี้ก็อาจจัดได้ว่ามีรูปแบบคล้ายคลึงกับองค์แรก จึงน่าจะมีอายุใกล้เคียงกันคือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ ซึ่งเป็นช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น จากจารึกภาษาทมิฬที่ฐานพระพิฆเนศองค์แรก และจากการนำรูปหนูซึ่งเป็นพาหนะของพระพิฆเนศมาประดับฐาน พระพิฆเนศองค์ที่ ๒ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลอินเดียได้จากดินแดนทมิฬที่เข้ามาในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒)

นอกจากในคาบสมุทรมหาไคของไทยแล้ว ยังได้พบประติมากรรมรูปพระพิฆเนศในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยอีกด้วย

ภาคตะวันออก ประติมากรรมรูปพระพิฆเนศที่เก่าแก่ที่สุดในปรากฏในเขตจังหวัดปราจีนบุรีที่เมืองพระรถ อำเภอศรีมหาโพธิ์ เป็นประติมากรรมศิลาขนาดใหญ่ เป็นรูปพระพิฆเนศประทับยืน ๒ กร แต่ชำรุดมาก แตกออกเป็น ๑๘ ชิ้น กรทั้งสองก็หักออกหมดจนไม่ทราบว่าเป็นอะไรกันแน่ แต่เนื่องจากมีรูปทรงใกล้เคียงธรรมชาติ ไม่สวมเครื่องประดับตกแต่ง อยู่ในกลุ่มพระพิฆเนศรุ่นเก่าที่รับอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบคุปตะและน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงศตวรรษที่ ๑๖

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะพบประติมากรรมรูปพระพิฆเนศเป็นจำนวนมากในแถบนี้เป็นรูปแบบที่รับอิทธิพลศิลปะเขมร มีทั้งที่เป็นประติมากรรมหินสลักลอยตัว และที่เป็นภาพสลักบนและทับหลังปราสาทหินต่าง ๆ ที่เป็นประติมากรรมหินสลักลอยตัวที่น่าสนใจมี ๒ องค์ ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิหาร อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา องค์ที่ ๑ เป็นประติมากรรมศิลาทรายขาวสีเทา สูง ๒๔ เซนติเมตร พบที่ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นพระพิฆเนศประทับนั่งขัดสมาธิ พระบาทซ้ายทับพระบาทขวา มี ๒ กร ไม่มีเครื่องประดับตกแต่งใด ๆ หัตถ์ขวาหักไป หัตถ์ซ้ายทรงถือขมม มังวงต์วัดไปจัดขมมที่หัตถ์ซ้าย ได้รับการกำหนดอายุอยู่ในช่วงระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๓ โดยเปรียบเทียบกับศิลปะเขมรแบบไพรกเมง (พ.ศ.๑๑๗๘-๑๒๔๓) อีกองค์หนึ่งเป็นประติมากรรมศิลาทรายเช่นกัน สูง ๔๗ เซนติเมตร พบที่ปราสาทแก้วหน้าองค์กลางของปราสาทเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นพระพิฆเนศประทับนั่งขัดสมาธิ พระบาทขวาทับพระบาทซ้าย (เป็นแบบเฉพาะของศิลปะเขมร) มี ๒ กร สวมกะบังหน้า กรขวาหัก กรซ้ายทรงถือขมมโมทากะ เป็นรูปของพระพิฆเนศในศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์ ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ นอกจากประติมากรรมลอยตัวแล้วยังปรากฏเป็นภาพสลักบนหน้าบันและทับหลังปราสาทหินต่าง ๆ

ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ซึ่งรับอิทธิพลศิลปะเขมร ส่วนใหญ่จะปรากฏเป็นภาพบริเวณของเทพศิวนในภาพสลักเหล่านั้น

ภาคกลาง มักพบประติมากรรมสำริดรูปพระพิฆเนศขนาดเล็กจำนวนมากหลายองค์ ส่วนใหญ่เป็นสมบัติของเอกชน มีความสูงประมาณ ๔.๕-๕.๐ เซนติเมตร เป็นต้นว่า พระพิฆเนศที่พบที่วัดกลาง (วัดร้าง) ตำบลบ่อพลับ อำเภอเมืองนครปฐม ที่จังหวัดนครปฐม และพระพิฆเนศที่พบจากจังหวัดลพบุรี ซึ่งมักทำเป็นพระพิฆเนศ ๔ กร กรซ้ายบนทรงถือตรี กรขวาล่างทรงถืองา และกรซ้ายล่างทรงถือขมโมทากะ ทรงเครื่องประดับแบบกษัตริย์ครบเครื่อง ประติมากรรมสำริดขนาดเล็กที่พบบริเวณภาคกลางนี้เป็นอิทธิพลศิลปะเขมรที่แผ่เข้ามาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๙ ทั้งสิ้น หลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ไปแล้ว คติการบูชาพระพิฆเนศได้รุ่งเรืองขึ้นอีกในบริเวณภาคกลางของไทยในสมัยอยุธยา ดังปรากฏประติมากรรมศิลา จังหวัดอยุธยา ส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของเทพแห่งศิลปวิทยาการ คือถือคัมภีร์และงา นอกจากนี้เป็นประติมากรรมลอยตัวแล้ว ยังปรากฏเป็นภาพเขียนในสมุดไทย ชุดสมุดภาพ พระพุทธรูป ๔๘ ปาง ซึ่งมีภาพพระพิฆเนศ ๔ เศียร ๔ กร , เศียรเดียว ๘ กร และเศียรเดียว ๔ กร ในรูป ๔ กร มักทรงถือขอสับข้างในกรขวามือกรซ้ายบนถือบ่วง กรขวาล่างทรงถืองาและกรซ้ายล่างทรงถือขมโมทากะ บางภาพแสดงภาพพระพิฆเนศจับข้างไว้ในพระหัตถ์ทั้ง ๒ ข้าง เป็นข้างตัวเดียวหลายเศียรก็มีหรือข้างหลายตัวก็มี

ในภาคเหนือก็ปรากฏคติการบูชาพระพิฆเนศเช่นกัน แต่ช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ไปแล้ว โดยนับถือเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการเช่นเดียวกับในภาคกลางและสืบต่อคติและรูปแบบมาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบพระพิฆเนศที่พบในภาคใต้ของไทยกับภาคอื่น ๆ แล้ว ปรากฏว่าคติการนับถือพระพิฆเนศและรูปแบบพระพิฆเนศที่ปรากฏในภาคใต้นั้นเก่าแก่กว่าภาคอื่น ๆ

๔.๔.๓ การผสมผสานความเชื่อเกิดจากแรงศรัทธาของชาวบ้านมากกว่า เพราะตัวบทบัญญัติ กฎเกณฑ์ของแต่ละศาสนามีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือสอนให้คนกระทำความดี ละเว้นความชั่ว แต่หากเราสามารถมองเห็นความเป็นจริงเกี่ยวกับพื้นที่ทางสังคมของพระพิฆเนศได้ โดยผ่านทฤษฎีการบูรณาการทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจนว่า เมื่อกระบวนการทางวัฒนธรรมพราหมณ์ถูกทำให้สั่นลง ก็เท่ากับว่าเป็นการโดดเดี่ยวจำกัดไม่ให้เครือข่ายกว้างไกลออกไปอีก ก็เท่ากับว่าผลักดันไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างใหม่ ที่เรียกว่าการกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation) คือปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน คือ พุทธ ผี และพราหมณ์ มาพบกัน แล้วมีความสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ เป็นระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่อง มีการหยิบบัณฑิตเปลี่ยนแปลงกัน และในที่สุดต่างฝ่ายต่างก็รับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายมาเป็นของตนเองอย่างแยกไม่ออก จนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้น ซึ่งไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมเดิมหลงเหลืออยู่เลย แต่ในความเป็นจริงแล้วในสังคมโลก ไม่สามารถที่จะเป็นไปได้ทั้งหมดที่คนจากทั้งสองวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจะเกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรมได้อย่างแนบสนิท โดยไม่มีการแย่งพื้นที่กัน การที่พื้นที่ของพระพิฆเนศถูกจำกัดลง แต่ก็ถูกทดแทนโดยการให้ความเสมอภาคในการนับถือ การประกอบพิธีกรรม จึงเท่ากับว่ารัฐได้เปิดพื้นที่ใหม่ให้ด้วยในขณะเดียวกัน เพียงแต่ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมในขณะนั้น หรือแม้ในขณะนี้ มีความ

เหมาะสมเพียงไรเท่านั้นเอง คำตอบทั้งหมดอยู่ในตัวของปัจเจกชน ที่อาจมีวันใดวันหนึ่งที่เขาคิดคนหนึ่งหรือหลายคนจำเป็นต้องพึ่งบารมีของพระพิฆเนศ วันนั้นจะเป็นปรากฏความเชื่อของคนหรือความเชื่อของกลุ่มคนเหล่านั้นจะกลับมาอีก โดยผ่านทางพฤติกรรม หรือจิต แล้วอาจจะวิวัฒนาการไปเป็นจารีตอย่างใหม่ หรือวัฒนธรรมใหม่อีกครั้งหนึ่ง

๔.๔.๔ ผลกระทบทางความเชื่อของสังคมไทย พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งปัญญา ทำให้คนนับถือและศรัทธา ความเชื่อควรเป็นความเชื่อที่เป็นการปฏิบัติหรือนำหลักความเชื่อมาเป็นแรงผลักดันตนเองเพื่อสร้างความจงใจและแรงบันดาลใจให้ตนเองในการทำงานด้านต่าง ๆ ส่วนความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือเชื่อในการทำความเคารพกราบไหว้พระพุทธรูปซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนพระพุทธรเจ้า เชื่อในพระธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธรเจ้า เชื่อในพระสงฆ์ที่เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ความเชื่อพระพิฆเนศนั้น เป็นความเชื่อที่บอกต่อกันมาเรื่องอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ คือนอกเหนือจากทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนหลายเชื้อชาติหลายศาสนาผสมกลมกลืนกัน ดังนั้น การทำให้คนเชื่อมีทั้งคุณและโทษ ถ้าเชื่อในสิ่งที่ดีเป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนาสาธุ แต่ถ้าเชื่อจนมกมายหมดเนื้อหมดตัว จะเกิดเป็นโทษแก่ผู้เชื่อได้ พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อในสิ่งที่จริง ต้องมีการพิสูจน์ให้จริงแล้วจึงเชื่อ อย่าเชื่อเพราะได้ยินได้ฟังมาเท่านั้น ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศกับความเชื่อตามแนวพุทธศาสนาไม่มีผลกระทบ เพราะว่าเป็นคนละเรื่องกัน สามารถผสมผสานหรือเข้ากันได้ หากให้ความสำคัญตามลำดับถูกต้อง ไม่มีผลกระทบต่อความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทยมากนัก เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้ปิดกั้นการนับถือศาสนาอยู่แล้ว ที่ชาวพุทธเดินทางไปบูชาเพราะต้องการประสบความสำเร็จ ไม่ได้สนใจในแนวคิดของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ส่วนการผสมผสานทางความเชื่อ เริ่มมีมากขึ้นเกือบทุกวัดแล้ว เริ่มจะผสมผสานกันไปหมดแล้ว เกรงว่าลูกหลานในรุ่นต่อไปจะจำผิดจำถูกระหว่างพุทธกับฮินดู การเชื่อเรื่องพระพิฆเนศ ได้รับความนิยมนมากในปัจจุบัน มีคนเคารพสักการะมากขึ้น ควรเชื่อมีการไตร่ตรองด้วยปัญญา อย่าเชื่ออย่างมกมายหรือแบบปิดหูปิดตา การเชื่อเรื่องพระพิฆเนศอาจมีผลกระทบต่อความเชื่อในสังคมไทยบ้าง เฉพาะคนที่ไม่ยอมรับ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องพระพินาศ: แนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย เป็นการวิจัยประยุกต์ (Applied Research) คือผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ข้อ ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการของพระพินาศในสังคมไทย ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการ ๓ วิธี คือ ๑) การศึกษาเอกสารจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ๒) การแจกแบบสอบถามกลุ่มประชากรตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ รูป/คน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ๓) การสัมภาษณ์ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ พระภิกษุ และประชาชนทั่วไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่มีพระพินาศตั้งอยู่ ๒ แห่ง คือวัดสมานรัตนาราม อำเภอลองเชื่อน จำนวน ๑๐ รูป/คน และสมาคมชาวฉะเชิงเทรา (สมาคมชาวแปดริ้ว) จำนวน ๑๐ คน และผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๑ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปตามแบบสัมภาษณ์ ๒. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพินาศในสังคมไทย โดยการแจกแบบสอบถามกลุ่มประชากรตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ รูป/คน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ๒) การสัมภาษณ์ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ พระภิกษุ และประชาชนทั่วไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่มีพระพินาศตั้งอยู่ ๒ แห่ง คือวัดสมานรัตนาราม อำเภอลองเชื่อน จำนวน ๑๐ รูป/คน และสมาคมชาวฉะเชิงเทรา (สมาคมชาวแปดริ้ว) จำนวน ๑๐ คน และผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๑ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปตามแบบสัมภาษณ์ ๓. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทย ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพที่ไม่ได้มาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจริงๆ ซึ่งปรากฏให้เห็นทั่วไปในสังคมไทยปัจจุบัน ๑) การแจกแบบสอบถามกลุ่มประชากรตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ รูป/คน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ๒) การสัมภาษณ์ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ พระภิกษุ และประชาชนทั่วไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่มีพระพินาศตั้งอยู่ ๒ แห่ง คือวัดสมานรัตนาราม อำเภอลองเชื่อน จำนวน ๑๐ รูป/คน และสมาคมชาวฉะเชิงเทรา (สมาคมชาวแปด

รื้อ) จำนวน ๑๐ คน และผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๑ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปตามแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยเสนอรายงานผลการวิจัยในบทนี้ ประกอบด้วย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ศึกษาแนวคิด พัฒนาการ วิวัฒนาการของพระพินาศในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่าด้านแนวคิดเกี่ยวกับพระพินาศของสังคมไทยให้ความสำคัญว่าเป็นเทพผู้จัดอุปสรรค และเป็นเทพเป็นที่พึ่งทางใจของผู้ประสงค์จะพ้นจากทุกข์มากกว่าแนวคิดพระพินาศเป็นเทพผู้ให้โชคลาภ และเป็นเทพผู้ประสาทศิลปวิทยา สอดคล้องกับงานวิจัยของศุภลักษณ์ หัตถพนม เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การเคารพบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทยในบทสัมภาษณ์คมกฤษ อยู่เต็กเค่ง มองว่า สังคมไทยเป็นสังคมผี เพราะเรานับถือผีมาก่อน และอาจารย์นิธิ เอียววงศ์ ก็พูดไว้ชัด มากกว่า สังคมไทยรับพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เฉพาะส่วนที่ไม่ขัดกับผี และเราสามารถเอาศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ที่มาจากอินเดียมารวมกับผี และเราก็คิดรากับว่าผีถูกกดพุทธกับพราหมณ์สำคัญกว่า แต่หากเราลองไปมองวิธีชาวบ้าน ผีครอบงำพุทธและพราหมณ์ ตัวอย่างเช่น หลวงพ่อทั้งหลายในประเทศไทย เราว่าต้องถวายไข่ต้ม เรามีการบนบานซึ่งเป็นลักษณะการต่อรอง อันนี้ทั้งหมดเป็นปฏิสัมพันธ์ในศาสนาผี เราสามารถปฏิบัติสิ่งเคารพในพระพุทธศาสนาให้กลายเป็นวัตถุเคารพในศาสนาผีได้ เราเอาพระพุทธรูปไปแทนบุคคลที่ตายได้จริง ๆ แล้วเราเป็นสังคมผี เพียงแต่ว่าพระพุทธศาสนากลายเป็นอุดมการณ์บางอย่างของความเชื่อส่วนบุคคลและความเชื่อของพระ เพราะฉะนั้น การที่พระพุทธศาสนาเข้ามาและคนจะไหว้พระคเณศ คนจะไหว้ผีด้วย ผมมองว่าเป็นเรื่องปกติ เว้นเสียแต่ถ้าคุณอยากได้พระพุทธศาสนาแบบบริสุทธิ์ คุณก็จะรู้สึกว่ามันเป็นปัญหา แต่ผมรู้สึกว่าการบูชาพระพุทธศาสนาไม่มีทุกที่ เพราะพระพุทธศาสนาผ่านจากพระพุทธเจ้ามาสองพันห้าร้อยปี ใครจะมั่นใจได้ว่าพระพุทธศาสนาที่เป็นอยู่เหมือนกับพระพุทธเจ้าสอน เพราะสุดท้ายแล้วเราจะเห็นว่าพระพุทธศาสนามีอะไรเข้าไปปนอยู่ จนบางทีเราแยกไม่ออก ฉะนั้นผมคิดว่าการที่ชาวพุทธจะนับถือเทพฮินดู และในขณะเดียวกันก็นับถือผีและในขณะเดียวกันก็นับถือพุทธสำหรับผมไม่เป็นปัญหา^๑

ในปัจจุบัน การเคารพบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทยยังคงปรากฏอยู่ทั้งในราชสำนักและประชาชนทั่วไป ชาวพุทธยังคง เคารพบูชาพระคเณศในฐานะเทพเจ้าแห่งความสำเร็จและเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาตามความเชื่อที่เคยสืบมา ขณะเดียวกันก็พบว่าชาวพุทธเคารพบูชาพระคเณศในฐานะเทพเจ้าผู้ดลบันดาลทุกสิ่งตามที่ร้องขอ จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์การสร้างรูปเคารพและการเคารพบูชาพระคเณศอย่างแพร่หลายในสังคมไทย โดยเฉพาะในฐานะเทพเจ้าแห่งโชคลาภ ซึ่งจากการลง

^๑ศุภลักษณ์ หัตถพนม, การศึกษาวิเคราะห์การบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๐.

อินดูสมผสมกันมานานแล้ว พระพิฆเนศเป็นเทพสากล Universal God ซึ่งหมายถึง ไม่ใช่เทพของชาวอินดูอย่างเดียว แต่มีในศาสนาพุทธและในศาสนาเชน และก็มี การเคารพบูชา นับถือพระองค์ ประหนึ่งว่าเป็นเทพในศาสนานั้น ๆ ด้วย แม้แต่ในอินเดียเองที่มีทั้งศาสนาพุทธทั้งศาสนาเชน แทบจะเรียกได้ว่าพระพิฆเนศเป็นเทพในพระพุทธรศาสนา^๔

การผสมผสานทางด้านความเชื่อทางศาสนานี้ สอดคล้องกับซิลป์ชัย เชาว์เจริญรัตน์ นักวิชาการด้านศาสนาได้แสดงทัศนะไว้ว่า ทฤษฎีผสมผสาน syncretism คือการเอาศาสนาเดิมมาผสมผสานแล้วดัดแปลงเป็นศาสนาใหม่ หรือนำบางส่วนของศาสนาเดิมมาประยุกต์และดัดแปลงตามแนวคิดใหม่ แล้วทำให้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาใหม่ เพื่อทำให้ผู้คนที่ยังเคยชินและยึดติดกับศาสนาเดิมให้สามารถรับศาสนาใหม่ได้ง่ายขึ้น^๕

๕.๑.๓ วิเคราะห์ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทย ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพที่ไม่ได้มาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจริง ๆ ซึ่งปรากฏให้เห็นทั่วไปในสังคมไทยปัจจุบัน ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญเกี่ยวกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงความตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทยในเรื่อง ไม่ว่าพระพุทธเจ้าหรือศาสดาของศาสนาอื่น ๆ ทุกท่านล้วนสอนคนให้เป็นคนดีเป็นอันดับต้นๆ นั่นก็หมายถึง ชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาบางคน เชื่อว่าพระพิฆเนศมีสถานะเท่าเทียมกันกับเทวดาในพระพุทธศาสนา ยึดถือพระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งอันสูงสุด แต่ยังยึดถือพระพิฆเนศเป็นที่พึ่งทางจิตใจไปพร้อมกันด้วย สังเกตได้จากการมีรูปเคารพไว้สักการะที่บ้าน ที่ทำงาน หรือเลี่ยมเป็นสร้อยแขวนคอ ทั้งนี้เพื่อเคารพบูชาให้พระพิฆเนศช่วยขจัดอุปสรรค และให้ช่วยประสบความสำเร็จ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ให้ความสำคัญเรื่องปากท้อง เช่นการอยู่ดีกินดี เป็นต้น

การเคารพหรือเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์หรือปาฏิหาริย์หรือความเชื่อเรื่องการดลบรรดาลของเทพ เทพเจ้าต่าง ๆ ย่อมมีผลกระทบเรื่องเชื่อเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคมกฤษ อู่เต็กเค่ง ที่มีความเห็นว่า ที่อินเดียมีการเผยแพร่เรื่องกรรมด้วยเป็นแนวคิดกลาง ๆ ที่อยู่ในอินเดีย ซึ่งต้องทำความเข้าใจก่อนว่าแนวคิดกลางๆที่ว่านี้ ไม่ว่าคุณจะเป็นพุทธ คุณจะเป็นฮินดู หรือคุณจะเป็นเชน คุณต้องรับแนวคิดนี้ คือเรื่องกรรม เรื่องการหลุดพ้น เรื่องสังสารวัฏ เป็นต้น คล้าย ๆ ว่าแนวคิดนี้เป็นแนวคิดกลาง ๆ อยู่แล้ว เพียงแต่ว่ามีรายละเอียดปลีกย่อยไม่เหมือนกัน เช่นพระพุทธศาสนามีแนวคิดเรื่องกรรมโดยไม่มีปัจจัยภายนอกเข้ามาเกี่ยว, อินดูมีความคิดเรื่องกรรมแต่มีเทพเจ้ามาเกี่ยว เช่น เทพเจ้าเป็นผู้อำนวยผลกรรมตามเวลาที่เหมาะสม ซึ่งผมเข้าใจว่าชาวอินดูมีความเข้าใจเรื่องนี้ดีมาก^๖

^๔ ศุภลักษณ์ หัตถุพนม. การศึกษาวิเคราะห์การบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๕.

^๕ ซิลป์ชัย เชาว์เจริญรัตน์, เทพและเทวดา, ศาสนวิทยา สปริงส์ นิวส์ ออกอากาศวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๘.

^๖ คมกฤษ อู่เต็กเค่ง. (๑๕๕๖). พระคเณศ : การบูชาตามหลักศาสนาฮินดู, เมืองโบราณ ๓๙ (๑), หน้า ๙๖-๑๐๑.

ในเรื่องความเชื่อในการอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยโน่นนี่นั่น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าการเชื่อในอำนาจลบล้างบาปของเทพเจ้า ที่แสดงออกด้วยการอ้อนวอนบูชาอัญมณี ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง พระองค์จึงสอนชาวอินเดียใหม่่ว่า ในธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือการที่ผลเกิดจากเหตุ เหตุทำให้เกิดผล สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามเหตุและปัจจัย อย่าไปมัวมองดูว่าเป็นฤทธิ์ลบล้างบาปของเทพเจ้า ความจริงทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นเราเรียกว่า ธรรม^๗

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระพิฆเนศ แนวคิด วิวัฒนาการ และการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทยปัจจุบัน ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. แนวคิด ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศในสังคมไทยนั้น แท้จริงได้มีมานานนับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยแล้ว ไม่ใช่เพิ่งมีขึ้นในยุคปัจจุบัน
๒. ประชาชนในสังคมไทยปัจจุบันมีพื้นฐานความเชื่อการบูชาพระพิฆเนศว่าเป็นเทพที่มีตัวตนอยู่จริงและสามารถประทานพรในเรื่องต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องการได้ตามปรารถนา เช่นเชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการทั้งปวง เป็นเทพผู้บันดาลโชคลาภ สามารถบันดาลให้มนุษย์มีความร่ำรวยในทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ เป็นเทพผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากอันตรายต่าง ๆ ได้ เป็นเทพผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศ สามารถช่วยบันดาลให้มนุษย์มีสติปัญญาดีและประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้แก่มวลมนุษย์ได้ เป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จทั้งปวง สามารถบันดาลให้มนุษย์พ้นจากอุปสรรคทั้งหลายที่ขัดขวางในกิจการงานทั้งปวง เพื่อให้สำเร็จราบรื่นด้วยดีทุกประการ
๓. การบูชาพระพิฆเนศในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่ามีลักษณะการบูชาแบบผสมผสานระหว่างพิธีกรรมของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์โดยประยุกต์ใช้ด้วยกันตามความเหมาะสมและตามแนวคิดหรือคติความเชื่อของแต่ละบุคคล
๔. ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศได้พัฒนาและกระจายไปในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยนั้น ทั้งมีอิทธิพลแพร่กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทยทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ ดังมีปรากฏเป็นร่องรอยของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น จดหมายเหตุ พระราชพงศาวดาร ศิลาลาจารึก และวัตถุโบราณต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อการบูชาพระพิฆเนศ

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสสายศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑., กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๑๕๓๙, หน้า ๑๔.

๕. อิทธิพลความเชื่อการบูชาพระพิฆเนศในยุคสมัยต่าง ๆ ของประเทศไทย พบว่าการสร้างรูปเคารพบูชาพระพิฆเนศ ได้มีมาตั้งแต่ยุคสมัยขอมเรืองอำนาจ สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๖. จุดมุ่งหมายของการบูชาพระพิฆเนศในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่าการบูชาพระพิฆเนศของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อขอพรให้ประสบความสำเร็จในทุกสิ่งที่มุ่งหวังตามจุดประสงค์ต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามการประกอบอาชีพของตน เช่นขอให้โชคลาภเงินทองร่ำรวยเป็นมหาเศรษฐี ขอพรให้มีศถาบันดาศักดิ์ เกียรติยศชื่อเสียง ปราศจากทุกข์โรคภัยไข้เจ็บ ความแคล้วคลาดปลอดภัยอันตรายทั้งปวง และความสุขความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตทุกประการ

ความเชื่อในเรื่องเทพในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูและศาสนาพุทธมีความหมายและบทบาทที่แตกต่างกัน "เทพ" ในศาสนาพราหมณ์หมายถึง "เทพเจ้า" แต่เทพที่ใช้ในศาสนาพุทธหมายถึง "เทวดา" เทพ คือวิญญาณผู้เป็นใหญ่และมีอำนาจบนสวรรค์ ส่วนเทวดาคือวิญญาณของมนุษย์ที่เสียชีวิตไปแล้วไปมีสภาพเป็นทิพย์อยู่บนสวรรค์ตามภพภูมิต่าง ๆ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่าเทพหรือเทพเจ้านี้ มีอำนาจควบคุมความเป็นไปของชีวิตสรรพสิ่งต่าง ๆ และโลก สามารถทำให้ดีหรือร้าย และหากคนไปวิงวอนขอให้ช่วยก็จะดลบันดาลให้เกิดสิ่งดี ๆ และปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไปได้ ฉะนั้นเทพเจ้าจึงอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมาก แต่ศาสนาพุทธ(แบบเถรวาท) เชื่อเพียงว่าเทพคือสิ่งมีชีวิตในภพภูมิต่าง ๆ เท่านั้น เทพไม่ได้สร้างโลก และไม่มีอำนาจควบคุมหรือให้โทษแก่ชีวิตมนุษย์ มนุษย์จึงไม่ต้องไปวิงวอนขออะไร เพราะเทพเหล่านั้นช่วยอะไรไม่ได้ การที่เทพของศาสนาพุทธบางองค์ที่ชื่อพ้องกับเทพในศาสนาฮินดูนั้น ยังมีข้อถกเถียงว่าอาจไม่ใช่องค์เดียวกัน เป็นแค่ชื่อพ้องกันเท่านั้น เช่น "พระอินทร์" พระอินทร์ของศาสนาพราหมณ์ มีตำแหน่งเป็นจอมเทพ เป็นประมุขแห่งเทวดาทั้งปวง มีหน้าที่ปกครองสวรรค์และอภิลोक ถือกำเนิดขึ้นในสมัยยุคเวท ต่อมาในสมัยที่ตรีมูรติ (พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ) อุบัติขึ้น พระอินทร์ก็ถูกลดบทบาทลงและเริ่มมีพฤติกรรมทางเพศมากขึ้น กระทั่งกลายเป็นเทวดาชั้นรองจากมหาเทพตรีมูรติในปัจจุบัน แต่ของศาสนาพุทธ(รวมทั้งศาสนาเซน) มักเรียกพระอินทร์โดยทั่วไปในชื่อท้าวสักกะหรือท้าวสักกะ ซึ่งเป็นเทวดาผู้ปกครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท้าวสักกะนั้นในบางครั้งมักถูกเรียกด้วยชื่อ "อินทระ" หรือในชื่อที่เรียกขานทั่วไปอีกชื่อว่า "เทวานัม อินทระ" อันหมายถึง "จอมเทพ" หรือ "หัวหน้าแห่งเทพทั้งหลาย" ชื่อของ "พระอินทร์" หรือท้าวสักกะเทวราช ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายพระสูตรด้วยกัน บางคนจึงบอกว่า พระอินทร์ของพราหมณ์เป็นเทพ แต่พระอินทร์ของพุทธเป็นเทวดา บางคนก็บอกเลียบบอกว่าเป็นคนละองค์ ไม่ใช่แค่เรื่องพระอินทร์เท่านั้น แต่ในศาสนาพุทธก็ยังมี "พระพรหม" เหมือนกับศาสนาพราหมณ์ด้วย องค์เดียวกันหรือไม่ พระพรหมในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ คือเทพเจ้าผู้สูงสุดเป็นหนึ่งในตรีมูรติ เป็นพระผู้สร้าง แต่ในความเชื่อของศาสนาพุทธ พระพรหมเป็นเพียงชาวสวรรค์ชั้นสูงชั้นหนึ่งที่สูงกว่าเทวดาทั่วไป เรียกว่าสวรรค์ชั้น "พรหม" (หรือพรหมภูมิ) และพระพรหมก็ยังอยู่มีการวนเวียนว่ายตายเกิดด้วยอำนาจกิเลส และพระพรหมก็ยังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พรหมที่มีรูป ซึ่งมีทั้งหมด 16 ชั้น และพรหมที่ไม่มีรูป (อรูปพรหม) มีทั้งหมด 4 ชั้น โดยอรูปพรหมจะสูงกว่ารูป

พรหม ซึ่งแสดงว่า พระพรหมของพราหมณ์นั้นมิ่งคเดียว แต่ของพุทธนั้นมีอยู่มากมายจนแบ่งออกเป็น ๒๐ ภาวภูมิ ฉะนั้น พระพรหมของพราหมณ์กับพระพรหมของพุทธจึงน่าจะเป็นคนละองค์กัน พรหมของพราหมณ์เป็นเทพเจ้า แต่พรหมของพุทธเป็นเทวดา ยังมีปัญหาเกี่ยวกับเทพอีกองค์ คือ "พระยม" หรือที่คนไทยเรียกเป็นภาษาปากว่า "พญายม" ในศาสนาพราหมณ์เชื่อว่าพระยมเป็นท้าวโลกบาลประจำทิศใต้ ดาวอังคารเป็นดาวประจำองค์ ซึ่งนี่เป็นลักษณะเทพ แต่ศาสนาพุทธเถรวาทถือว่าพระยมมีชาติกำเนิดเป็นเทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกา และเป็นเจ้าแห่งเวมานิกเปรต คัมภีร์ปัญจสุทธีระบุว่า ในมหานรกแต่ละขุมมีพระยมประจำอยู่ทั้ง 4 ประตู มหานรกมี 8 ขุม จึงมีพระยมทั้งสิ้น 32 องค์ ในเทวทูตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระยมมีหน้าที่ซักถามสัตว์นรกเกี่ยวกับเทวทูต เพื่อให้สัตว์นรกนั้นได้ระลึกถึงกุศลกรรมที่ตนเคยทำมา หากสัตว์นรกจำได้ก็จะพ้นจากนรก หากจำไม่ได้ยมบาลก็จะนำตัวสัตว์นรกนั้นไปลงโทษตามบาปกรรมที่ได้ทำมา ส่วนลัทธิขงจื๊อฝ่ายมหายานว่า พญายมเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ทำหน้าที่พิพากษาแก้ดวงวิญญานทั้งหลาย ดังนั้น พระยมของพราหมณ์จึงเป็นเทพ แต่พระยมของพุทธก็เป็นเทวดาอีกเช่นกัน โดยภาพรวมพูดได้ว่า เรื่องเทวดาของศาสนาพุทธเอามาหรือได้รับอิทธิพลมาจากเรื่องเทพของศาสนาพราหมณ์ แต่นำเสนอออกมาในรูปแบบใหม่ จากที่เป็นเทพเจ้า ก็เป็นเทวดา ซึ่งมาจากวิญญานมนุษย์ที่ทำได้แล้วตายไปเกิดในสวรรค์ อย่างไรก็ตาม การจะบอกว่า "ศาสนาพุทธมีแต่เทวดา แต่ไม่มีเทพเจ้า" นั้น ก็อาจเป็นการพูดที่ผิวเผินเกินไป เพราะหากดูรายละเอียดแล้วจะพบว่า ลักษณะของเทวดาตามความเชื่อในศาสนาพุทธก็อานาจิเศษมากจนเรียกได้ว่าใกล้เคียงหรือไม่ต่างจากแนวความเชื่อเรื่องเทพเจ้ามากนัก ตัวอย่างเช่น เทวดามีสภาพกายทิพย์เหมือนเทพ มีลำดับชั้นชั้นอยู่สถานที่สูงส่งไม่เท่ากัน แบ่งเป็น 3 ชั้นใหญ่ 6 ชั้นย่อย อายุยืนมาก เช่น ชั้นต่ำสุดก็มีอายุยาวถึง 9 ล้านปี พวกชั้นสูงสุดก็อายุยืนถึง 9 พันกว่าล้านปี ครบอายุเมื่อไรก็ต้องไปเกิดใหม่ ว่าเป็นแล้วอายุยืนขนาดนี้ก็แทบไม่ต่างอะไรกับเป็นอมตะแบบเทพเจ้าเลย

นอกจากนี้ เทวดาที่อยู่สวรรค์เหล่านี้ยังมีเพศ แบ่งเป็นชายหญิง แม้ไม่ต้องกินอาหาร แต่ยังต้องการการเสพกามอยู่เหมือนกับมนุษย์ แต่จะมีความแตกต่างกันออกไปเพราะว่ากันว่า "วิธีเสพกาม" หรือวิธีร่วมเพศที่ "สวยงามกว่า ปราณีตกว่า" และยิ่งเกิดในภูมิชั้นสูงมากขึ้นไป การเสพกามก็ยิ่งน้อยลงตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีปัญหาอีกว่า มีเทวดาอีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า "อุปปัตติเทพ" ซึ่งแปลว่า "เทวดาโดยกำเนิด" นั้นหมายความว่าอย่างไรแน่ แปลว่า แรกเกิดก็เป็นเทวดาเลย ไม่เคยต้องเกิดเป็นมนุษย์แล้วทำความดีก่อน แล้วจึงค่อยมาเป็นเทวดาบนสวรรค์ (ที่เรียกว่า "วิสุทธิเทพ") อย่างนั้นหรือ? ถ้าเช่นนั้นเทวดาอย่างนี้จะต่างอะไรจากเทพ หรือเทพเจ้าเล่า แล้วยังเทวดาที่เสพกามกันจน "ตั้งครรรค์" และ "มีลูก" นั้น จะกลายเป็นเทวดาชั้นไหน ไม่ใช่เทพอีกองค์หรือ แต่ที่แน่ ๆ คือ ไม่ว่าในศาสนาพุทธมีเทพหรือไม่ หรือมีแต่เทวดา และเทวดาจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่ ก็ถือว่าไม่มีอำนาจดลบันดาลให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ จึงไม่ให้มีการบูชา และอธิษฐานขอต่อเทพหรือเทวดาเหล่านั้น

แนวคิดเรื่องเทพ และ เทวดา ของศาสนาและวัฒนธรรมทั้งหลายนั้น ชับซ้อนเสมอตามแต่ความเชื่อ และนี่ก็ยังไม่นับเรื่องของ พุทธสวรรค์ (มะลัก) ซาตาน (ชัยตอน) ผี (ญิน) และวิญญาณมนุษย์ ของศาสนายิว คริสต์ และอิสลาม ซึ่งก็มีความคล้ายความต่างอีกหลายประการ^๔

ในสังคมไทย ความเชื่อและศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแยกไม่ออก อาจกล่าวได้ว่า เราไม่นับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด แต่ก็มีได้หมาย ความว่าความเชื่อและศาสนาจะมีบทบาทด้อยลงไป การนับถือศาสนาของคนไทยเป็นเรื่องสำคัญที่จะหล่อหลอมให้สังคมไทยเป็นไปในแบบอย่างที่เราเรียกว่า "อย่างไทย" มีเอกลักษณ์เป็นไทย ลักษณะความเชื่อและศาสนาที่อยู่ในสังคมไทย หรือเรียกว่า "แบบไทยๆ"

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ หรือ จะเรียกอารยธรรมไทยว่าเป็นอารยธรรมพุทธศาสนาได้หรือไม่อย่างไร ความเชื่อและศาสนาในวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ในแง่การสร้างสรรค์ การยกระดับวัฒนธรรม และความสืบเนื่องทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นอารยธรรม ศาสนาและความเชื่อเป็นทั้งเหตุโดยตรงและโดยอ้อม ที่ทำให้เกิดอารยธรรมในสังคม หรือของชนชาติใดชนชาติหนึ่ง อาจจะมีแผ่ขยายไปสู่ที่ต่าง ๆ จากจุดศูนย์กลางอารยธรรมนั้น เช่น พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาหลักที่สร้างอารยธรรมหรือมีส่วนในการสร้างอารยธรรมของหลายชาติ หลายภาษา เป็นจักรกลสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและในความเป็นไปของอารยธรรมโลกในปัจจุบัน

ระบบเรื่องการบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดในศาสนา เป็นเรื่องสำคัญ ความประพฤติดังศีลธรรมจรรยาอย่างเดียวย่อมไม่พอ ต้องมีการเตรียมในด้านต่างๆ ในส่วนนี้มักผูกอยู่กับ ระบบของพิธีกรรม เป็นพื้นฐานเดิมมาแต่เริ่มมีการเชื่อเรื่องเทพที่ต้องปรนนิบัติให้พอพระทัย การปฏิบัติบูชาด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ มุ่งเพื่อแสดงความภักดี การสวดมนต์ทำวัตรเพื่อให้จิตใจสงบ ศาสนาอันมีระบบความคิด ปรัชญา เป็นแกนหลักในทางการสร้างเหตุผล หรือเพื่อพิสูจน์ความเป็นไป ขนบธรรมเนียมความเชื่อในศาสนาของตน ศาสนาผูกพันหรืออาจเรียกว่า เกิดในสังคมเปลี่ยนแปลงไปในสังคม ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง เป็นเครื่องกำกับความคิดความอ่าน เป็นเครื่องบังคับพฤติกรรมของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งในสังคม เพื่อประโยชน์แก่การเข้าใจพฤติกรรมด้านความเชื่อของคนในสังคม

ถึงแม้ว่า สังคมไทยโดยมากและทุกระดับได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก แต่การนับถืออาจต่างกันไปตามพื้นภูมิปัญญาของแต่ละบุคคล มีแนวคิดสำคัญ ได้แก่ เรื่องเวียนว่ายตายเกิดกรรม บาปบุญคุณโทษ บารมี และการอุทิศส่วนบุญกุศล โดยมีความเชื่อที่หลากหลาย หากจะแยกเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมได้แก่ การเชื่อเรื่องผีसागเทวดา การนับถือบรรพบุรุษ และความเชื่อเรื่องข้าว การเคารพ ไม่ถูกดูหมิ่นจึงจะเกิดผลดีที่เรียกว่าขวัญหรือเรียกว่าพลังของชีวิตอยู่ด้วย จึงเกิดเป็นประเพณีปฏิบัติต่อข้าวในการกระบวนกรปลูกข้าว เก็บเกี่ยวช่าง เหมือนหนึ่งข้าวเป็นบุคคล ความเชื่อเรื่องโลกจักรวาลและกำเนิดคนและสัตว์ ความเชื่อต่าง ๆ ในวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา เช่นโคลง

^๔ ศิลป์ชัยศิลป์ชัย เขาว์เจริญรัตน์, เทพและเทวดา, ศาสตวทยา, สปริงส์ นิวส์, ออกอากาศวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๘.

ลิลิตพระลอที่แสดงแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น ไฉไลในโลกล้วน อนิจจัง คงแต่บาปบุญยัง เทียงแท้ คือเงาติดตัวตรึง ตรึงแน่น อยู่หนา คงแต่บาปบุญแล้ว ก่อเกื้อรักษา ความเชื่อเรื่องบุญกรรมนี้มีให้เห็นโดยตลอดในงานกวีนิพนธ์แต่โบราณจนถึงยุคปัจจุบัน สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาหลัก ก็ต้องพยายามปรับตัว เกิดความตื่นตัวในเรื่องการนับถือพระพุทธศาสนา หรืออยากจะทำให้พระพุทธศาสนาสนองความต้องการของสังคมมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม บางครั้งทำให้เกิดช่องว่างทางความคิด เกิดการเสาะแสวงหาทางที่จะพ้นทุกข์หรือหาสิ่งยึดเหนี่ยวใหม่ๆ ทำให้เกิดกระแสของศาสนาใหม่ ๆ หรือแนวใหม่ ๆ ในศาสนาหลักแต่เดิม แนวคิดที่จะใช้ศีลหรือวัตรปฏิบัติปรับปรุงพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นด้วยเห็นว่า พระภิกษุประพฤติย่อหย่อน การรักษากายวาจาให้สงบตามหลักการในพุทธศาสนา แนวคิดด้านสมาธิ เป็นเรื่องของการพยายามปลีกตัวเองออกไปเพื่อแสวงหาความสงบ แนวคิดทางด้าน ปัญญา คือ การพยายามหาเหตุผลตีความให้เข้าหลักการทางวิทยาศาสตร์ เมื่อเกิดปัญหาในสังคม เช่น เรื่องปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาคนนิยมวัตถุมากเกินไป ปัญหาเรื่องโรคระบาด เช่น โควโรนา ไวรัส 19 หรือ โควิด 19 (Corona Virus -19) ก็ยังมีความพยายามจะหาคำตอบจากหลักการในพระพุทธศาสนาอยู่ ความขัดแย้ง หรือกระบวนการต่าง ๆ การเสาะหาคำตอบจากพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนายัง "มีชีวิต" อยู่

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า สังคมไทยปัจจุบัน มีความไม่มั่นคงทางจิตใจและชีวิต ไม่ต่างไปจากคนไทยทุกสมัยที่ผ่านมา ยิ่งคนวิ่งตามโลกสมัยใหม่ที่มีแต่การแข่งขัน คนไทยก็ยังมีความทุกข์ จะเห็นได้ว่าคนไทยจำนวนมากยังวิ่งหาหมอดู คนทรงเจ้า วิงวอนคนบอกใบ้ให้หายตามสถานที่ต่าง ๆ ยังพึ่งพระสงฆ์และศาสนา มาก เพราะต้องการทำให้ตนเองมีความสบายใจขึ้น การหันหน้าเข้าวัดปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิภาวนา สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยในสังคมปัจจุบันยังต้องการ "ศาสนา" เป็นที่พึ่งอยู่มาก ตราบใดที่คนยังไม่มี ความมั่นใจในชีวิต "ศาสนา" ยังมีบทบาทสนองความต้องการทางจิตใจคนในสังคมได้เสมอ ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนจะเลือกรูปแบบใด วิธีการใด ทางความเชื่อและพิธีกรรมศาสนามาใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการของตน

ผลกระทบในด้านการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อของสังคมไทย อาจเนื่องมาจากการให้ความสำคัญด้านการแข่งขันด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญ ทั้งนี้เพราะการอาศัยศรัทธาหรือความเชื่อเรื่องเทพเจ้าซึ่งมีมาแต่เดิมในอดีต หากมีการพูดถึงหรือแสดงออกมาในด้านพิธีกรรมที่สำคัญจะนำไปสู่การแตกย่อยทางด้านแนวคิด สถาปัตยกรรม ศิลปะ และจิตรกรรมต่าง ๆ ทั้งในเมืองและนอกเมือง

หากเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องประโยชน์นิยมในทัศนะทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดของนักประโยชน์นิยมตะวันตก เช่น เจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) ที่สนับสนุนทำที่ว่า สิ่งที่ดีที่สุดคือความสุขในปริมาณมากที่สุด หรือความทุกข์ในปริมาณน้อยที่สุด ในขณะที่ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) มีทัศนะว่า ควรให้ประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นสอดคล้องเท่าเทียมกัน โดยให้ส่วนรวมได้รับผลประโยชน์มากที่สุด และประโยชน์ของตัวเองเป็นผลพลอยได้^๙ จะเห็นว่าหลัก

^๙ ภัทรพร สิริกาญจน, *ประโยชน์นิยมในความเรียงว่าด้วยเสรีภาพของ จอห์น สจ๊วต มิลล์*, วารสารราชบัณฑิตยสถาน, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนามีความโดดเด่นและครอบคลุมกว่า โดยคำนึงถึงทั้งประโยชน์สุขในชีวิตปัจจุบัน ประโยชน์สุขในชีวิตหน้า รวมถึงประโยชน์สุขที่เป็นจุดหมายสุดท้ายของชีวิต ส่วนแนวคิดประโยชน์นิยมในปัจจุบันที่สะท้อนออกมาในเชิงธุรกิจและพุทธพาณิชย์

วิเคราะห์เรื่องผลกระทบเรื่องการเคารพบูชาพระพินเศศ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการลดทอนความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธที่เคารพบูชาพระคณเศศ กับชาวพุทธที่แสวงหาความพ้นทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา ด้วยการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้และตอบข้อสงสัยได้อย่างเป็นวิชาการ พร้อมทั้งยังได้เสนอทางออกการเคารพบูชาพระคณเศศของชาวพุทธในสังคมไทยอย่างเหมาะสมด้วยท่าทีที่ประนีประนอม เพื่อเป็นการให้เกิดเกียรติเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ในสถานที่ต่าง ๆ โดยไม่เสียหลักการทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้การแก้ปัญหาดังกล่าวยังได้นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามวิถีพุทธ กล่าวคือในส่วนของผู้ปัจเจกบุคคล เมื่อชาวพุทธที่เคารพบูชาพระคณเศศได้ทราบถึงหลักการและหลักปฏิบัติการเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนา เชื่อว่าจะเปลี่ยนแนวคิดในจากการเคารพบูชาพระคณเศศแบบอ้อนวอนหวังอำนาจดลบันดาลมาเป็นการพึ่งตนเองและพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา สะท้อนให้เห็นถึงการสลายอัตตาในเบื้องต้น ซึ่งเมื่อชาวพุทธเกิดความเข้าใจในหลักการและหลักปฏิบัติอย่างลึกซึ้งแล้ว ก็จะนำตนไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาต่อไป ในส่วนของสังคม วิธีแก้ไขปัญหาระหว่างการเคารพบูชาพระคณเศศนี้จะช่วยจุดประกายให้หลาย ๆ ภาคส่วน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา และนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมไทย ด้วยการดำเนินกิจกรรมตามหลักธรรมาภิบาล คิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ยกตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมคณเศศดุริที่แต่เดิมนำเสนอเพียงเรื่องเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสร้างความสับสนต่อหลักการเคารพบูชาตามวิถีพุทธ อาจเพิ่มนิทรรศการพระพินเศศตามคติในพระพุทธศาสนา รวมทั้งหลักการและหลักปฏิบัติในการเคารพบูชาตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการสร้างความรู้และความเข้าใจให้แก่ชาวพุทธในสังคมไทยควบคู่ไปด้วย

สรุป ผลการวิจัยพบว่า แนวคิด ความเชื่อเรื่องพระพินเศศในสังคมไทยปัจจุบัน คือ พระพินเศศเป็นเทพเจ้าที่มาจากคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในประเทศอินเดีย มีมาตั้งแต่อดีตในสมัยโบราณแล้วไม่ใช่เพิ่งมีในยุคปัจจุบัน โดยมีการเผยแผ่ความเชื่อเข้ามาพร้อม ๆ กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย เป็นที่รู้จักของคนในสังคมไทยในลักษณะของเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา และเทพเจ้าแห่งความสำเร็จทั้งปวง ซึ่งการบูชาพระพินเศศในปัจจุบันพบว่าเป็นลักษณะการบูชาแบบผสมผสานระหว่างพิธีกรรมของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ปัจจุบันการบูชาพระพินเศศมีปรากฏแพร่กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยพบว่าสถานที่บูชาพระพินเศศส่วนใหญ่ มีอยู่ในวัดของพระพุทธศาสนา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอเพื่อการปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. การบูชาพระพินเศศของชาวพุทธในสังคมไทยนั้น ควรปฏิบัติให้อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้การบูชาพระพินเศศมาจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์ก็จริง แต่พุทธศาสนิกชนก็ไม่จำเป็นต้องถือปฏิบัติตามวิธีการของศาสนาพราหมณ์ แต่ควรปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่พระพุทธศาสนาได้วางหลักการไว้ให้แล้วจึงจะเหมาะสมยิ่งกว่า เพราะหากชาวพุทธถือปฏิบัติตามธรรมเนียมของศาสนาพราหมณ์โดยตรง ก็เท่ากับเป็นการปฏิบัตินอกคำสอนของพระพุทธศาสนา ฉะนั้นหากผู้บูชายังเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาอยู่ จึงควรปฏิบัติให้อยู่ในกรอบหรือขอบเขตของหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุด

๒. ชาวพุทธในสังคมไทยควรมีมุมมองหรือทัศนคติต่อเรื่องนี้ให้ถูกต้องตามหลักความเป็นจริงที่พระพุทธศาสนาได้สอนไว้มิใช่ยึดถือเอาคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์มาเป็นบรรทัดฐานหรือตัวชี้วัด ศาสนาพราหมณ์หรือกลุ่มลัทธิเดิมที่บูชาพระพินเศศนั้น มีแนวคิดหรือวิธีการปฏิบัติต่อการบูชาพระพินเศศอย่างไร ก็ถือเป็นเรื่องของศาสนาหรือลัทธิอื่น ๆ แต่ชาวพุทธที่ต้องการบูชาก็ควรยึดถือคติความเชื่อหรือมุมมองของพระพุทธศาสนามาเป็นบรรทัดฐานหรือตัวชี้วัดในการบูชา จึงเป็นการเหมาะสม ดังตัวอย่าง เช่น ศาสนาพราหมณ์มีมุมมองว่าพระพินเศศคือเทพเจ้าที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เหนือกฎแห่งกรรม สามารถกำหนดชะตาของมนุษย์ได้ตามปรารถนา แต่ในทางกลับกันพระพุทธศาสนากลับมีมุมมองที่แตกต่างคือพระพุทธศาสนาถือว่าพระพินเศศนั้นเป็นเพียงเทวดาตนหนึ่งที่ยังต้องอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ไม่ได้มีอำนาจกำหนดชะตาของมนุษย์ได้แต่อย่างใด เพียงแต่พระพินเศศอาจช่วยสงเคราะห์มนุษย์ได้บ้างตามสมควรแก่บุญหรือกรรมที่มนุษย์ได้กระทำไว้ ซึ่งไม่สามารถบันดาลสิ่งที่เกินไปกว่ากรรมของมนุษย์ได้

๓. การบูชาพระพินเศศของชาวพุทธในสังคมไทยนั้น ผิดหรือไม่นั้น ผู้วิจัยไม่อาจกล่าวสรุปชี้ชัดได้ว่าผิดหรือถูก เพราะการบูชาพระพินเศศในสังคมไทยนั้นมีทั้งผลดีและผลเสียควบคู่กันไป หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแม้จะมีได้สอนให้บูชาพระพินเศศและเทพเจ้าต่าง ๆ โดยตรง แต่ก็ไม่ได้สั่งห้ามอย่างเด็ดขาด หากมีการสอนว่าห้ามบูชาอย่างเด็ดขาดนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะหากกระทันหันนั้น ก็เท่ากับว่าพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นศัตรูกับศาสนาอื่นอย่างชัดเจน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วพระพุทธศาสนาไม่เคยประกาศตนเป็นศัตรูกับศาสนาอื่น ไม่เคยแสดงความรังเกียจศาสนาอื่น และพระพุทธเจ้าเองก็ไม่เคยบังคับใจใครให้มานับถือหรือไม่ให้นับถือสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น การห้ามไม่ให้บูชาย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

๔. การบูชาพระพินเศศตามทัศนะของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องอย่างแท้จริงคือการบูชาโดยยึดหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ๓ ประการเป็นสำคัญ ได้แก่ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา วิธีการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนา คือ อามิสบูชาและปฏิบัติบูชา และการบูชาที่ต้องยึดหลักของความศรัทธาคู่กับปัญญา หากยึดหลักธรรมเหล่านี้ได้เป็นพื้นฐานในการบูชาแล้ว ย่อมถือว่าการบูชาที่ถูกต้องตามทัศนะของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- ๑) ควรจัดประชุมสัมมนาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อหรือการบูชาแบบพุทธและบูชาแบบพราหมณ์ที่ถูกต้องให้กับพระสังฆาธิการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมถึงประชาชนทั่วไป
- ๒) ควรสร้างคู่มือสำหรับการบูชาในรูปแบบเอกสารหรือการให้ข้อมูลแก่ผู้สร้างหรือผู้บูชาสักการะในสถานที่ที่มีการสร้างพระพินเศ
- ๓) เจ้าคณะ พระสังฆาธิการ ก่อนสร้างเทวรูปหรือวัตถุมงคลควรคำนึงผลได้ผลเสียด้วย อย่าคำนึงเฉพาะเรื่องรายได้แต่เพียงอย่างเดียว ให้คำนึงด้านศิลปะและความเหมาะสมด้วย

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาแนวคิด วิวัฒนาการ การผสมผสานทางความเชื่อพระพินเศในสังคมไทย เพื่อให้เห็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนในบางมิติมากยิ่งขึ้น จึงควรที่จะศึกษาแบบเจาะจง เช่น กรณีการบูชาพระพินเศของพระภิกษุสงฆ์ไทย การบูชาพระพินเศในวัดทางพระพุทธศาสนา
๒. จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพินเศในทัศนะที่หลากหลายของชาวพุทธในสังคมไทยนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจได้แก่ ๑) สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนาแนวจารีตดั้งเดิมซึ่งถือการปฏิบัติตามพระไตรปิฎกเป็นหลัก ๒) สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนาแนวประชานิยม ซึ่งเป็นวิถีความเชื่อและการปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ จึงน่าสนใจที่จะศึกษาในด้านความแตกต่างของแนวคิด ๒ ประการนี้ เพื่อตอบโจทย์ต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนมากขึ้น ๓) ท่าทีที่เหมาะสมของพระภิกษุสงฆ์ที่สร้างรูปเคารพ วัตถุมงคล และส่งเสริมให้มีการเคารพบูชาพระพินเศในวัดทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงควรศึกษาในด้านแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เพื่อหาแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ที่เหมาะสมต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาบาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือภาษาไทย

กัลยา วาณิชยบัญชา. การใช้ SPSS FOR WINDOWS ในการวิเคราะห์ข้อมูล เวอร์ชัน ๗-๑๐. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย., ๒๕๔๔.

กองบรรณาธิการข่าวสด, เทพ-เทวะ ศักดิ์สิทธิ์-สักการะ, กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๓.

กิตติ วัฒนะมหาตม์. คู่มือการบูชาเทพ. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๗.

กิตติ วัฒนะมหาตม์. สัตว์มงคล เครื่องรางของขลัง. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๗.

กิตติ วัฒนะมหาตม์. ตริเทวปกรณ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์. ๒๕๔๙.

กิตติพงศ์ บุญเกิด. โครงการสุภยาตรา บูชาพระพิฆเนศวร์ ๓ วัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ. ๒๕๕๒.

พระยาสังจาภิรมย์. ตริเทวปกรณ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๘.

คณะพร กิจชัยพร และสุชาติ กิจชัยพร. พระพิฆเนศวร: เทพเจ้าแห่งความสำเร็จ. กรุงเทพมหานคร: การบูรณาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

ชัยพร วิชาวุธ. ความเชื่อ (Beliefs) ความหมายความเชื่อ การเกิดความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. ๒๕๓๐.

ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

บุญลือ วันทายนต์.รศ. สังคมวิทยาศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๖.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, ๒๕๒๒.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชพิธีสิบสองเดือน, กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๑.

ทิตยา สุวรรณชฎ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

โฆสิต ปั้น เปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

दनัย ไชโยธา. ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๘.

คณิศพร กิจชัยพรและสุชาติ กิจชัยพร: พระพิฆเนศวร: เทพเจ้าแห่งความสำเร็จ, กรุงเทพมหานคร: การรณการพิมพ์. ๒๕๔๒.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธิในท้องถิ่น. มหาสารคาม: ปริดาการพิมพ์, ม.ป.ป., ถ่ายเอกสาร.

จินดารัตน์ โพธิ์นอก, องค์ความรู้ภาษา-วัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๖๑.

จิรัสสา คชาชีวะ. พระพิฆเนศวร: คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร. ๒๕๓๑.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา. ๒๕๒๒.

จำรูญ วงศ์กระจ่าง. วัฒนธรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน, สงขลา. ๒๕๓๙.

นิรันดร์ เลิศวีรพล และคณะ. การรู้จักอักขระอักษรธรรมอีสานโดยใช้ตัวแบบฮิตเดนมาร์คอฟ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บุรพาโอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔.

ป๊อก เชลชี. พระศรีศกณศมหาเทพแห่งความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ ฉบับสมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส.พี. มิลเลียนแนร์, ๒๕๔๙.

พระประชาธรรมนาถ (ไพรัตน์ ปญญารโ). ที่ระลึกในโอกาสเจริญอายุวัฒนมงคล ๔๓ ปี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๐.

ประภาพรรณ วิจิตรวาทการ. คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗.

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. ที่พรรณวัฒนธรรม: รวบรวมความทางวิชาการวัฒนธรรมศึกษา, สถาบันทักษิณคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔.

พระธรรมโกศาจารย์. ธรรมะกับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสสายศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก. ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

..... ธรรมกับการพัฒนาชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

..... บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน : พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๓.

..... การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

..... พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

..... วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: ศยาม. ๒๕๔๖.

พระยาสัจจาภิรมย์. เทวกำเนิด พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. ๒๕๕๖.

พระอริยานุวัตร เขมจารี. คติความเชื่อของชาวอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระราชวรมนี (ป.อ. ปยุตโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.

พลาดิสัย สิทธิธัญกิจ ประวัติศาสตร์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ. ๒๕๔๗.

พิทยา ว่องกุ (บรรณาธิการ). วิภวศาสนาในยุคธรรมาภิบาลไทย : พุทธวิบัติ. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิทัศน์, ๒๕๔๕.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบาทสมเด็จพระ. เทพเจ้าและสิ่งที่น่าสนใจพระราชนิพนธ์ ร.๖. กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา, ๒๕๕๖.

ไมเคิล ไรท์. พระพินาศ: มหาเทพอินทรมุขวิปและอุษาคเนย์. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๘.

ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

ยุพา อุดมศักดิ์. เรื่องภาวะสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๗.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย, ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๒, กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๖.

เวทย์ วรวิทย์. ลายยันต์ดำหรับเขาอ้อ, กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนบรรณ ปิ่นเกล้าจำกัด, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

ศุภลักษณ์ วัฒนาวีทวัส. **วิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๔

สนธยา พลศรี. **กระบวนการพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๕.

สมเด็จพระวันรัต (เฝื่อน ติสสทตฺโต ป.ธ.๙), **ประชุมพระธรรมเทศนา**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อัมรินทร์ปริ้น แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา**, กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัย พุทธิกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

ศิลป์ชัย เชาวเจริญรัตน์, **การผานความเชื่อทางศาสนา**, กรุงเทพมหานคร: สปริง นิวส์, ๒๕๕๘.

สุชาติ เกาทอง. **ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์. ๒๕๕๔.

สุจิตรา อ่อนค้อม. **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

สุธวิงค์ พงศ์ไพบูลย์. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน**, กรุงเทพมหานคร. สุขภาพใจ, ๒๕๕๔.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. **วัฒนธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๘.

อรชุน กุรนนท์. **พระพิฆเนศวรเทพแห่งศิลปวิทยาการและความสำเร็จ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๕๗.

อักษุจารย์ พระราชครู. **ประวัติพระคณศ ฉบับเทวสถานโบสถ์พราหมณ์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อนุสรณ์, ๒๕๓๐.

อุดม เขยกิจวงศ์. **ประวัติศาสตร์ชาติไทย**, กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๕.

๑.๒.๒ รายงานการวิจัย

จตุพล พรพหมี และพรภิรมย์ ยอดบุญ. **การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการเรียนรู้ทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมแก่ประชาชนในนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก**. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

คนพศ ด้วงคง; และปิยนันท์ เหล่าบัณฑิตเจริญ. **ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศวรในมหาวิทยาลัย ศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี**. สารนิพนธ์ปริญญา ศศ.บ. (การจัดการชุมชน) มหาวิทยาลัยศิลปากร, เพชรบุรี, ๒๕๕๐.

ธนดล ตับสันเทียะ. **ความเชื่อที่ถูกครอบงำด้วยมิถุนาภิภู**, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๕๓.

นิขพงศ์ ศรีมกุฏพันธุ์, ประภัทร์ แสงจันทร์, พฤติกรรมและปัจจัยการบูชาพระพินเศศวรของนักศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, นครปฐม, ๒๕๕๔.

ประสพชัย พสุนนท์, กานติมา วิริยวุฒิไกร. “ปัจจัยและพฤติกรรมการบูชาพระพินเศศวรของนักศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี”. ในการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัย. มหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ ๒๐, สงขลา, ๒๕๕๓.

ประสพชัย พสุนนท์, กานติมา วิริยวุฒิไกร. “พฤติกรรมและปัจจัยการบูชาพระพินเศศวรของนักศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม” ในการประชุมทางวิชาการเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ ๒๓. นครราชสีมา. ๒๕๕๔.

ประทุม จารุวิโส พระอธิการ. การศึกษาเปรียบเทียบเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ

เทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. ๒๕๕๔.

ประสพชัย พสุนนท์; และคณะ. “การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของประกอบการ

ร้านค้าปลีกในเขตอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี”. ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารและการจัดการวิจัย ครั้งที่ ๒. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา, ๒๕๕๓.

ประสพชัย พสุนนท์; และคณะ พฤติกรรมและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าบูชาพระเครื่อง. ในการประชุม

วิชาการระดับชาติด้านการบริหารและการจัดการวิจัยครั้งที่ ๒. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา, ๒๕๕๓.

ยุทธนา คนแรง และสุชาดา บุญเปรม. การปรับตัวของผู้หญิงภายหลังการหย่าร้างในอำเภอเมือง,

รายงานวิจัย, นครปฐม, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.

สถาพร ศรีสัจจัง. ความรู้ ความเชื่อและพฤติกรรมเรื่องภูตผีแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย,

รายงานวิจัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๓.

สนธยา พลศรี. กระบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

สนธยา พลศรี. หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

สุนทร โคมิน และสนิท สมักรการ. ค่านิยมและระบบค่านิยมไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด.

รายงานวิจัย, สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙.

สุรัชย์ ภัทรดิษฐ์. พระพินเศศ: การผสมกลมกลืนรูปแบบประติมากรรม ความเชื่อ, ประเพณี,

พิธีกรรมในสังคมไทย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม, ๒๕๕๔.

สุภาพรณ์ ไผ่แก้ว, สถานะและบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด

ฟ้าจุฬา โลก มหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๓๕๒). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ, ๒๕๔๙.

ศิริชัย ทรวงแสง. ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์กับพฤติกรรมการดำเนินธุรกิจ: กรณีศึกษากลุ่มนัก

ธุรกิจของหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่, เชียงใหม่, ๒๕๔๘.

บำรุง คำเอก, รายงานการวิจัยเรื่องอิทธิพลของศาสนา พราหมณ์-ฮินดูในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๕.

เบญจมาศ พลอินทร์. **วรรณคดีชนบประเพณี พระราชพิธีสิบสองเดือน**. พิมพ์ลักษณ์, โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๔.

ณ ลินพัฒน์. **การพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๔๑.

๑.๒.๓ เว็บไซต์

<http://www.siamganesha.com/>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Ganesha>

[https:// www.tourmyindia.com](https://www.tourmyindia.com)

<https://www.independent.co.uk>

๒. ภาษาอังกฤษ:

Milton Rokeach . **Beliefs, Attitudes, and Values: A Theory of Organization and Change**. Jossey-Bass, 1968.

Sataguru Sivaya Subramuniyaswasmi. **Loving Ganesh:Hinduism's Endearing Elephant-Faced God**. Third Edition, Himalayan Academy USA, 2000.

Yamane, T. **Statistics: An introductory analysis**. New York: Harper and Row. 1967.

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง เรื่อง พระพินนุส: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อ
ในสังคมไทยจังหวัดฉะเชิงเทรา

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำวิจัย เรื่อง พระพินนุส: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย ผู้วิจัยขอความกรุณาท่านให้ข้อมูลและความเห็นของท่านตามความเป็นจริง ซึ่งคำตอบของท่านจะใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้นไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดีและขอขอบพระคุณท่านมา ณ โอกาสนี้

๒. แบบสอบถามนี้ แบ่งออกเป็น ๕ ตอน คือ

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๒) แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

๓) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเดินทางมาบูชาสักการะหรือเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว

๔) ผลกระทบต่อความเชื่อที่มีต่อความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทย

๕) ข้อเสนอแนะ

๓. โปรดตอบแบบสอบถามโดยการทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง () ในแต่ละข้อคำถามให้ตรงกับสภาพความเป็นจริง หรือตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๔. ข้อมูลที่ท่านได้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับและไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านทั้งสิ้น

๕. ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่าน ที่ได้สละเวลาและให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามในการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณในความกรุณาของท่านมา ณ โอกาสนี้

นายศิลปะ หินไชยศรี

หัวหน้าโครงการวิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง () หน้าข้อความที่ท่านเลือกให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. เพศ

() หญิง () ชาย

๒. อายุ

() น้อยกว่า ๒๐ ปี () ๒๐ - ๓๐ ปี () ๓๑ - ๔๐ ปี () มากกว่า ๔๐ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

() ต่ำกว่าปริญญาตรี () ปริญญาตรี () ปริญญาโท () ปริญญาเอก

๔. อาชีพ

() รับราชการ/รัฐสาหกิจ () พนักงานมหาวิทยาลัย () พนักงานบริษัท
() ลูกจ้างประจำ () ลูกจ้างชั่วคราว () นักเรียน/นักศึกษา
() ค้าขาย/อาชีพอิสระ () รับจ้าง () เกษตรกร/ประมง
() นักบวช

๕. รายได้ส่วนตัวต่อเดือน

() น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท () ๑๐,๐๐๐ - ๑๕,๐๐๐ บาท

() ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท () มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท

๖. ภูมิภาคที่ท่าน

() ภาคกลาง () ภาคเหนือ () ภาคใต้
() ภาคตะวันออก () ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๗. จำนวนสมาชิกในครอบครัว

() ๑-๒ คน () ๓-๔ คน () มากกว่า ๕ คน

๘. ศาสนาที่ท่านนับถือ

() พุทธ () คริสต์ () อิสลาม
 () ซิกข์ () ฮินดู () อื่นๆ

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับพระพินเศแนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการ การผสมผสาน ผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อในสังคมไทยสังคมไทย

คำชี้แจง เครื่องหมาย ✓ ในช่องคำตอบที่เหมาะสมและเป็นจริงกับตัวท่านมากที่สุด โดยคำตอบมี ๕ ตัวเลือก คือ

น้อยที่สุด หมายถึง ท่านเห็นด้วยน้อยมาก
 น้อย หมายถึง ท่านเห็นด้วยน้อย
 ปานกลาง หมายถึง ท่านเห็นด้วยปานกลาง
 มาก หมายถึง ท่านด้วยมาก
 มากที่สุด หมายถึง ท่านเห็นมากที่สุดหรือเห็นด้วยอย่างยิ่ง

ด้านแนวคิดเกี่ยวกับพระพินเศในสังคมไทย	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. เป็นเทพแห่งการขจัดอุปสรรค					
๒. เป็นเทพแห่งโชคลาภ					
๓. เป็นเทพแห่งศิลปวิทยา					
๔. เป็นเทพเป็นที่พึ่งทางใจของผู้ประสพจะพ้นจากทุกข์					
ด้านการพัฒนาการและวิวัฒนาการความเชื่อเรื่องพระพินเศในสังคมไทย					
๕. การเคารพนับถือพระพินเศมีมาตั้งแต่สมัยเริ่มประวัติศาสตร์ชาติไทย					
๖. การเคารพนับถือพระพินเศเพราะประชาชนเห็นผู้นำให้ความเคารพนับถือจึงเคารพนับถือหรือประพฤติดูปฏิบัติตาม					
๗. หน่วยงานภาครัฐของไทยบางหน่วยงานได้นำรูปพระพินเศมาทำเป็นตราสัญลักษณ์ เพื่อแสดงความเคารพอย่างท่าน					
ด้านการผสมผสานทางความเชื่อเรื่องพระพินเศในสังคมไทย					
๘. ปัจจุบันความเชื่อเรื่องเทพหรือเทวดาทิ้งแบบพราหมณ์หรือฮินดูและแบบพุทธของสังคมไทยยากที่จะแยกออกจากกัน					

๙. ในการบำเพ็ญกุศลพิธีหรือบุญพิธี มักมีเรื่องเทพ/เทวดาเข้าเกี่ยวข้องเสมอ เช่นการสวดอัญเชิญเทพหรือเทวดามาสถิตในมณฑลพิธี เป็นต้น					
๑๐. เหล่าศิลปินไทยแทบทุกแขนงต่างให้ความเคารพนับถือบูชาพระพิฆเนศ					
๑๑. การสร้างรูปพระพิฆเนศไว้เคารพบูชา ไว้ให้เข้าเพื่อการหาทุนสร้างสาธารณประโยชน์ ศาสนสถานหรือเพื่อการท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยมีมากขึ้นทุกวันอย่างเห็นได้ชัด					
ด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่อความเชื่อของสังคมไทย					
๑๒. สังคมไทยส่วนมากสับสนไม่สามารถจำแนกความเชื่อแบบใดเป็นพุทธหรือความเชื่อแบบใดเป็นพราหมณ์หรือฮินดู					
๑๓. ผลกระทบทางความเชื่อของสังคมไทยไม่น่าจะมี ถึงมีก็ไม่มากนัก เพราะพุทธและฮินดูมีคำสอนที่แตกต่างกันอยู่แล้ว					
๑๔. ไม่ว่าพระพุทธรูปหรือศาสดาของศาสนาอื่นๆ ทุกท่านล้วนสอนคนให้เป็นคนดี					
๑๕. สังคมไทยให้ความสำคัญเรื่องปากท้องของตน เศรษฐกิจต้องมาก่อน เช่นการอยู่ดีกินดี เชื่อเทพหรือเทวดาองค์ใดก็ได้ ขอให้ได้ประสบผลได้เร็วเช่นความร่ำรวย การไร้โรคพยาธิ เป็นต้น เป็นใช้ได้					
๑๖. หากผู้นำของไทยทุกภาคส่วน ร่วมสร้างความเข้าใจด้านความเชื่อที่ถูกต้อง สังคมไทยก็就不用เกิดความสับสน เพราะรู้จักการแยกแยะ					

ตอนที่ ๓ ปัญหาหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่กรุณาตอบแบบสอบถาม/ผู้วิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง พระพินนุส: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อ
ในสังคมไทย

.....

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์นี้ แบ่งออกเป็น ๖ ตอน ประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง พระพินนุส: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

๒. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น ๖ ตอน คือ

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๒) แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

๓) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเดินทางมาบูชาสักการะหรือเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว

๔) ผลกระทบต่อความเชื่อที่มีต่อความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทย

๕) ข้อเสนอแนะ

๒. แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๔ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติและแนวคิดความเชื่อเรื่องพระพินนุส

ตอนที่ ๓ สัมภาษณ์เกี่ยวกับพัฒนาการ และวิวัฒนาการทางความเชื่อเรื่องพระพินนุสในสังคมไทย

ตอนที่ ๔ สัมภาษณ์การผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

ตอนที่ ๕ สัมภาษณ์เกี่ยวกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อในสังคมไทย

ตอนที่ ๖ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยหวังว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์ด้วยดี และขอขอบคุณให้ความร่วมมือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....ฉายา/นามสกุล.....อายุ.....ปี

ตำแหน่ง/อาชีพ.....

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย).....

วิธีการสัมภาษณ์ (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....น.

สถานที่.....

ตอนที่ ๒ แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศ พัฒนาการ และวิวัฒนาการ ผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

๒.๑ ท่านทราบประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ด้านพัฒนาการหรือวิวัฒนาการความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศ

๓.๑ พัฒนาการหรือวิวัฒนาการความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ ด้านการผสมผสานทางความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศในสังคมไทย

๔.๑ ท่านเห็นว่าสังคมไทยมีความเชื่อเป็นแบบผสมผสานหรือไม่อย่างไร เหตุใดจึงเชื่ออย่างนั้น

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๕ ด้านผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่อความเชื่อที่มีต่อความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา
ของสังคมไทย

๕.๑ ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่อความเชื่อที่มีต่อความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนาของสังคมไทย
หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๖ ปัญหาและข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์

(.....)

...../...../.....

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร โทร. ๐ ๓๘๘๒ ๐๔๑๖

ที่ ศสช ๑๓๒/๒๕๖๐

วันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติลงนามในหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

นมัสการ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

ด้วยกระผม นายศิลปะ หินไชยศรี อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ กลุ่มงานวิจัยและ
คุณภาพการศึกษา สำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร ได้รับผิดชอบโครงการวิจัยเรื่อง "แนวคิด
พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย" ได้ทำหนังสือหนังสือขอความอนุเคราะห์
ในการสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย แยกประเภทผู้ให้สัมภาษณ์เป็นพระภิกษุ จำนวน ๒ รูป และคฤหัสถ์
จำนวน ๑๘ คน รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ ฯ
จึงขออนุมัติลงนามในหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ประกอบการวิจัยดังกล่าวแล้ว

จึงน้อมส่งมาเพื่ออนุมัติลงนาม

(นายศิลปะ หินไชยศรี)
ผู้รับผิดชอบโครงการ

การอนุมัติการ ผู้อำนวยการวิทยาลัย

☒ เห็นควร

(ดร.สมศักดิ์ สายหยุด)

รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

(พระราชปวิธิสุนทร)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

ที่ ศธ ๖๑๑๗/๖๕๗

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๕๔ ถนนศรีโสธร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา

จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๕๐๐๐ โทร. ๐ ๓๘๔๒ ๐๙๑๖

โทรสาร ๐ ๓๘๔๒ ๑๑๑๙ http://sothorn.mcu.ac.th

๒๕๗ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติโครงการให้ทุนวิจัยสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารประเด็นการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายคิลปะ หินไชยศรี อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำโครงการการวิจัยเรื่อง “พระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย” ซึ่งต้องการสัมภาษณ์บุคลากรในพื้นที่ประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้ด้วย

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ดังกล่าว จึงขออนุมัติโครงการให้ทุนวิจัยให้ทุนการสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย รายละเอียดตามเอกสารประเด็นการสัมภาษณ์ที่แนบมาพร้อมหนังสือแนบแล้ว และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขออนุมัติโครงการต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระราชปรีดีสุนทร)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

ติดต่อและประสานงาน

นายคิลปะ หินไชยศรี

โทร ๐ ๙๒๘๔๑๒๓๖๙

ที่ ศธ ๖๑๑๗/๖๔๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๕๔ ถนนศรีโสธร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา
จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๔๐๐๐ โทร. ๐ ๓๘๔๒ ๐๙๑๖
โทรสาร ๐ ๓๘๔๒ ๑๑๑๙ <http://sothorn.mcu.ac.th>

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักวิจัยสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารประเด็นการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายคิลปะ หินไชยศรี อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำโครงการการวิจัยเรื่อง "พระพินนุส: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย" ซึ่งต้องมีการสัมภาษณ์บุคลากรในพื้นที่ประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้ด้วย

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้ให้การสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย รายละเอียดตามเอกสารประเด็นการสัมภาษณ์ที่แนบมาพร้อมหนังสือแนบแล้ว และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระราชปรีดีสุนทร)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

ติดต่อและประสานงาน

นายคิลปะ หินไชยศรี

โทร ๐ ๙๒๘๔๑๒๖๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร โทร. ๐-๙๒๘๔๑-๒๓๖๘

ที่ พิเศษ ๔/๒๕๖๐

วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเรื่องมีอวัยวะ

เรียน ผศ.ดร.จตุพล พรหมมี

เนื่องด้วยกระผม นายคิลปะ หินไชยศรี และคณะ ได้รับการสนับสนุนทุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำการวิจัยเรื่องพระพิฆเนศ : แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐ และได้ส่งรายงานความก้าวหน้างานวิจัย จำนวน ๓ บท พร้อมปรับปรุงแก้ไขตามมติคณะกรรมการของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้จัดขึ้นในวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่ผ่านมา

บัดนี้ กระผมและคณะ ได้วางแผนการลงพื้นที่เพื่อแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ก่อนการลงพื้นที่ที่ต้องส่งเครื่องมือวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจตามระเบียบก่อน จึงจะสามารถดำเนินการดังกล่าวข้างต้นได้ ดังนั้น กระผมและคณะได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นมีประสบการณ์และเชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านตรวจเครื่องมือการวิจัยตามเอกสารที่แนบมาพร้อมหนังสือนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดเมตตาอนุญาตต่อไป

ਸੰਕਲਪ =

(นายคิลปะ หินไชยศรี)

หัวหน้าโครงการวิจัย

[illegible]

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน...สาขาวิชาวิทยาศาสตร์...วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร...โทร. ๐-๙๒๘๔๑-๒๓๖๙

ที่...พิเศษ ๓/๒๕๖๐...วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์กฤษิต ศรีอร่าม

เนื่องด้วยกระผม นายศิลปะ หินไชยศรี และคณะ ได้รับการสนับสนุนทุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำการวิจัยเรื่องพระพิมพ์เนค : แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐ และได้ส่งรายงานความก้าวหน้างานวิจัย จำนวน ๓ บท พร้อมปรับปรุงแก้ไขตามมติคณะกรรมการของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้จัดขึ้นในวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่ผ่านมา

บัดนี้ กระผมและคณะ ได้วางแผนการลงพื้นที่เพื่อแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ก่อนการลงพื้นที่จำเป็นต้องส่งเครื่องมือวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบตามระเบียบก่อน จึงจะสามารถดำเนินการดังกล่าวข้างต้นได้ ดังนั้น กระผมและคณะได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยตามเอกสารที่แนบมาพร้อมหนังสือนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดเมตตาอนุเคราะห์ต่อไป

๑๓๖

(นายศิลปะ หินไชยศรี)
หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร โทร. ๐-๙๒๘๔๑-๒๓๖๙

ที่ พิเศษ ๑/๒๕๖๐ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิจัย

นมัสการ พระมหากษัตริย์ธิบดี เสกฐ์เมธี, ดร.

เนื่องด้วยกระผม นายศิลปะ หินไชยศรี และคณะ ได้รับการสนับสนุนทุนจากสถาบันวิจัย
พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำภารกิจวิจัยเรื่องพระพิฆเนศ : แนวคิด
พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐ และได้ส่ง
รายงานความก้าวหน้างานวิจัย จำนวน ๓ บท พร้อมปรับปรุงแก้ไขตามมติคณะกรรมการของสถาบันวิจัย
พุทธศาสตร์ ที่ได้จัดขึ้นในวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่ผ่านมา

บัดนี้ กระผมและคณะ ได้วางแผนการลงพื้นที่เพื่อแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ก่อนการลงพื้นที่จำเป็นต้องส่งเครื่องมื่อวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจตามระเบียบก่อน จึงจะสามารถดำเนินการดังกล่าวข้างต้นได้ ดังนั้น กระผมและคณะได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นมีประสบการณ์และเชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านตรวจเครื่องมือการวิจัยตามเอกสารที่แนบมาพร้อมหนังสือนี้

จึงนําสถาปนาเพื่อโปรดเมตตามนุเคราะหฺตอไป

(นายศิลปะ หินไชยศรี)
หัวหน้าโครงการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

๒๓/๑๑/๒๕๖๓

— m nhd

(พ.อ.หญิงจันทิมา มจร ๑/๒๕๖๕)

14. 0.0. 2560.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน...สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร โทร. ๐-๙๒๘๔๑-๒๓๖๙

ที่...พิเศษ ๕/๒๕๖๐ วันที่...๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

เรื่อง...ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

นมัสการ พระมหาปิยะบุตร ปณฺญาวุฑฺฒโน, ดร.

เนื่องด้วยกระผม นายคิลปะ หินไชยศรี และคณะ ได้รับการสนับสนุนทุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำการวิจัยเรื่องพระพัฒนา : แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐ และได้ส่งรายงานความก้าวหน้างานวิจัย จำนวน ๓ บท พร้อมปรับปรุงแก้ไขตามมติคณะกรรมการของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้จัดขึ้นในวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่ผ่านมา

บัดนี้ กระผมและคณะ ได้วางแผนการลงพื้นที่เพื่อแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ก่อนการลงพื้นที่จำเป็นต้องส่งเครื่องมือวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบระเบียบก่อน จึงจะสามารถดำเนินการดังกล่าวข้างต้นได้ ดังนั้น กระผมและคณะได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นมีประสบการณ์และเชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยตามเอกสารที่แนบมาพร้อมหนังสือนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดเมตตาอนุเคราะห์ต่อไป

(นายคิลปะ หินไชยศรี)
หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ...สาขาวิชารัฐศาสตร์...วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร... โทร. ๐-๙๒๘๔๑-๒๓๖๙

ที่ ...พิเศษ... ๒/๒๕๖๐... วันที่ ...๒๕... ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

เรื่อง ...ขอความอนุเคราะห์ให้ตรวจเครื่องมือวิจัย...

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์วิจิตร ธีรจิตโต, คร.

เนื่องด้วยกระผม นายศิลปะ หินไชยศรี และคณะ ได้รับการสนับสนุนทุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ทำการวิจัยเรื่องพระพิฆเนศ : แนวคิดพัฒนาการ และวิวัฒนาการการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐ และได้ส่งรายงานความก้าวหน้างานวิจัย จำนวน ๓ บท พร้อมปรับปรุงแก้ไขตามมติคณะกรรมการของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้จัดขึ้นในวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่ผ่านมา

บัดนี้ กระผมและคณะ ได้วางแผนการลงพื้นที่เพื่อแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ก่อนการลงพื้นที่จำเป็นต้องส่งเครื่องมือวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบตามระเบียบก่อน จึงจะสามารถดำเนินการดังกล่าวข้างต้นได้ ดังนั้น กระผมและคณะได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นมีประสบการณ์และเชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านตรวจเครื่องมือการวิจัยตามเอกสารที่แนบมาพร้อมหนังสือนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดเมตตาอนุเคราะห์ต่อไป

(นายศิลปะ หินไชยศรี)
หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ค

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

วัดพระคันปติ ปุเล่ (พระพิฆเนศ) อายุ ๔๐๐๐ ปี มีชื่อเสียงเป็น ๑ ใน ๘ วัดในประเทศอินเดีย
(Ganpati Pule Temple at Rattanakiri District, Maharashtra, India)

พระพิฆเนศที่เก่าแก่ที่สุดในเมืองไทย ณ ศาลหลักเมืองพระประแดง จ.สมุทรปราการ

พระพิฆเนศในประเทศญี่ปุ่น

พระพิฆเนศปางไสยาสน์ วัดสมานรัตนาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

อุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาคผนวก ง

การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ☒ ด้านวิชาการ
- ☐ ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม
- ☐ ด้านสังคม/ชุมชน
- ☒ ด้านนโยบาย

หน่วยงานร่วมดำเนินการและการบริหารจัดการ:

ประเภท	ชื่อหน่วยงาน	โทรศัพท์	หนังสือยินยอม	จัดการ
-	-	-	-	-

ประโยชน์ที่ได้จากการร่วมมือกับภาคเอกชน:

- ☐ พัฒนาบุคลากร
- ☐ ถ่ายทอดองค์ความรู้
- ☐ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดเทคโนโลยี
- ☐ อื่น ๆ (กรุณาอธิบาย)

.....

.....

.....

.....

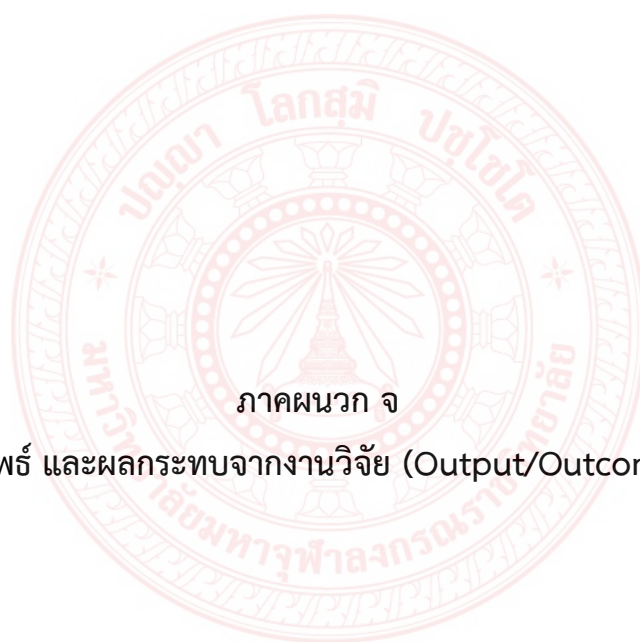
.....

หน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ๑) คณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ๒) วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๓)
- ๔)

รายละเอียดการใช้ประโยชน์:

๑. คณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุน การดำเนินการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการ ฝึกอบรมทักษะ การแก้ปัญหาในการบริหารจัดการ วัดของคณะสงฆ์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นต้นในการสืบค้น สืบค้น จัดเก็บ และจัดการข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร สามารถนำกระบวนการและผลการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาวัฒนธรรมไทย ศาสนาต่าง ๆ และสาขาวิชาพระพุทธศาสนาในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง นำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยเป็นการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศในสังคมไทยต่อไป

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ☐ ต้นแบบเทคโนโลยี
- ☐ กระบวนการใหม่
- ☒ องค์ความรู้
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- ☐ การพัฒนากำลังคน
- ☐ ทรัพย์สินทางปัญญา
- ☒ บทความทางวิชาการ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- ☒ การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ระดับอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับภาคสนาม
- ☐ ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

ได้รายงานการวิจัย และบทความวิจัย เรื่อง พระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการ ผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย โดยนำไปตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยในเอกสาร (Proceeding) ของการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ ในวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ ห้องประชุม (๒๐๖) อาคารพระปริยัติธรรมพระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

จำนวนผลงาน: ๑ หน่วยนับ: เรื่อง

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์: พระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทางความเชื่อในสังคมไทย

ประเภท:

- ☐ เชิงปริมาณ
- ☒ เชิงคุณภาพ
- ☐ เชิงเวลา
- ☐ เชิงต้นทุน

รายละเอียด:

๑) คณะสงฆ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการนำแผนยุทธศาสตร์ โครงการ ไปใช้ในการพัฒนานโยบายด้านการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างถาวรวัตถุภายในวัดพระพุทธศาสนาไทยและต่างประเทศ

๒) คณะสงฆ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีแนวทางในการจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อความสำเร็จของสร้างความเข้าใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวพุทธ

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ☐ ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ☐ ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ☐ ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ☐ ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ☒ ผลกระทบต่อสังคม
- ☐ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- ☐ เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- ☐ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- ☐ สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คณะสงฆ์ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบท สภาพพื้นที่ และแนวทางในการพัฒนาด้านความรู้ความเข้าใจเป็นอันดีเกี่ยวกับความเชื่ออย่างไรเป็นพราหมณ์-ฮินดู หรืออย่างไรเป็นความเชื่อตามแนวทางของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยหรือสังคมพุทธ ย่อมสามารถคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา สามารถยกระดับความเป็นอยู่ทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

ประวัติผู้วิจัย และคณะ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) นายศิลปะ หินไชยศรี
 ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) Mr.Sillapa Hinchaisri
 ๒. ตำแหน่งวิชาการ อาจารย์
 ๓. หน่วยงานที่ติดต่อได้ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๔๐๐๐
 โทรศัพท์ ๐๓๘-๘๒๐๙๑๖, มือถือ ๐๘-๑๐๐๐-๐๖๑๕
 E-mail: chetniphath2507@yahoo.co.th

๔. ประวัติการศึกษา

- ๔.๑ เปรียญธรรม ๗ ประโยค สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร
 French (Diploma) Banaras Hindu University, India. ๒๕๔๒
 ๔.๒ Buddha Dhamma (Diploma) International Theravada Buddhist Missionary
 University, Yangon, Myanmar. ๒๕๕๖
 ๔.๓ ปริญญาตรี ศาสนศาสตร์บัณฑิต สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
 วิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๗
 ๔.๔ M.A. (Sociology) Banaras Hindu University, India. ๒๕๔๒
 M.A. (Sociology) Banaras Hindu University, India. ๒๕๔๓

๕. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย

เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย : พระพินนุส: แนวคิด พัฒนาการ และ
 วิวัฒนาการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑.ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ดร.ไวชาลี หินไชยศรี (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr.Vaishali Hinchaisri

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน -

๓. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้

๒๐๔ ชั้น ๒, บริษัท สุทธาทิพย์อาร์ทเม้นท์

ถ.เทพคุณากร ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา ๒๔๐๐๐

โทรศัพท์/โทรสาร e-mail : vaishalidev_krishna@hotmail.com

มือถือ ๐๙-๒๓๙๐-๙๒๘๙

๔. ประวัติการศึกษา

๔.๑ B.A. (English, Home Science, Hindi, Psychology) Kurushestra University,
Punjab, India, ๒๕๓๘

๔.๒ M.A. (English), Maghadh University, U.P., India. ๒๕๔๑

M.A. (Psychology), Kurushestra University, Punjab, India. ๒๕๔๘

๔.๓ Ph.D. (Psychology), Rajasthan University, Jaipur, India. ๒๕๕๔

๔.๔ TEFL Certificate, United Kingdom, ๒๕๕๙

๕. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย

เป็นผู้ร่วมวิจัย: ชื่อโครงการวิจัย : พระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการการ
ผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย